

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

**Verslagen van toevalsvondsten zonder
opgraving in 2022-2024**

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Verslagen van toevalsvondsten zonder opgraving in 2022-2024

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 351

AUTEUR

Isabelle Jansen (ed.)

JAAR VAN UITGAVE

2025

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed, Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency, Scientific Institution of the Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Peter De Wilde

OMSLAGILLUSTRATIE

Foto boven: Koninklijk Museum voor Midden-Afrika Tervuren (ID 101455), foto links: Kasseiweg Kortenberg (ID 118648), foto rechts: Burcht van Herzele (ID 119116).
Copyright: Agentschap Onroerend Erfgoed. Foto's: Marijn Van Gils & Jan Moens.

agentschap Onroerend Erfgoed
Koning Albert II-laan 15 bus 236
1210 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroerenderfgoed.be
www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal-licentie. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

<https://doi.org/10.55465/FVHV4631>
ISSN 1371-4678
D/2025/3241/059

////////////////////////////////////

////////////////////////////////////

VERSLAGEN VAN ARCHEOLOGISCHE TOEVALSVONDSTEN ZONDER OPGRAVING IN 2022-2024

////////////////////////////////////

SAM DE DECKER, LISA VAN RANSBEECK, MARIJN VAN GILS, JAN MOENS, DAAN
CELIS, VINCENT DEBONNE, KOEN DE GROOTE, FERDI GEERTS, FEMKE MARTENS,
DIRK PAUWELS, MIEL SCHURMANS, PETER VAN DEN HOVE, INGE ZEEBROEK, VAN
LAECKE JOHAN EN ISABELLE JANSEN (RED.)

INHOUD

INLEIDING	9
1 2DE-3DE EEUW	11
1.1 TOEVALSVONDST ID 125536: DRIEKRUISENSTRAAT - TONGEREN (PROV. LIMBURG).....	11
1.1.1 SITUERING.....	11
1.1.2 VASTSTELLINGEN EN EVALUATIES OP HET TERREIN.....	12
1.1.3 INTERPRETATIE EN CONCLUSIE	15
1.1.4 BIBLIOGRAFIE.....	16
2 12DE EEUW	18
2.1 TOEVALSVONDST ID 17725: BRUSSELSESTRAAT 120 - LEUVEN (PROV. VLAAMS-BRABANT) 18	
2.1.1 SITUERING.....	18
2.1.2 VASTSTELLINGEN EN EVALUATIES OP HET TERREIN.....	21
2.1.3 INTERPRETATIE EN CONCLUSIES	27
2.1.4 BIBLIOGRAFIE.....	28
3 12DE-14DE EN 16DE EEUW.....	29
3.1 TOEVALSVONDST ID 17614: VLEESHOUWERSSTRAAT 38 - ANTWERPEN (PROV. ANTWERPEN)	29
3.1.1 SITUERING.....	29
3.1.2 VASTSTELLINGEN EN EVALUATIES OP HET TERREIN.....	32
3.1.3 INTERPRETATIE EN CONCLUSIES	39
3.1.4 BIBLIOGRAFIE.....	40
4 14DE-15DE EEUW	41
4.1 TOEVALSVONDST ID 119116: BURCHTLAAN - HERZELE (PROV. OOST-VLAANDEREN).....	41
4.1.1 SITUERING.....	41
4.1.2 VASTSTELLINGEN EN EVALUATIES OP HET TERREIN.....	43
4.1.3 INTERPRETATIE EN CONCLUSIE	44
4.1.4 BIBLIOGRAFIE.....	46
5 MIDDELEEUWEN.....	47
5.1 TOEVALSVONDST ID 17780: DIESTSESTRAAT 38 - LEUVEN (PROV. VLAAMS-BRABANT).....	47
5.1.1 SITUERING.....	47
5.1.2 VASTSTELLINGEN EN EVALUATIES OP HET TERREIN.....	51
5.1.3 AFSPRAKEN EN CONCLUSIES	54
5.1.4 BIBLIOGRAFIE.....	55
6 13DE-18DE EEUW	56
6.1 TOEVALSVONDST ID 112757: NAAMSESTRAAT - LEUVEN (PROV. VLAAMS-BRABANT)	56
6.1.1 SITUERING.....	56
6.1.2 HISTORISCHE GEGEVENS.....	58

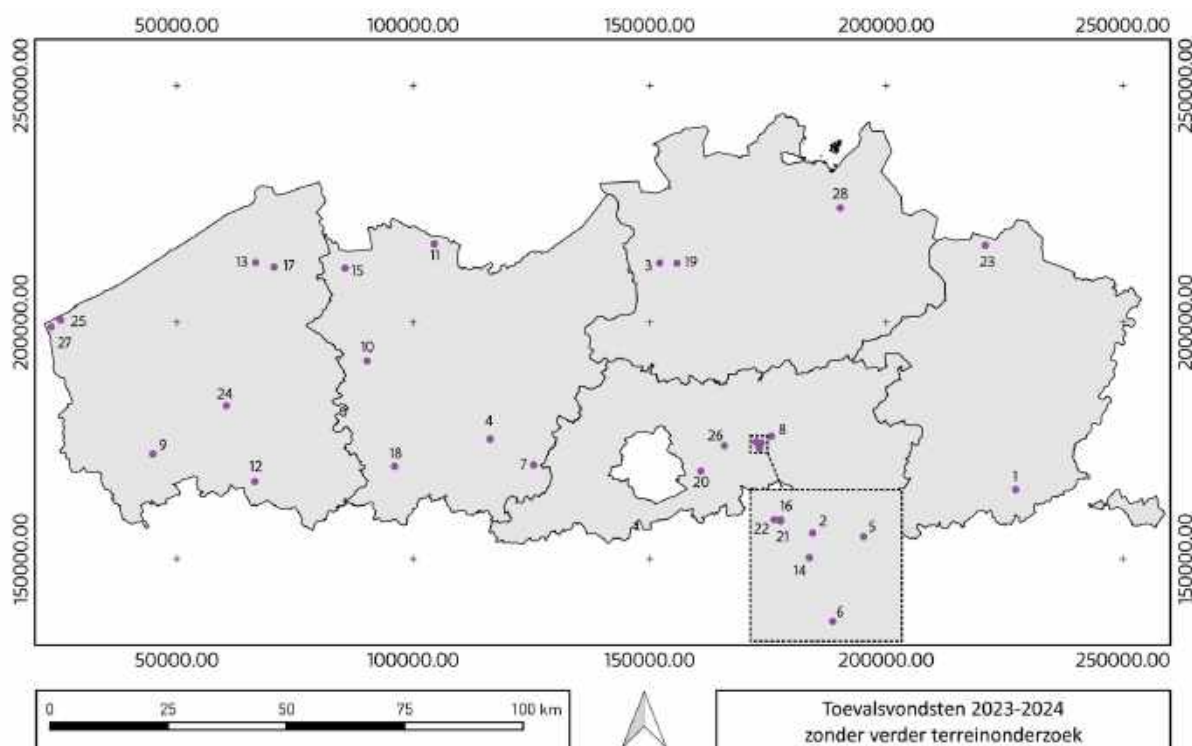
INLEIDING

Wanneer iemand toevallig een archeologisch object of archeologische site vindt, zonder dat dit gebeurt tijdens een gepland archeologisch onderzoek of door het zoeken met een metaaldetector, moet hij of zij dit binnen de drie dagen melden aan het agentschap Onroerend Erfgoed¹. Dat kan eenvoudig via het digitaal meldingsformulier² dat op de website van het agentschap staat.

Het is belangrijk om weten dat niet elke gemelde toevalsvondst automatisch leidt tot een archeologische opgraving. Archeologen van het agentschap evalueren elke melding zorgvuldig om te bepalen of de vondst potentieel bijdraagt tot kenniswinst. Die afweging gebeurt bij voorkeur in overleg met lokale experts. Als de verwachtingen op kenniswinst gering zijn, beperken de terreininterventies zich meestal tot het documenteren van de archeologische site en het opnemen van de verkregen informatie in de Centrale Archeologische Inventaris³.

Dankzij de samenwerking met lokale experts en hun technische en logistieke ondersteuning konden in 2022, 2023 en 2024 een aantal van deze toevalsvondsten geëvalueerd en gedocumenteerd worden zonder dat er een opgraving nodig was. De meeste archeologische sporen blijven *in situ*, wat betekent dat ze in de bodem bewaard blijven. Wanneer de archeologische resten niet *in situ* bewaard konden blijven, werden alle belangrijke sporen geregistreerd.

Dit rapport bundelt 28 verslagen met terreindocumentaties van toevalsvondsten zonder opgraving. Het toont aan dat deze toevallige ontdekkingen, soms heel beperkt in oppervlakte, toch interessante en waardevolle archeologische kennis kunnen opleveren. Deze vondsten benadrukken het belang van het melden en documenteren van archeologische ontdekkingen, hoe klein ze ook mogen lijken.

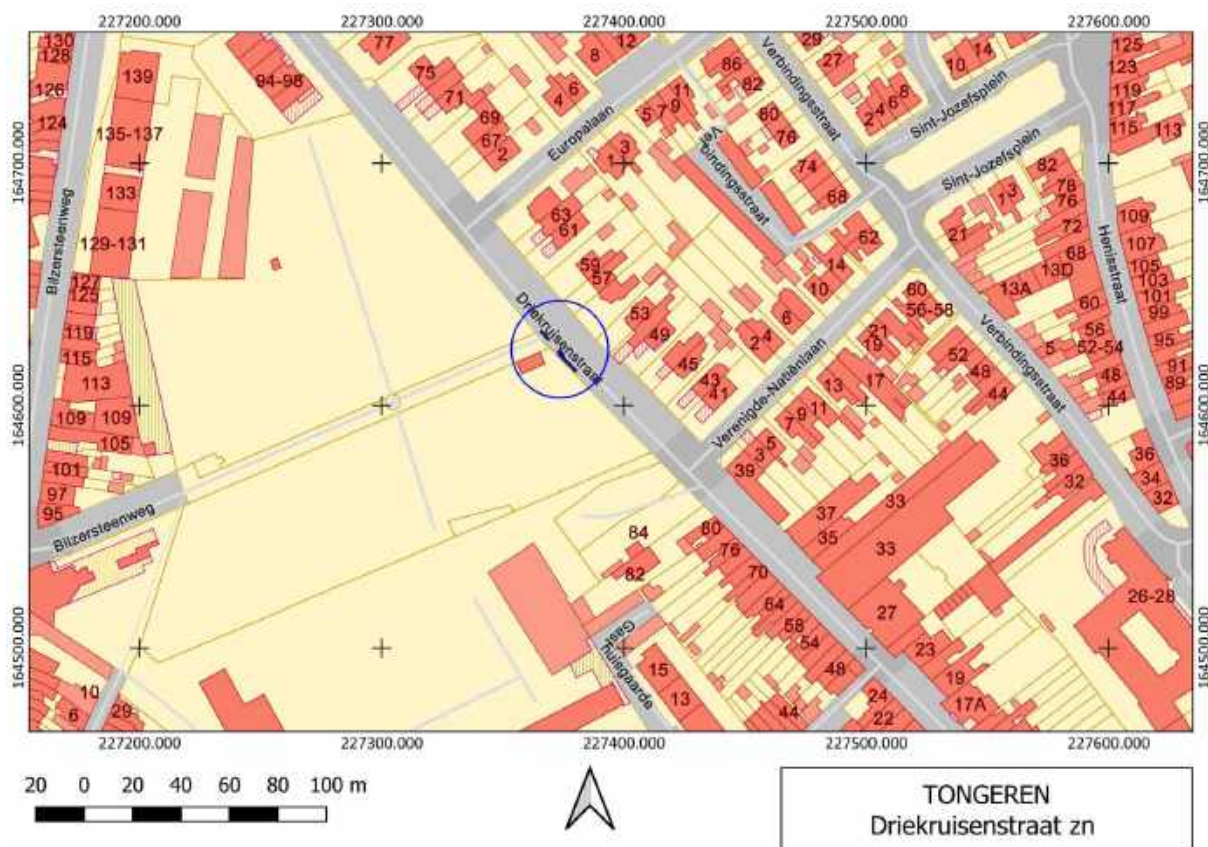
¹ Onroerenderfgoeddecreet - Hoofdstuk 5. Archeologie - Onderafdeling 4. Toevalsvondsten.

² [Formulier | Onroerend Erfgoed](#)

³ [Waarnemingen info | Inventaris Onroerend Erfgoed](#)

De toevalsvondsten zijn chronologisch geordend. De oudste dateert uit de Romeinse tijd, de jongste uit de 20ste eeuw.

	Datering	ID	Onderwerp	Beschrijving <i>qualifier</i>
1	2de-3de eeuw	125536	Driekruisenstraat, Tongeren	Toevalsvondst <i>in situ</i>
2	12de eeuw	17725	Brusselsestraat 120, Leuven	Toevalsvondst <i>in situ</i>
3	12de-14de eeuw en 16de eeuw	17614	Vleeshouwersstraat 38, Antwerpen	Plaatsbezoek met documentatie
4	14de-15de eeuw	119116	Burchtlaan, Herzele	Plaatsbezoek met documentatie
5	Middeleeuwen	17780	Diestsestraat 38, Leuven	Toevalsvondst <i>in situ</i>
6	13de-18de eeuw	112757	Naamsestraat, Leuven	Toevalsvondst <i>in situ</i>
7	16de-17de eeuw	132747	Kloosterweg, Ninove	Toevalsvondst <i>in situ</i>
8	17de eeuw	43142	Abdij Vlierbeek 11, Leuven	Toevalsvondst <i>in situ</i>
9	17de eeuw	43205	Maloulaan 16, Ieper	Plaatsbezoek met documentatie
10	Nieuwe Tijd	42955	Poeseledorp 1A, Poesele	Toevalsvondst <i>in situ</i>
11	Nieuwe Tijd	43396	Boekhoutedorp 9, Boekhoute	Toevalsvondst <i>in situ</i>
12	Nieuwe Tijd	61633	Lauwestraat 170, Wevelgem	Plaatsbezoek met documentatie
13	Nieuwe Tijd	112759	Steenkaai 85, Brugge	Plaatsbezoek met documentatie
14	17de-19de eeuw	42758	Kerstine Liedekensstraat 1, Leuven	Toevalsvondst <i>in situ</i>
15	17de-19de eeuw	18642	Marktstraat 36, Maldegem	Plaatsbezoek met documentatie
16	18de eeuw	17153	Ierse-Predikherenstraat 2, Leuven	Toevalsvondst <i>in situ</i>
17	Tweede helft 18de eeuw	19410	Langestraat 21A, Brugge	Plaatsbezoek met documentatie
18	Tweede helft 18de-begin 19de eeuw	54567	Jan Baptist Eeckhoutskaai 12, Leupegem	Plaatsbezoek met documentatie
19	Derde kwart 19de eeuw	110848	Lakborslei 81, Antwerpen	Toevalsvondst <i>in situ</i>
20	Eind 19de eeuw	101455	Leuvensesteenweg 17, Tervuren	Plaatsbezoek met documentatie
21	19de eeuw	17340	Brusselsestraat 240, Leuven	Toevalsvondst <i>in situ</i>
22	19de eeuw	18119	Brusselsestraat 272, Leuven	Toevalsvondst <i>in situ</i>
23	2de helft 19de-1ste kwart 20ste eeuw	118857	Luikersteenweg 451, Lommel	Plaatsbezoek met documentatie
24	Eerste Wereldoorlog	85194	Oostnieuwkerksesteenweg 123, Roeselare	Plaatsbezoek met documentatie
25	Interbellum	42700	A. Dumontlaan 5A, De Panne	Plaatsbezoek met documentatie
26	20ste eeuw	118648	Hulstbergstraat 84, Meerbeek	Plaatsbezoek met documentatie
27	Tweede Wereldoorlog	112740	Westhoekreservaat - Schuilhavenlaan, De Panne	Plaatsbezoek met documentatie
28	Nieuwe Tijd-Nieuwste Tijd	118770	Begijnhof 1, Turnhout	Plaatsbezoek met documentatie

1.1.2 Vaststellingen en evaluaties op het terrein

Omdat de kans zeer reël was dat in het verdere verloop van de sleuf nog muurresten aan het licht zouden komen, werd tevens een nieuwe registratie in het vooruitzicht gehouden. Op 11 juni 2024 werd inderdaad een deel van de rand van een gebogen muur blootgelegd en vervolgens geregistreerd.

WP 1 (Fig. 2) is 11 m lang, met een breedte van 1 m over een lengte van 7,5 m aan de ZO-zijde, en van max. 1,80 m over een lengte van 3,5 m aan de NW-zijde. Bijna de volledige oppervlakte (13,8 m²) is ingenomen door de muur. Enkel aan de noordzijde, waar de buitenrand van de muur aan het licht kwam, komt een smalle strook zwarte aarde voor. De bewaarde bovenkant van het muurmassief ligt onmiddellijk onder het bed van de stoeptegels en onder de kiezellaag waarop het straatasfalt is aangebracht.

De muur is over de volledig vrijgelegde hoogte van 0,80 m opgetrokken in onbekapte silexknollen gezet in een overvloedig aangebrachte, harde gele kalkmortel (Fig. 3b). De meetbare breedte van het muurstuk bedraagt 1,70 tot 1,80 m, de totale breedte van de stadsmuur wordt traditioneel op 2,10 m bepaald⁵. Vermits aan de noordzijde van WP 1 de buitenrand werd aangesneden, moet de binnenzijde van de muur ongeveer 30-40 cm dicht bij de kerkhofmuur verlopen.

WP 2 (Fig. 2) meet 5 x 1 m en ligt pal voor de kerkhofingang. Ondanks de wijziging van het tracé van de sleuf vanaf WP 1 werd hier over de volledige lengte van het westprofiel de rand van een gebogen muur aangesneden (Fig. 4). Het muursegment haalt in het midden van dit profiel een maximale dikte van 60 cm. Net zoals in WP 1 is de muur opgetrokken in onbekapte silexblokken in een gele kalkmortel. Vanaf het sleufvlak was de muur, waarvan het hoogst bewaarde deel onmiddellijk onder de oude kasseien van de kerkhofingang ligt, nog 3-4 steenrijen of zowat 40 cm hoog bewaard.

Figuur 4: Zicht vanuit het NW op het vrijgelegde deel van de ronde stadstoren van de Romeinse stadsmuur in het westprofiel van WP 2 (© stad Tongeren, foto: Dirk Pauwels).

Aanvullend kon nog vastgesteld worden dat 2-3 m noordwestelijker van WP 2 de sleufgraafwerken zwaardere, donkerbruin-zwarte grond aansneed die qua textuur en vochtigheidsgehalte duidelijk verschilde van de grond in WP 2.

De korte interventies op 10 en 11 juni 2024 lieten toe twee blootgelegde muurstukken in twee zones van een nutsleidingensleuf te documenteren. Omwille van de goede bewaringstoestand en inherente erfgoedwaarde van beide muurstukken werden de infrastructuurwerken in beide zones aangepast om het *in situ* behoud ervan te garanderen.

Bovendien biedt de lokalisatie van deze muurresten de mogelijkheid om op een later tijdstip, in het kader van het geplande wegenis- en rioleringsproject, de archeologische begeleiding van de werken te sturen. In ideale omstandigheden kunnen de vastgestelde en vermoede relictten – stadsmuur, hoektoren en stadsgrachten(?) ter hoogte van de kerkhofingang proactief in een groter vlak (en met enkele doorsnedes voor wat betreft de grachten) worden gedocumenteerd. Op die manier kan een antwoord op een aantal onderzoeksvragen met betrekking tot de Romeinse stadsverdediging (zie verder) in het algemeen en deze sector in het bijzonder worden geformuleerd.

⁵ Vanvinckenroye 1975, 34; Vanvinckenroye 1985,46.

bovendeeel van de fundering te staan op een bredere ‘onderste’ fundering¹⁰. Een vergelijkbare opbouw van de fundering werd bijvoorbeeld ook vastgesteld in een archeologische sondering van 1931 aan de Cesarlaan, op een locatie die 600 m zuidwestwaarts ligt in een ander topografisch kader¹¹.

De toevalsvondst leverde geen informatie over de stadsgrachten. Wel vermoeden wij dat de zwarte grond die net ten noordwesten van WP 2 in de sleuf werd uitgegraven afkomstig is uit de vulling van een stadsgracht, misschien de binnenste van een complex van 2 of 3 grachten. Het aantal grachten in de NW-sector van de stadsmuur is niet gekend. Een aanknopingspunt wordt geboden door een sleuf van 1931 die aan de Cesarlaan, vlakbij de netgenoemde sondering, dwars op de veldzijde van de stadsmuur werd aangelegd. Deze 36 m lange sleuf wees op het bestaan van (minstens) twee spitsgrachten: een ca. 3,60 m brede binnenste gracht op 3,60 m van de stadsmuur en een imposantere ca. 7,20 m brede buitenste gracht op ongeveer 12,60 m van de muur¹².

Dankzij deze beperkte interventie kon opnieuw bijkomende informatie over het tracé en de opbouw van de eerste Romeinse stadsmuur van Tongeren worden vergaard. Wat het eerste aspect betreft beschikken we nu voor het eerst over een concreet houvast voor het gehele 650 m lange traject tussen het kerkhof en de Leopoldwal. Bovendien kan nu ook voor de eerste maal de ronde hoektoren op de knik in de muur accuraat worden gepositioneerd.

Uit de registratie blijkt ook dat op deze plek het bovenste deel van de stadsmurfundering grotendeels goed is bewaard, en dat dat dit a fortiori zal gelden voor het onderste, niet aangesneden deel hiervan. De fundering in deze sector beantwoordt aan wat gaandeweg de ‘standaardfundering’ van deze stadsmuur wordt beschouwd.

Of, zoals vermoed, een stadsgracht werd geraakt door de graafwerken moet nog blijken. Uitgangspunt is wel dat hier, net zoals in de zuidwestelijke sector van de stadsmuur, de stadsgracht(en) ter hoogte van de knik in de stadsmuur de curve van de toren volgden.

1.1.4 Bibliografie

1.1.4.1 Literatuur

BREUER J. & H. VAN DE WEERD 1935: Les fouilles de Tongres en 1934 et 1937 [Rapport Provisoire], in *l'Antiquité Classique*, IV, 489-496.

DE SCHAETZEN G. 1943: Découvertes Romaines à Tongres en 1937, in *l'Antiquité Classique*, XII, 37-46.

MERTENS J. 1983: *Urban wall-circuits in Gallia Belgica in the Roman Period*, in MALONEY J. & B. HOBLEY (eds.), *Roman urban defences in the west. A review of current research on urban defences in the Roman Empire with special reference to the northern provinces*, based on papers presented to the conference of Roman Urban Defences held at het Museum of London on 21-23 March 1980, The Council for British Archaeology Research report 51, London, 42-57.

VANDERHOEVEN A. 2007: *Tongres au Haut-Empire Romain*, in HANOUNE R. (ed.), *Les villes romaines du Nord de la Gaule. Vingt ans de recherches nouvelles. Actes du XXVe colloque international de HALMA-IPEL UMR CNRS 8164, Revue du Nord, Hors Série. Collection Art et Archéologie*, 10), Lille, 2007, 310-336.

VANVINCKENROYE W. 1975: *Tongeren Romeinse stad*, Publikaties van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum te Tongeren, 23, Tongeren.

VANVINCKENROYE W. 1985: *Tongeren Romeinse stad*, Tielt.

¹⁰ Dit recente ‘venster’ op de stadsmuur in deze sector dateert van 2021 en was ook een nutsleidingensleuf. Deze vondst werd nooit gemeld als toevalsvondst (Pauwels, publicatie in voorbereiding).

¹¹ Zie Reygel & Pauwels 2022, 46-53 voor het onderzoek van de Romeinse stadsmuren en -grachten aan de Cesarlaan en de Leopoldwal door Breuer en Van de Weerd in de jaren 1930, en door Aron bv in 2022 (Reygel & Pauwels 2022).

¹² Reygel & Pauwels 2022, 46-47.

2 12DE EEUW

LISA VAN RANSBEECK¹³

2.1 TOEVALSVONDST ID 17725: BRUSSESESTRAAT 120 - LEUVEN (PROV. VLAAMS-BRABANT)

2.1.1 Situering

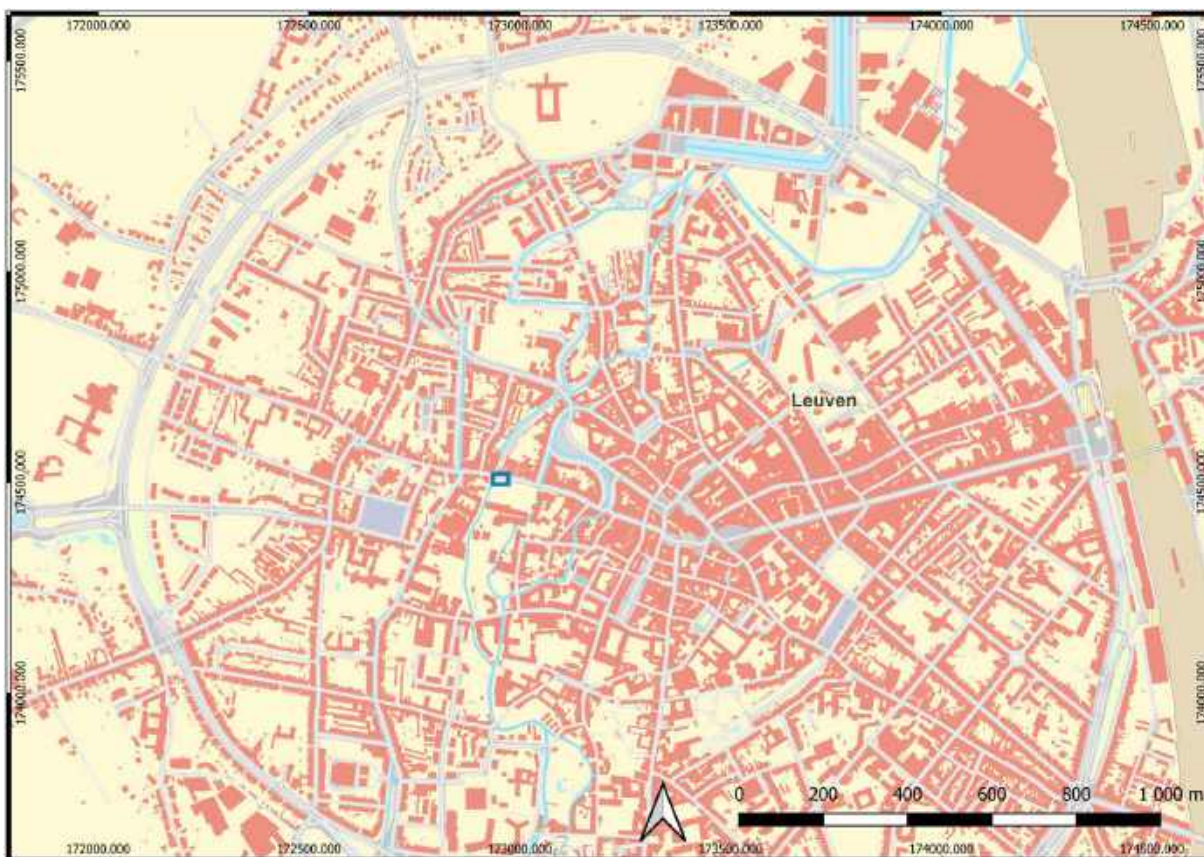
Kadastrale gegevens
Geografische locatie

Openbaar domein
WP 1: x: 172952 m / y: 174507 m (Lambert72)
WP 2: x: 171962 m / y: 174505 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/983916>

CAI ID

Bij werken voor de aanleg van telefonie in de Brusselsestraat werden bakstenen en natuurstenen structuren aangetroffen ter hoogte van huisnummer 69 en 120 (Fig. 1). Stadsarcheoloog Lisa Van Ransbeeck kwam ter plaatse en deed op 6 september 2022 een vondstmelding bij het agentschap Onroerend Erfgoed.

¹³ Stadsarcheoloog Stad Leuven.

Figuur 1: Locatie van de toevalsvondst op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

De Brusselsestraat is één van de vijf historische hoofdassen van Leuven¹⁴.

De straat was vroeger opgedeeld in drie straten: Steenstraat van Grote Markt naar eerste stadsmuur, Bieststraat van stadsmuur tot Blauwen Hoek (pleintje aan Ridderstraat-Goudsbloemstraat) en Wijngaardstraat van Blauwen Hoek tot de Wijngaardpoort van de tweede stenen stadsomwalling. De toevalsvondst werd aangetroffen ter hoogte van de voormalige Steenstraat en Biestpoort.

De eerste stenen stadsomwalling van Leuven bestond uit een gracht en aarden wal met daarop een stenen muur. De stadsmuur met 31 torens, 11 poorten en twee waterpoorten werd opgetrokken uit kalkzandsteen van Diegem of Zaventem, kalksteenknollen en ijzerzandsteen. De opbouw van de muur was als volgt: funderingspijlers waren verbonden met bogen die opgevuld werden met stenen waartegen een aarden talud werd gelegd. De muur had een totale dikte van 1,70 m¹⁵.

De datering van de omwalling wordt traditioneel geplaatst in de periode 1156-1165, maar op basis van de krijgswaarkundige ontwikkelingen lijkt deze datering erg vroeg. De Leuvense stadsmuur werd opgetrokken volgens het *système philippien* een verdedigingssysteem dat gekenmerkt wordt door een systematisch gebruik van flankeertorens en schietsleuven. In Brussel, Maastricht, 's Hertogenbosch en Keulen werden gelijkaardige stadsmuren opgetrokken, waarvan men de start dateert in het eerste derde van de dertiende eeuw en in verband brengt met hertog Hendrik I van Brabant (1190-1235). De hertog spoort in het charter van 1229 van Maastricht aan om zich te ommuren omdat Maastricht te zwak verdedigd was ten opzichte van de andere versterkte steden op zijn grondgebied. Mogelijk wijst dit erop dat Leuven al een stenen stadsmuur had als hoofdstad en residentiestad van de hertog. Tussen 1198 en 1230 werd een nieuwe burcht opgetrokken op de Keizersberg ter vervanging van zijn residentie op 's Hertogeneiland in het stadscentrum. De met de stadsmuren vergelijkbare architectuur

¹⁴ Inventaris Onroerend Erfgoed 2022a.

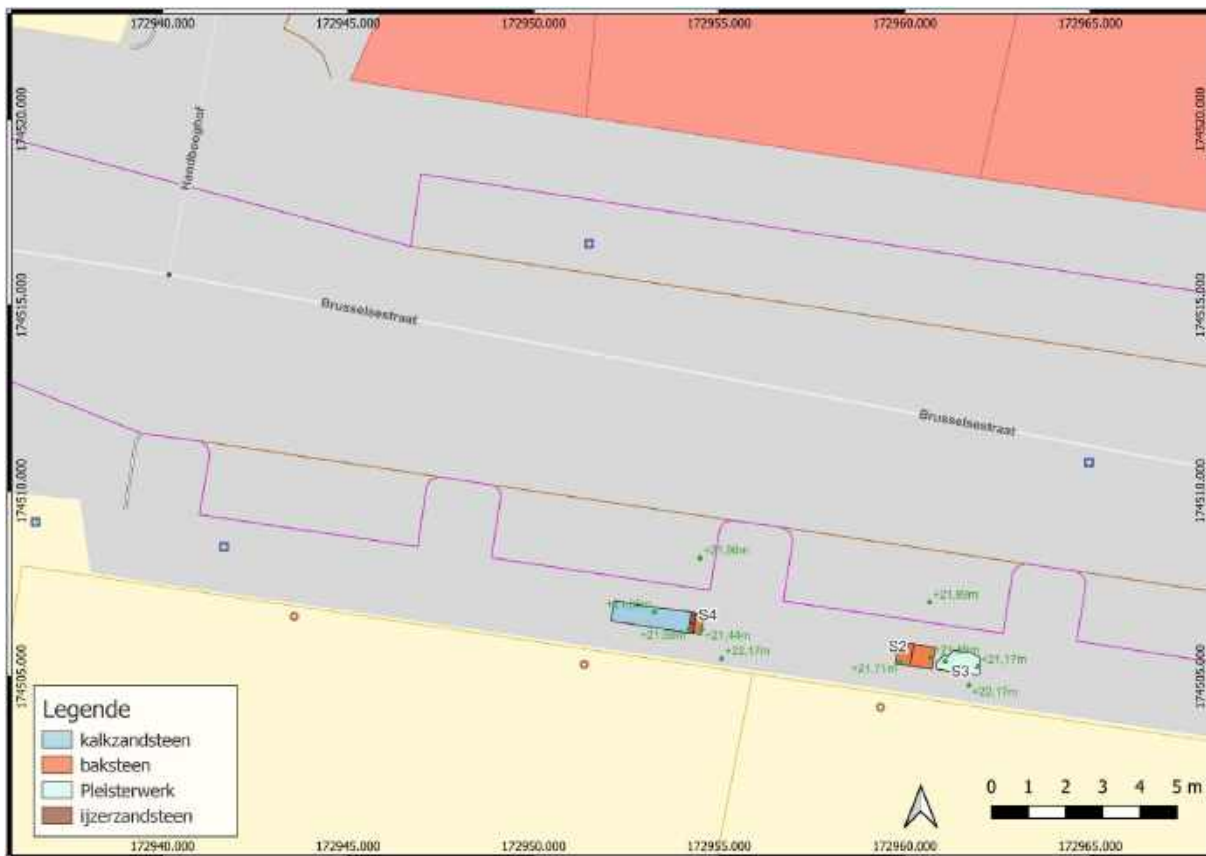
¹⁵ Inventaris Onroerend Erfgoed 2022b; Coenegrachts 2009, 114-120.

De Biestpoort, vestingpoort van de eerste stadsomwalling, bevond zich ter hoogte van de kruising met de Dijle (Tweede Dijle-arm) die hier dienstdeed als stadsgracht. In het nabijgelegen Handbooghof is de stenen stadsomwalling, inclusief 2 torens, nog deels bewaard. De Biestpoort had 2 halfronde torens aan de veldzijde (Fig. 2). De poort sloot aan op een brug over de Dijle. In 1819 werd de poort afgebroken. Op de Ferrariskaart van 1777 staat de Biestpoort schematisch weergegeven (Fig. 3). Op het primitief kadaster van 1813 staat de Biestpoort gedetailleerder ingetekend. De kaart van 1813 werd zo goed mogelijk gegeorefereerd op basis van de nog bestaande delen van de omwalling (Fig. 4).

¹⁷ Inventaris Onroerend Erfgoed 2022d.

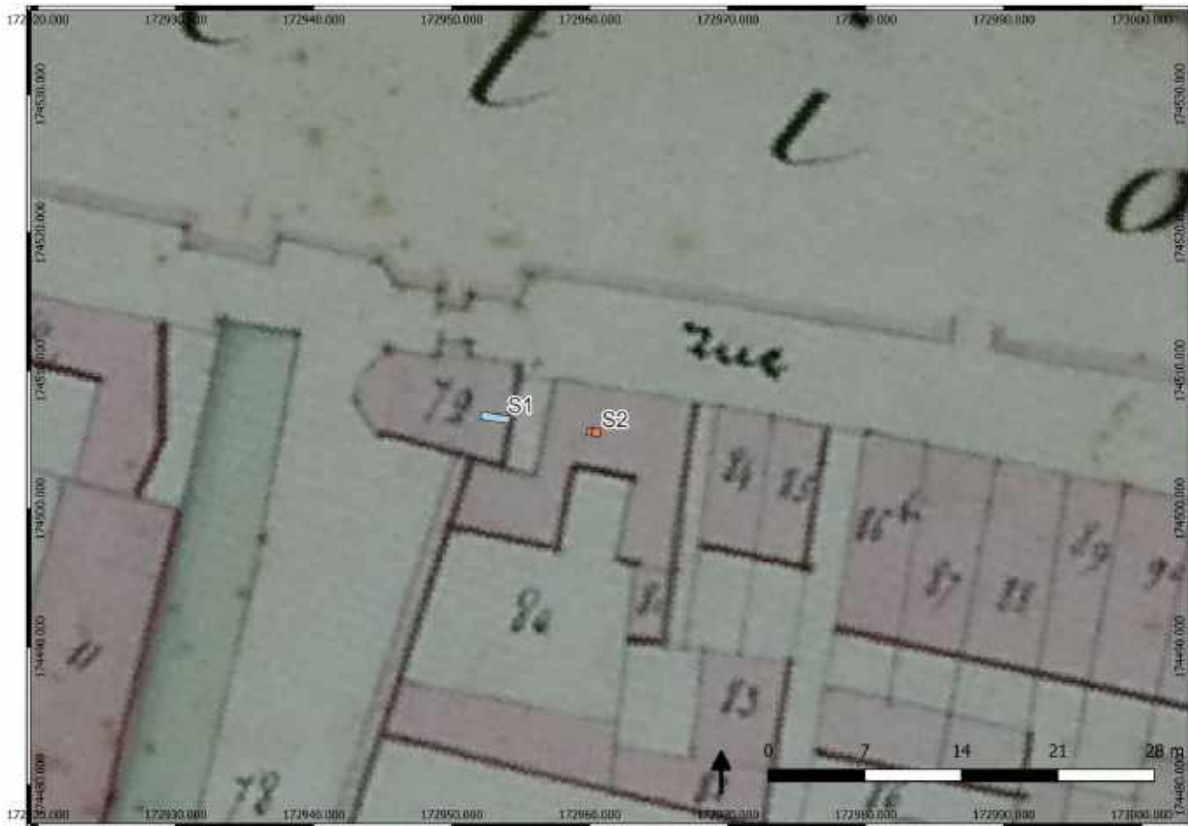
zich op een lager niveau tegen de ijzerzandstenen bevinden. In het profiel is hier, boven de bepleisterde bakstenen een oude rioleringsbuis en resten van bakstenen metselwerk zichtbaar (Fig. 9). Aan de oostzijde bevindt zich een recent betonnen element naast de natuurstenen. Hierdoor is niet vast te stellen of de structuur aan de westzijde was uitgebroken of niet (Fig. 11). De gehele structuur meet 2,22 m en bevindt zich kort bij de oppervlakte op 32 cm (+21,85 m TAW) onder de stoep.

Figuur 5: Situering van de toevalsvondst op het GRB met de onderzochte werkputten, sporen en TAW hoogtes (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 17: Deel van Biestpoort (S1) en bakstenen gewelf (S2) op kadasterplan van 1813 (© Stadsarchief Leuven).

2.1.4 Bibliografie

2.1.4.1 Literatuur

COCKX E. & HUYBENS G. (eds.) 2003: *De Leuvense Prentenatlas. Zeventiende-eeuwse tekeningen uit de Koninklijke Bibliotheek te Brussel*, Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en Omgeving, deel XLI, Leuven.

COENEGRACHTS T. 2009: De eerste stenen stadsmuur van Leuven (VL. Br.), *Archaeologia Mediaevalis kroniek* 32, Gent, 114-120.

2.1.4.2 Digitale bronnen

DIGITAAL VLAANDEREN 2024: [online], [Digitaal Vlaanderen | Vlaanderen.be](https://digitaalvlaanderen.be) (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2022a: *Brusselsestraat* [online], <http://id.erfgoed.net/themas/1035> (geraadpleegd 13 juli 2022).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2022b: *Eerste stadsomwalling* [online], <http://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/125406> (geraadpleegd 12 september 2022).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2022c: *Sint-Elisabethgasthuis* [online], <http://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/42152> (geraadpleegd 12 september 2022).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2022d: *Sint-Pietersgasthuis* [online], <http://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/214141> (geraadpleegd 12 september 2022).

3 12DE-14DE EN 16DE EEUW

DAAN CELIS¹⁸

3.1 TOEVALSVONDST ID 17614: VLEESHOUWERSSTRAAT 38 - ANTWERPEN (PROV. ANTWERPEN)

3.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie

Antwerpen Afdeling 1, Sectie A, Perceel 23
WP 1: x: 15211.60 m / y: 21519.27 m (Lambert72)
WP 2: x: 152135.37 m / y: 212541.25 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/983910>

CAI ID

¹⁸ Consulent Archeologie, stad Antwerpen.

de westzijde graafwerken uitgevoerd tot aan het niveau van de vroegere burchtgracht. In dezelfde periode werd gestart met het leggen van een nieuwe vloer en het sanitair. Er werd beslist om het museum hier te vestigen, i.p.v. het archief. Tussen 1911-1914 vonden hiervoor inrichtingswerken plaats. Sinds 2006 is hier het museum Klank van de Stad gevestigd²⁰.

De vondstlocatie is gelegen aan de noordkant van de archeologische site 'Stadsparking'. Ter hoogte van deze grootschalige site werd in 1974-1977 een Gallo-Romeinse bodem aangetroffen als ook de schuine buitenwand van de burchtgracht²¹. Op de rand werden paalsporen uit de volle- en late middeleeuwen aangetroffen. De vulling van de paalsporen bestond uit materiaal uit de 11de tot 14de eeuw. Tegenover de inkom van het Vleeshuis werd tevens een opgraving uitgevoerd. Ook hier werden restanten van een Romeinse bodem en 11de- en 12de-eeuwse vondsten in een middeleeuwse afzetting aangetroffen²².

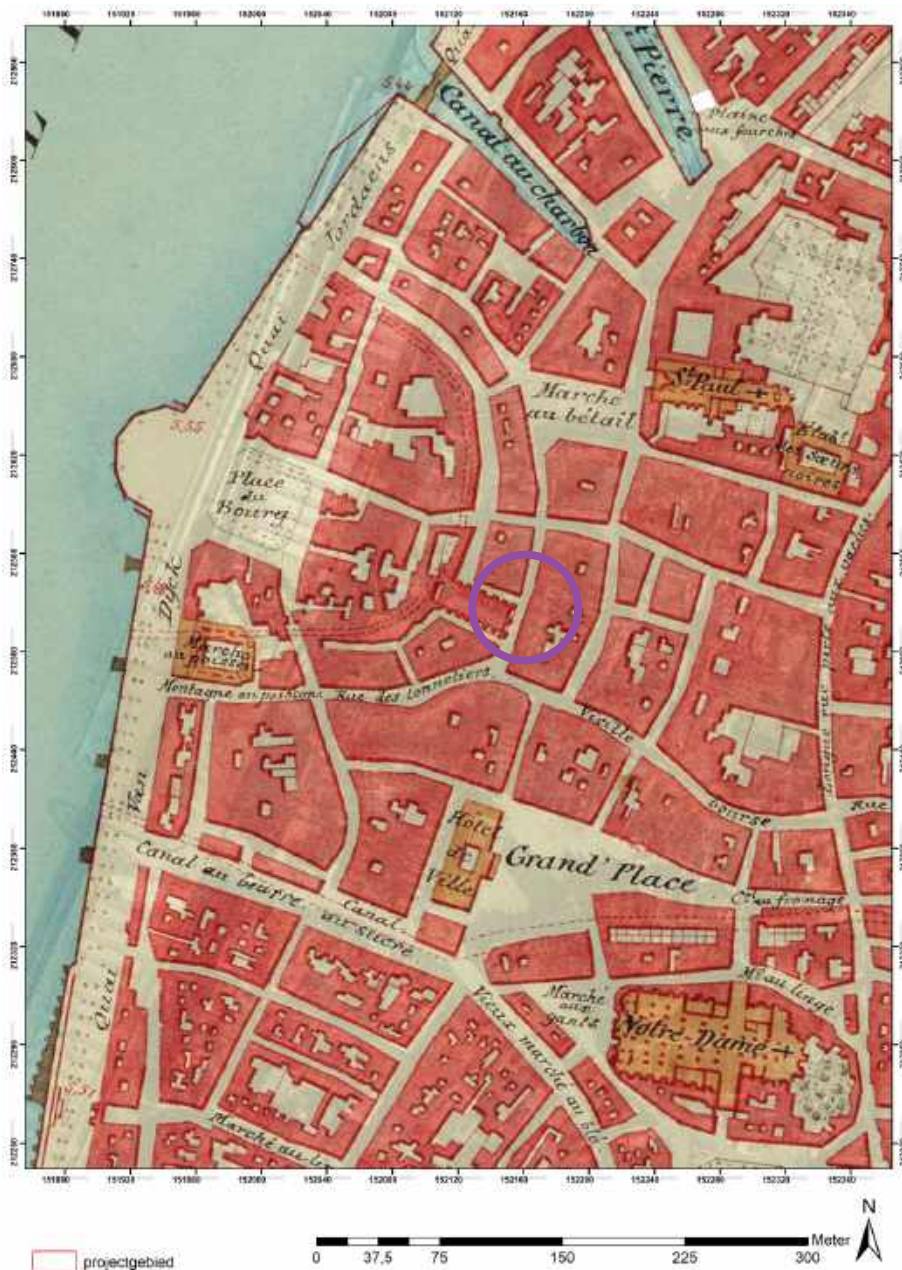

Figuur 2: Kaart van Antwerpen door V. Bononiensis uit 1565 met aanduiding van het Vleeshuis (© Museum Plantin-Moretus).

²⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2022b.

²¹ Oost 1987.

²² Oost 1986.

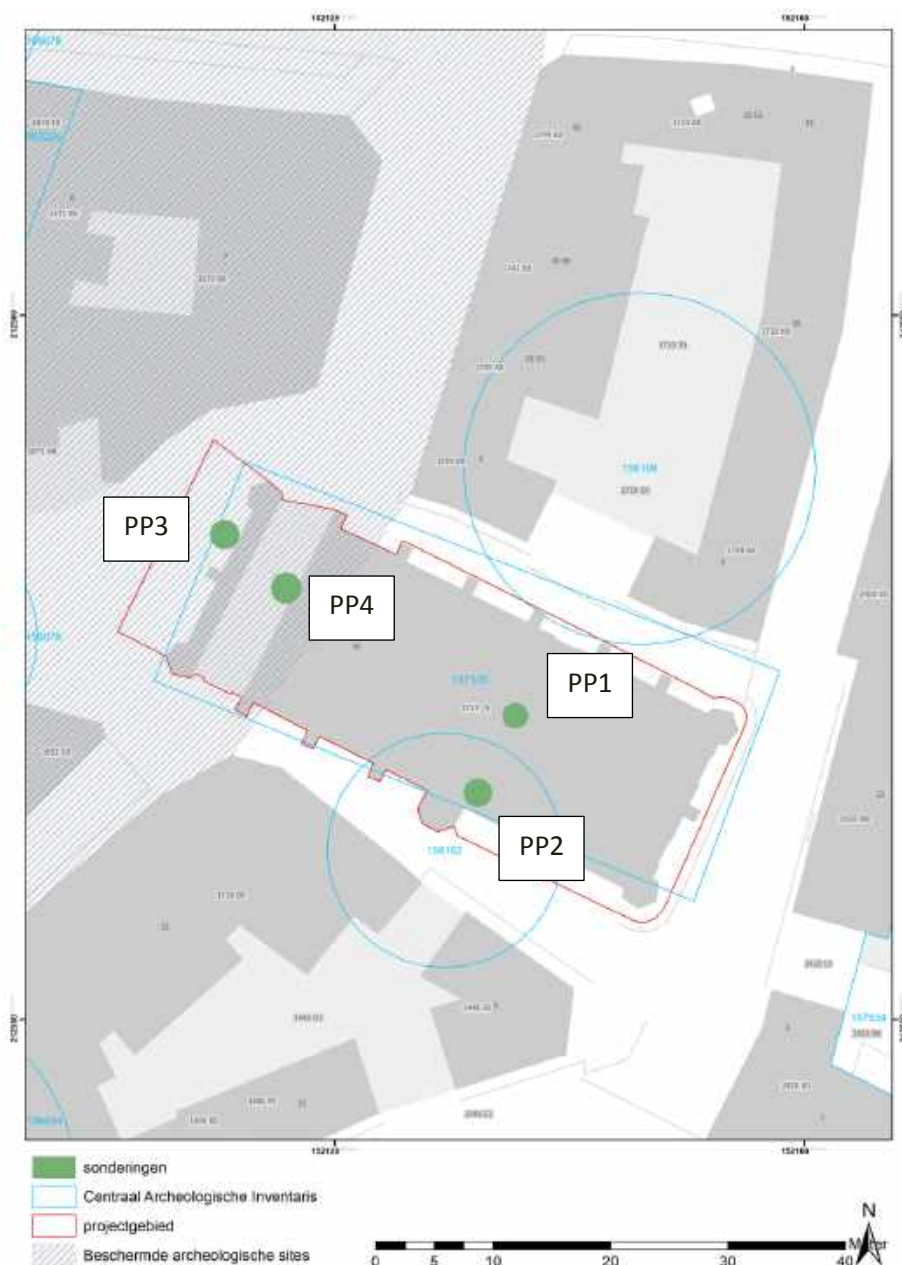
Figuur 3: Kaart van Vuillaume (bijgenaamd *Le Beau Plan*) uit 1853-1865 met aanduiding van het Vleeshuis (© FelixArchief).

3.1.2 Vaststellingen en evaluaties op het terrein

In het kader van het voorbereidende funderingsonderzoek werden in en tegen het Vleeshuis 4 sonderingen met de hand gegraven (Fig. 4). De sonderingen waren allen ca. 50 cm x 50 cm en werden gegraven tot ca. 1 m diep. Doel was het opzoeken van de funderingsmuren van het huidige gebouw in functie van een toekomstige restauratie. In de twee werkputten binnenin het Vleeshuis, op de semi-ingegraven kelderverdieping, werden veel fragmenten dierlijk bot en wat aardewerk aangetroffen die in dit verslag summier worden beschreven. De twee werkputten buiten gaven een heel ander beeld.

Hierna worden de profielen per werkput besproken als ook de uiteindelijke vondsten die per put werden opgediept (zie tabel). De vondsten werden na verwerking gedeponneerd in het erkende Onroerenderfgoeddepot van de stad Antwerpen. Aangezien het om een toevalsvondst gaat kunnen deze vondsten enkel op putniveau besproken worden. Drie scherven werden echter effectief *in situ* in een archeologische laag aangetroffen en zullen ook zo behandeld worden.

////////////////////////////////////

Figuur 4: Situering van de werkputsonderingen op het kadasterplan.
(© dienst archeologie, stad Antwerpen).

3.1.4 Bibliografie

3.1.4.1 Literatuur

Oost T. 1986: Bewoningsgeschiedenis van Antwerpen en omgeving. In: VAN TRIERUM M.C. & HENKES H. E. (red), Rotterdam Papers V. *A Contribution to Prehistoric, Roman and Medieval Archeology*, 147-159, Rotterdam.

OOST T. 1987: De bewoning te Antwerpen tijdens de Gallo-Romeinse periode. In: WARMENBOL E. (red), *Het ontstaan van Antwerpen. Feiten en Fabels*, 107-126, Antwerpen.

3.1.4.2 Digitale bronnen

BONONIENSIS V. 1565: *Kaart van Antwerpen* [online], <https://dams.antwerpen.be/asset/M2MqgUJAPtBlifSQcxgqptm> (geraadpleegd op 13 januari 2025).

DIGITAAL VLAANDEREN 2024: [online], [Digitaal Vlaanderen | Vlaanderen.be](https://www.vlaanderen.be/digitaal) (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2022a: *Burchtzone* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/4248>, (geraadpleegd op 31 augustus 2022).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2022b: *Vleeshuis* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/4678> (geraadpleegd op 09-09-2022).

4 14DE-15DE EEUW

INGE ZEEBROEK & JAN MOENS

4.1 TOEVALSVONDST ID 119116: BURCHTLAAN - HERZELE (PROV. OOST-VLAANDEREN)

4.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

Herzele Afdeling 1, Sectie A, perceel 0447/00A
x: 116 292,53 m / y: 175 272,69 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/991065>

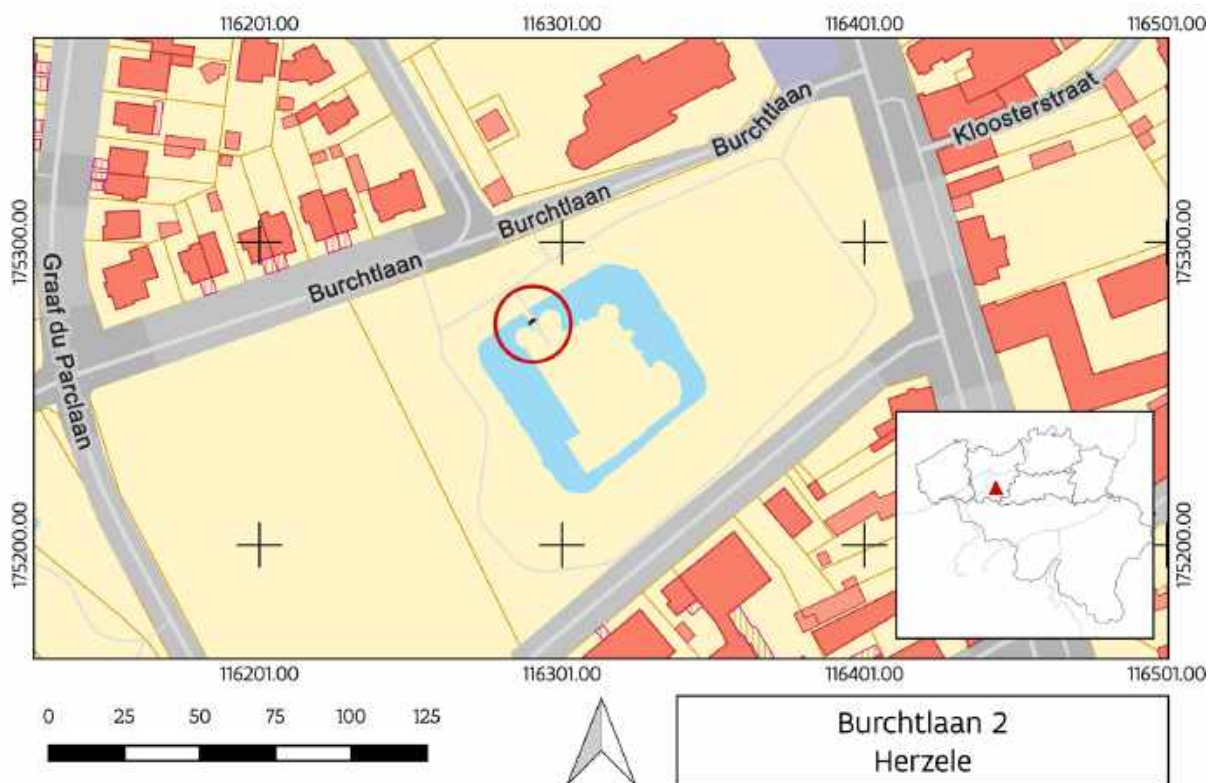
De toevalsvondst situeerde zich ter hoogte van de toegang tot burchtruïne van Herzele, meer bepaald in de walgracht, tussen de twee torenruïnes, onder de houten loopbrug over de walgracht (Fig. 1-2).

De aanleiding van de vondst was de restauratie en stabilisatie van de onderzijde van de burchtmuren, onder het waterpeil van de gracht. In functie daarvan werd de walgracht droog gelegd en kwam de toevalsvondst aan het licht. Voor deze werkzaamheden werd een erfgoedpremie bekomen bij het agentschap Onroerend Erfgoed. Een archeologisch traject was niet voorzien.

De burchtruïne van het 'kasteel van de Heren van Herzele' is sinds 6 juli 1957 beschermd als monument²³. Typierend voor dit monument is dat het reeds sinds 1579, na de verwoesting door de Spanjaarden niet meer (volledig) werd heropgebouwd (Fig. 3). Het 'kasteel van de Heren van Herzele met omgeving' is eveneens beschermd als cultuurhistorisch landschap sinds 6 juli 1957²⁴.

²³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024a.

²⁴ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024b.

Figuur 1: Situering van de vondstlocatie op GRB (© Digitaal Vlaanderen).

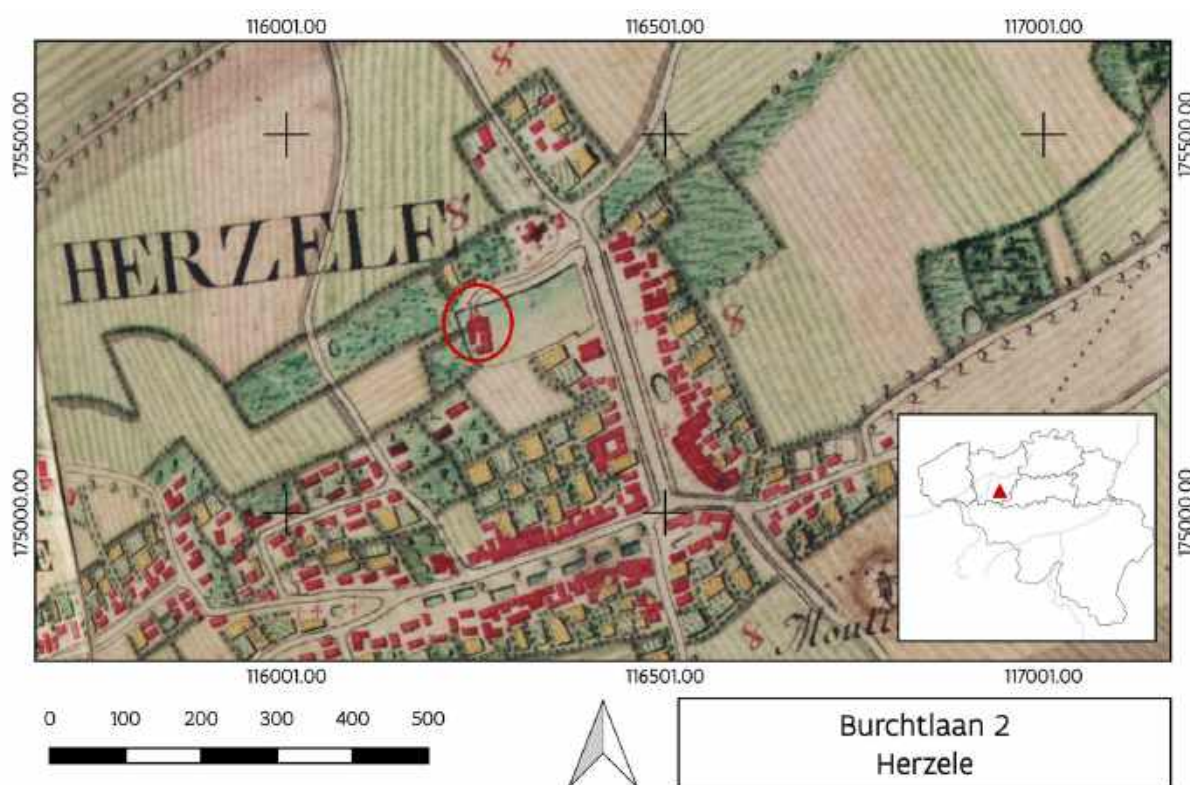
Figuur 2: Situering van de toevalsvondst onder de loopbrug, tussen de 2 toegangstorens tot de burcht (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Jan Moens).

De fundering bevindt zich in de walgracht en meer bepaald tussen de twee noordwestelijk gelegen poorttorens. Deze vormden de toegangspoort tot het binnenhof van de burcht. De burcht werd in de loop van de 13de eeuw gebouwd²⁵. Vóór de aanwezigheid van de poorttorens was reeds een poortgebouw met kelder, latrines en een ophaalbrug aanwezig. De poorttorens werden tegen het poortgebouw gebouwd tussen 1392 en 1445 omwille van de opkomst van de artillerie. Ze waren opgebouwd in baksteen met formaten van 5 x 10,5 x 19 of 25 cm. Hun buitenschil bestaat uit Lediaanse kalkzandsteen.

Met de restauratiecampagne van 1972-1978 werden de poorttorens opnieuw tot boven het maaiveld opgetrokken en voorzien van een parement in natuursteen.

Het is onduidelijk of we te maken hebben met een onderdeel van de ophaalbrug of een fundering van een vaste brug. Het formaat van de bakstenen en het type natuursteen komen wel overeen met de poortgebouwen. Een datering vanaf de late middeleeuwen (14de-15de eeuw), gelijktijdig met de poorttorens, is mogelijk gezien hun gelijkaardige opbouw en materiaalgebruik (baksteen en natuursteen). Maar ook een recentere datering in de nieuwe tijd is mogelijk, gezien de talrijke aanpassingswerken in de loop van de eeuwen. Zo is geweten uit domeinrekeningen dat de kasteelbruggen in 1576 vernieuwd werden²⁶. Op de Ferrariskaart van 1771-1778 staat eveneens een bakstenen brug aangegeven (Fig. 6).

Figuur 6: Ferrariskaart met aanduiding van de bakstenen brug (© Digitaal Vlaanderen).

²⁵ Becuwe *et al.* 2018, 37.

²⁶ Becuwe *et al.* 2018, 15.

4.1.4 Bibliografie

BECUWE F., VEREECKE R., DRUART F. & VINCKE S. 2018: *Burcht van Herzele (Burchtlaan z.nr., 9550 Herzele). Beheersplan Onroerend Erfgoed* [online], [Herzele - Burcht van Herzele | Plannen | Onroerend Erfgoed](#) (geraadpleegd 18 april 2024).

DIGITAAL VLAANDEREN 2024: [online], [Digitaal Vlaanderen | Vlaanderen.be](https://www.vlaanderen.be/digitaal) (geraadpleegd 18 april 2024).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024a: *Oude toren, ruïne van oud kasteel van de heren van Herzele* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/76575> (geraadpleegd 18 april 2024).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024b: *Kasteel van de Heren van Herzele met omgeving* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/10818> (geraadpleegd 18 april 2024).

5 MIDDELEEUWEN

LISA VAN RANSBEECK²⁷

5.1 TOEVALSVONDST ID 17780: DIESTSESTRAAT 38 - LEUVEN (PROV. VLAAMS-BRABANT)

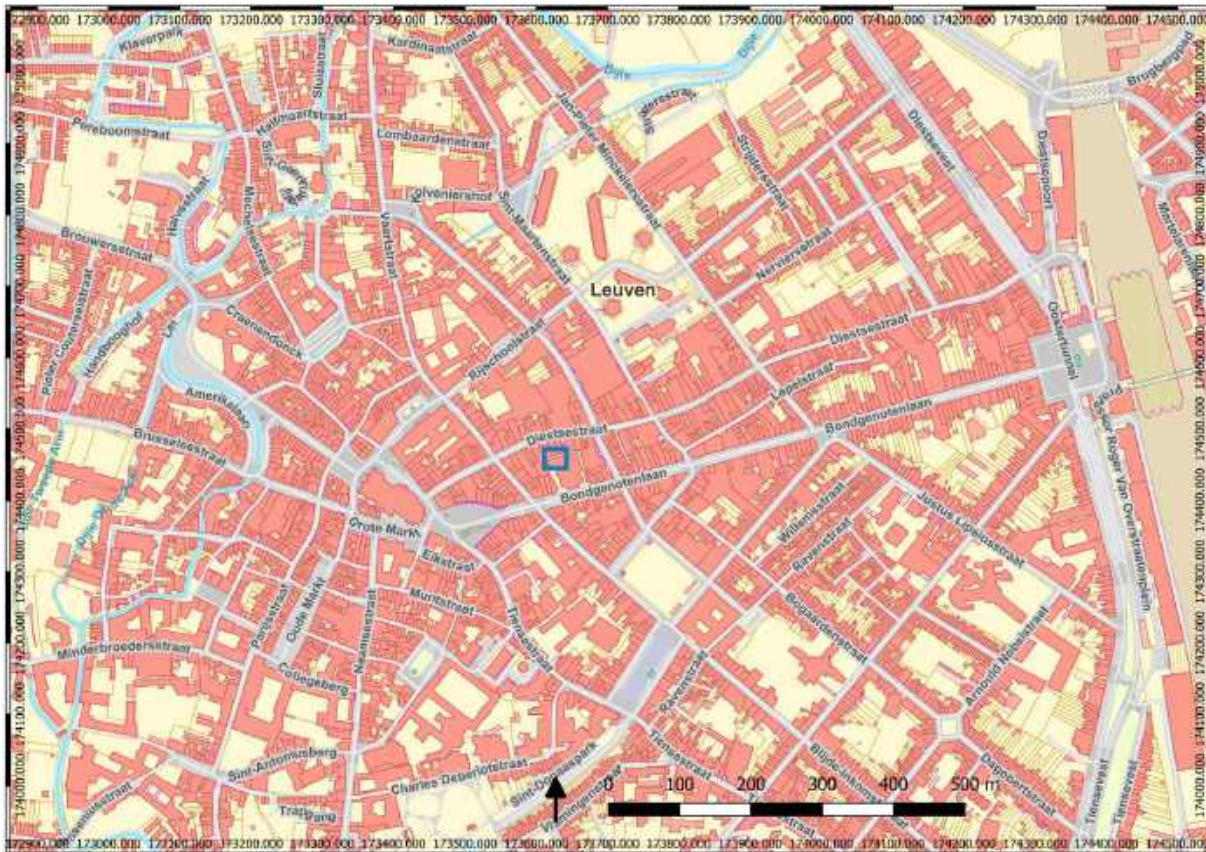
5.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

Leuven Afdeling 2, Sectie B, Perceel 703z3
x: 173625 m / y: 174461 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/983930>

Bij het vernieuwen van de riolering van de stadsschouwburg (Diestsestraat 38 en Bondgenotenlaan 21) werd een waterput aangetroffen achter het gebouw (Fig. 1-2). Stadsarcheoloog Lisa Van Ransbeeck kwam ter plaatse en deed op 13 september een vondstmelding bij het agentschap Onroerend Erfgoed.

²⁷ Stadsarcheoloog Stad Leuven.

Figuur 1: Situering van de toevalsvondst op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 2: Situering van de toevalsvondst op een detail van het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

////////////////////////////////////

De Diestsestraat is één van de vijf historische hoofdassen van Leuven. De toevalsvondst werd aangetroffen binnen de eerste stenen stadsomwalling van de middeleeuwse stad (Fig. 3). De Diestsestraat bevond zich op de flank van een helling van de zogenaamde *Keibergen*. Aan en in de straat bevonden zich verschillende bronnen; borneputten²⁸.

De Bondgenotenlaan werd in de 19de eeuw aangelegd als verbinding tussen het treinstation en de Grote markt, centrum van de stad²⁹. Een stadsschouwburg werd ingepland langsheen deze as (Fig.5-6). Het deel van de Bondgenotenlaan aan de stadsschouwburg werd samen met de schouwburg in gebruik genomen in 1867³⁰.

De waterput bevindt zich op het perceel van de stadsschouwburg, maar is wellicht ouder. De waterput bevindt zich achter Diestsestraat 38. Diestsestraat 38 en 40 vormen samen een vastgesteld bouwkundig erfgoed van stadswoning en refugiehuis³¹. Het gaat om twee traditionele diephuizen (Fig. 4). De stadswoning (nr.38) wordt in de historische bronnen het *Sinte-Loyshuis* genoemd. Later in een akte van 1445 wordt deze woning *Duytslandt* genoemd. Het huidige traditioneel diephuis klimt op tot de 17de eeuw, mogelijks tot de 16de eeuw³².

Ter hoogte van Diestsestraat 34-36, ten westen van Diestsestraat 38 bevond zich een gebouw genaamd *de Put*. Dit gebouw ontleende zijn naam aan de *Puttenborne*, die vermeld werd in een document van 1383³³.

Figuur 3: Detail van kaart van Hogenberg & Braun (1583) met situering van de toevalsvondst (© Koninklijke Bibliotheek van België).

²⁸ Inventaris Onroerend Erfgoed 2022a; Meulemans 2004, 140-141.

²⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2022b.

³⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2022c; Ceunen & Dobbelaere 2018, 18-22.

³¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2022d.

³² Inventaris Onroerend Erfgoed 2022d; Meulemans 2004; 149-150.

³³ Meulemans 2004, 149-150.

5.1.3 Afspraken en conclusies

Bij het vernieuwen van een deel van de riolering van de stadsschouwburg werd een waterput aangetroffen. Deze waterput was opgemetseld uit natuurstenen en van een bakstenen gewelf voorzien. Het gebruik van de kalkzandsteen en ijzerzandsteen voor de waterput doet vermoeden dat het om een waterput uit de middeleeuwen gaat. De Bondgenotenlaan en schouwburg kwamen hier pas in de jaren 1860. Daarvoor hoorde de waterput waarschijnlijk bij een perceel aan de Diestsestraat. Op het primitief kadasterplan van 1813 staat de waterput op een apart perceel achter huidige Diestsestraat 38 en 40 (Fig. 5). Dit perceel zou ook bereikbaar kunnen zijn via het gangetje ten westen van deze huizen en dus via het huis dat door Meulemans geïdentificeerd werd als *De Put*³⁴. Op basis

³⁴ Meulemans 2004, 140-141.

Het bakstenen gewelf werd vermoedelijk later opgericht om de waterput te overdekken en zo te beschermen tegen verontreiniging. De natuurstenen en het fragment van de tegelvloer doen vermoeden dat de waterput in de 19de of 20ste eeuw werd ingewerkt in een gebouw of een koer. Mogelijk stond hier een pomp op.

5.1.4 Bibliografie

CEUNEN M. (ed.) & DOBBELAERE K. 2018: *Bewogen geschiedenis van een tempel vol schoonheid. 150 jaar Leuvense schouwburg*. Leuven.

5.1.4.2 Digitale bronnen

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2022a: *Diestsestraat* [online], <http://id.erfgoed.net/themas/8152> (geraadpleegd 16 september 2022).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2022b: *Bondgenotenlaan* [online], <http://id.erfgoed.net/themas/8151> (geraadpleegd 16 september 2022).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2022c: *Stadsschouwburg* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/72671> (geraadpleegd 16 september 2022).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2022d: *Refugiehuis en stadswoning* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/42268> (geraadpleegd 16 september 2022).

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIË 2022: *Lovanium, Brabanticarum urbium caput, unica Musarum ac praestantissimarum artium sedes optatissimumque domicilium* [online], <http://uurl.kbr.be/103579> (geraadpleegd 16 september 2022).

6 13DE-18DE EEUW

LISA VAN RANSBEECK³⁵

6.1 TOEVALSVONDST ID 112757: NAAMSESTRAAT - LEUVEN (PROV. VLAAMS-BRABANT)

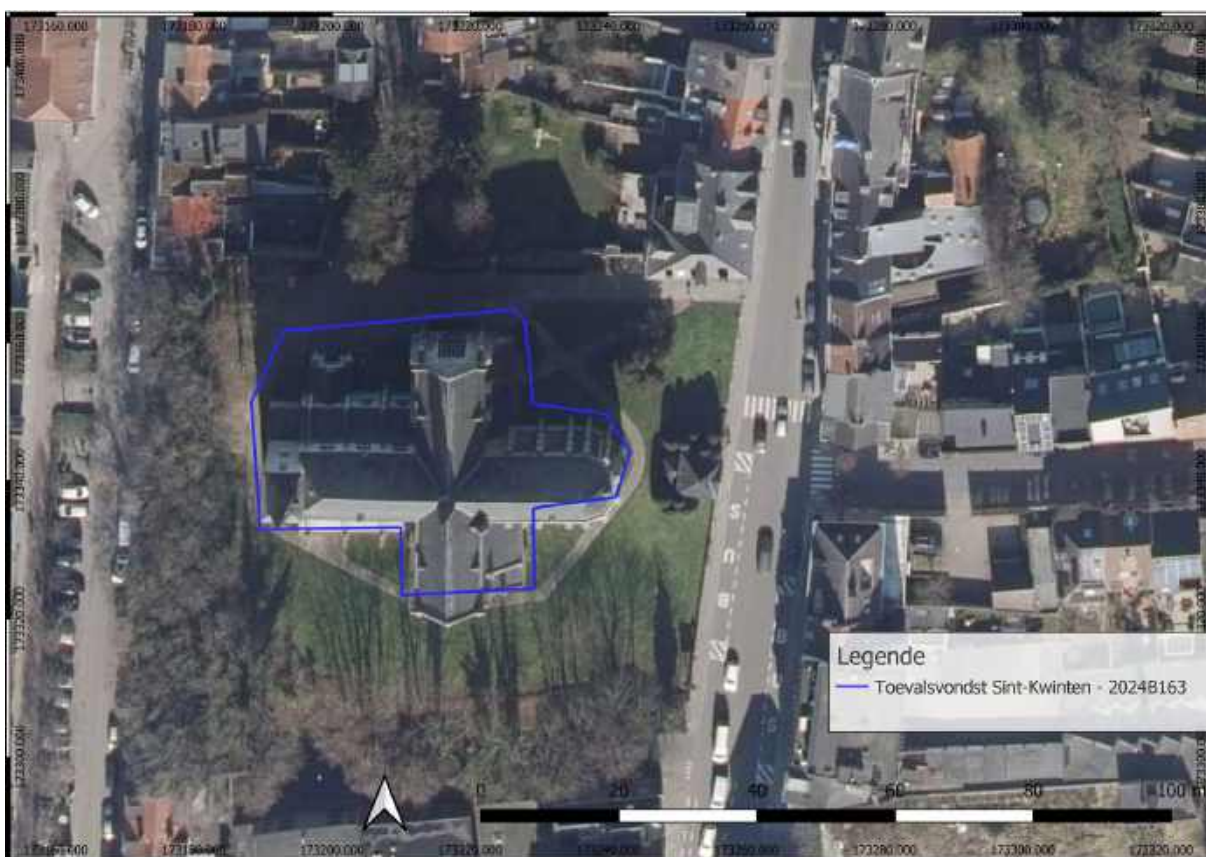
6.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

Leuven Afdeling 4, Perceel D1114r
x: 173229 m / y: 173351 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/162527>

Bij het herstellen van de verlichting (grondspots en elektrische leidingen) rond de Sint-Kwintenskerk werden menselijke beenderen aangetroffen op 13 december 2023. Stadsarcheoloog Lisa Van Ransbeeck kwam ter plaatse en deed een vondstmelding bij het agentschap Onroerend Erfgoed.

³⁵ Stadsarcheologe Stad Leuven.

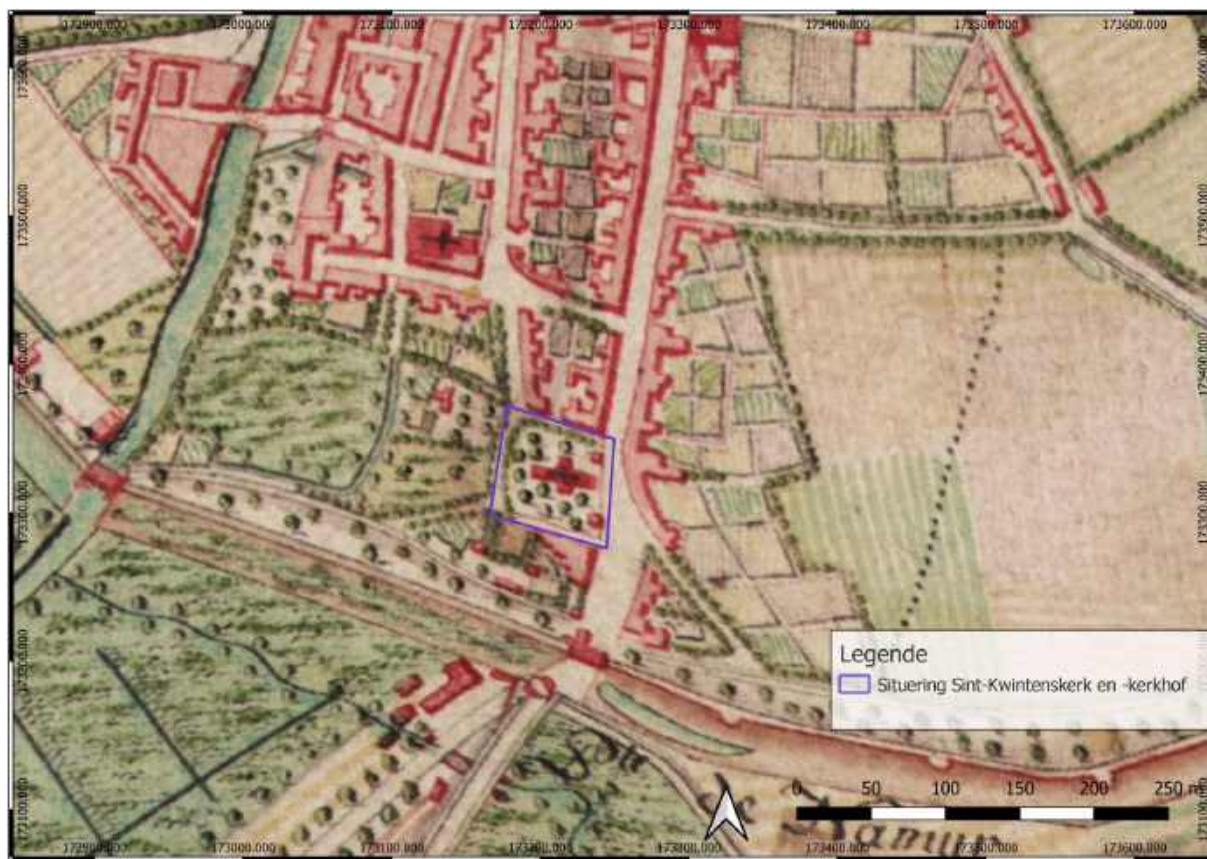

6.1.2 Historische gegevens

De laatgotische Sint-Kwintenskerk ligt op een natuurlijke verhevenheid vlakbij de Naamsepoort, net binnen het tracé van de tweede stadsmuur uit de 14de eeuw (Fig. 3).

De eerste zekere vermelding van de Leuvense Sint-Kwintenskerk langs de Naamsestraat dateert van 1222. Volgens sommige auteurs was hier al van in de 11de of 12de eeuw een bidplaats gewijd aan Sint-Kwinten. In 1252 werd Sint-Kwinten één van de 5 zelfstandige parochies van Leuven. De onderste geledingen van de westtoren en de aanleunende zijbeuken dateren uit de eerste helft van de 13de eeuw. Vanaf de 15de eeuw werd ze omgebouwd tot een laatgotische kerk. In de 16de eeuw werden het schip overwelfd en de sacristie opgetrokken tussen koor en zuidelijke dwarsarm. In de 17de eeuw werden het inkomportaal en de lage aanbouw tegen de oostzijde van de noordelijke dwarsarm gebouwd. In de late 18de eeuw werd de lagere bijsacristie bijgebouwd. De kerk werd gerestaureerd op verschillende momenten in de 20ste eeuw.³⁶

Het kerkhof van de kerk werd in het verleden geruimd, dit wil zeggen dat er geen bovengrondse aanduidingen van de graven meer zichtbaar zijn. De kerk wordt omgeven door een grasplein met aan de rand enkele struiken en boompjes. Rondom de kerk loopt een kasseipad.

Figuur 3: Kaart van Ferraris (1777) met Sint-Kwintenskerk en -kerkhof (© Digitaal Vlaanderen).

6.1.3 Vaststellingen en evaluatie op het terrein

Bij de werken werden delen van het kasseipad voorzichtig uitgebroken om ze terug te kunnen plaatsen, ook delen van het grasveld naast het pad werden uitgegraven. Er werd gestart in de zuidwesthoek: in een 60 à 70 cm diepe sleuf (van 40 à 50 cm breed) werd menselijk botmateriaal aangetroffen (Fig. 4).

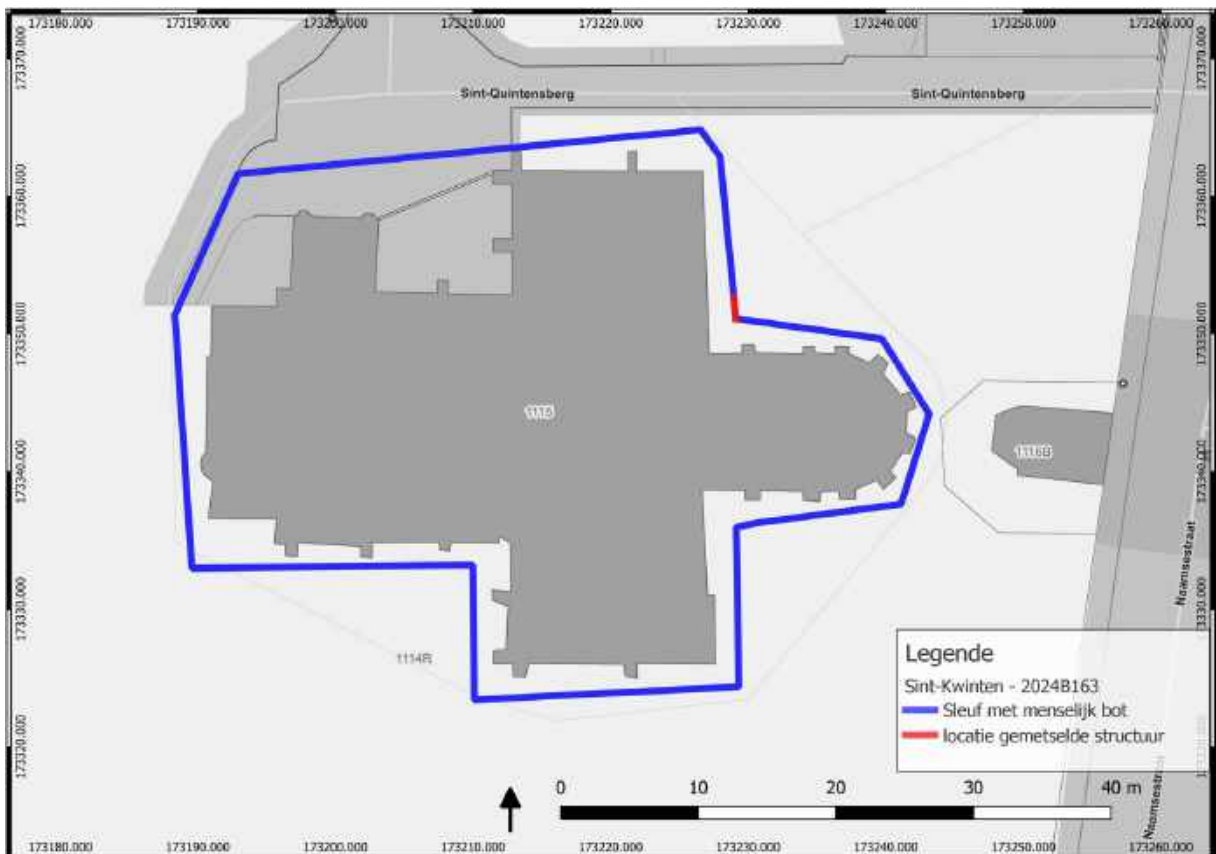
³⁶ Inventaris Onroerend erfgoed 2024.

Onder een *ca.* 20 cm dik laagje teelaarde bevindt zich een *ca.* 20 cm dik geroerd pakket met bruin zand en grijze vlekken, soms ook een puinpakket (Fig. 6-7). Hieronder zit een vrij homogeen bruin zandpakket met daarin geroerd menselijk botmateriaal, af en toe een kistnagel. Niets van dit materiaal bevond zich *in situ*. Onder de aangetroffen botten (en dus stratigrafisch ouder) bevonden zich soms nog rioleringsbuizen (Fig. 5).

Figuur 4: Foto van de sleuf aan de zuidwesthoek van de kerk met zicht op het geroerde pakket en de verschillende leidingen en buizen (© Stad Leuven, foto: Lisa Van Ransbeeck).

Figuur 7: Profiel ter hoogte van de eerste aangetroffen botten op 13 december 2023 (© Stad Leuven, foto: Lisa Van Ransbeeck).

Figuur 8: Locatie van de menselijke resten en de gemetselde structuur op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

6.1.5 Bibliografie

DIGITAAL VLAANDEREN 2024: [online], [Digitaal Vlaanderen | Vlaanderen.be](https://www.vlaanderen.be/digitaal) (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: *Parochiekerk Sint-Kwinten* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/42130> (geraadpleegd 14 december 2023).

7 16DE-17DE EEUW

PETER VAN DEN HOVE

7.1 TOEVALSVONDST ID 132747: KLOOSTERWEG - NINOVE
(PROV. OOST-VLAANDEREN)

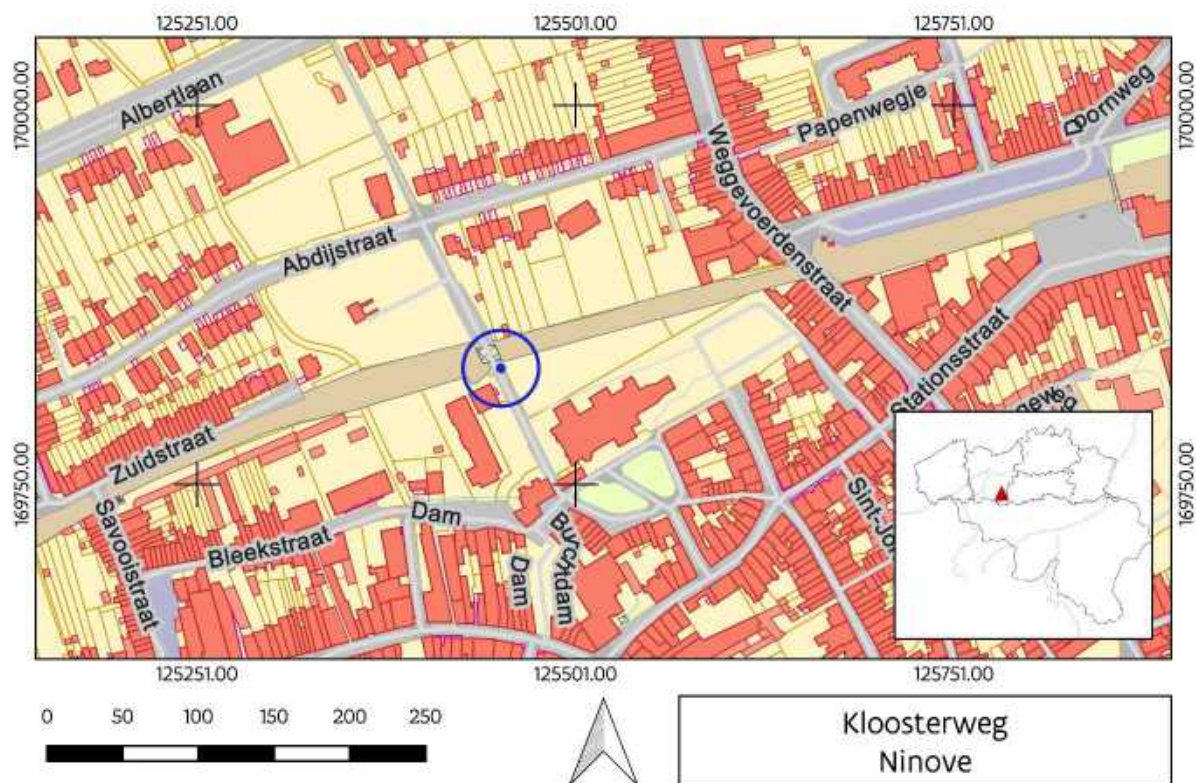
7.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

Ninove Afdeling 2, Sectie B, zonder perceelnummer
x: 125452.21 m / y: 169826.26 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/992107>

Op donderdag 27 juni 2024 ontving het agentschap Onroerend Erfgoed een toevalsvondstmelding via mail. Ter hoogte van een talud in de spoorwegberm langs de Kloosterweg was door recente graaf- en wegeniswerken een oude bakstenen muur vrijgekomen (Fig. 1).

Op het aangrenzende perceel (1883E) werd van 1993 tot 1998 archeologisch onderzoek uitgevoerd door het voormalige Instituut voor het Archeologisch Patrimonium (het huidige agentschap Onroerend Erfgoed). De hele zone houdt verband met de aanwezigheid van de Ninoofse Norbertijnenabdij, gesticht in 1137 en verdwenen na de Franse Revolutie³⁷.

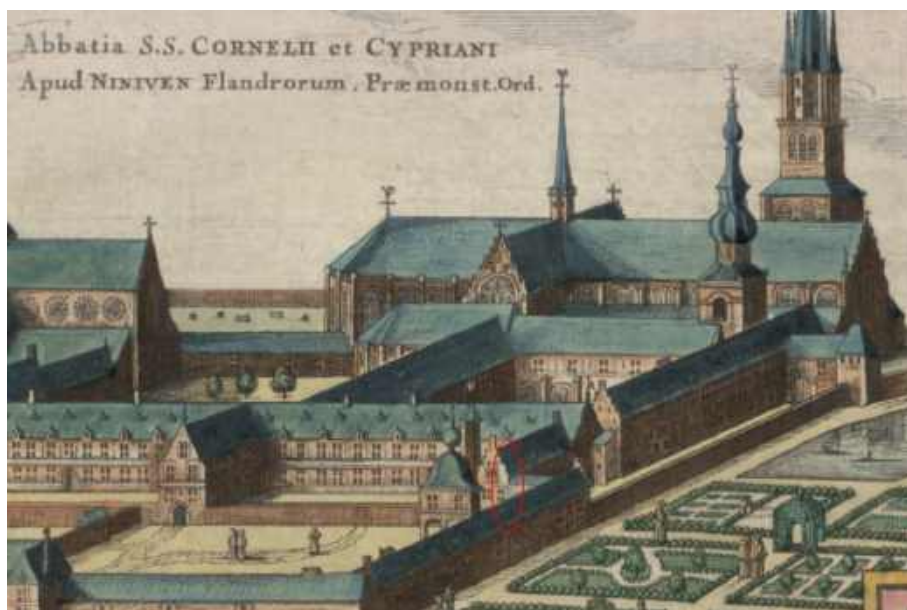

Figuur 1: Situering van de vondstlocaties op het GRB (blauwe cirkel) (© Digitaal Vlaanderen).

Het muurfragment bevond zich op de grens van de zuidwestelijke hoek van het spoorwegtalud (en de brug onder de Kloosterweg), net naast de Kloosterweg. Het fragment is vrijgekomen tijdens herinrichtingswerken van de Kloosterweg, waarbij een deeltje van het talud werd weggegraven.

In het eerste kwart van de twaalfde eeuw (ten laatste in 1119) werd door Amulricus I of II in de parochiekerk van Ninove een seculier kapittel van drie kanunniken opgericht die de inkomsten van de parochie beheerden. Door toedoen van een van de kanunniken, Balduinis Walla, werd het wereldlijk kapittel onder Geraard I omgevormd tot een regulier kapittel en opgenomen in de orde van de premonstratenzers (1137). Zeven kanunniken van de premonstratenzerabdij van Park (Leuven-Heverlee) zouden samen met Walla de beginnende kloostergemeenschap vormen die in 1138 door de abten van Park en Saint-Martin officieel werd goedgekeurd. Een sterke culturele en artistieke bloei vanaf 1140 en een toename van de kloosterbevolking maakte dat de parochiekerk niet meer als onderkomen voor de abdijsamenleving kon fungeren. In 1157 werd begonnen met de bouw van een abdij op de zuidelijke helling van de Koudenberg. De abdij kende in de loop van haar bestaan drie grote bouwfases: een Romaanse bouwfase (1157-1350/1375), een Gotische bouwfase (1400-1761) en een Classicistische bouwfase (1761-1769). In 1810 werd de abdijkerk door de laatste Norbertijn aan de stad overgedragen en in 1822 volgde de verkoop en afbraak van de classicistische conventsgebouwen.

³⁷ Van den Hove 2024; Wouters & Peersman 1993.

Figuur 2: Detail uit een tekening van *Flandria Illustrata* (ca. 1638/1640) met aanduiding (rode cirkel) van de locatie van de toevalsvondst (© Universitaire Bibliotheek Gent).

7.1.2 Vaststellingen en evaluatie op het terrein

Op vrijdag 28 juni voerde het agentschap Onroerend Erfgoed een beperkte registratie uit ter plaatse. Op de rand van het spoorwegtalud werd een bakstenen muur vrij gelegd over een afstand van 2,3 meter (Fig. 3). Het stuk muur werd proper gemaakt, opgemeten en fotografisch gedocumenteerd. Het gaat om een deels uitgebroken baksteenmassief met een schuine oriëntatie t.o.v. de huidige weg (een lichte afwijkende noord-zuidoriëntatie). De bakstenen hebben een formaat van 25,5 x 12,5/13 x 6,5/7 cm. Op het zuidelijk uiteinde bevond zich een stuk blauwe hardsteen in het baksteenmassief (Fig. 4a), mogelijk een negblok. De bakstenen waren gemetseld met een harde bruinrijze kalkmortel, met verspreid in de mortel witte kalkbrokken. Het metselverband bestond uit een afwisseling van strekken en koppen (Fig. 4b). Ter hoogte van het opgetekende muurfragment was geen baksteenparement meer aanwezig. Het massief is trapvormig uitgebroken in de richting van het archeologisch park. De muur was in het profiel maximaal 80 cm boven het huidige straatniveau zichtbaar. Het is stratigrafisch duidelijk dat het muurmassief ouder is dan het spoorwegtalud en de spoorwegtunnel.

Figuur 2: Zicht vanuit westelijke richting op het opgekuiste muurfragment (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Peter Van Den Hove).

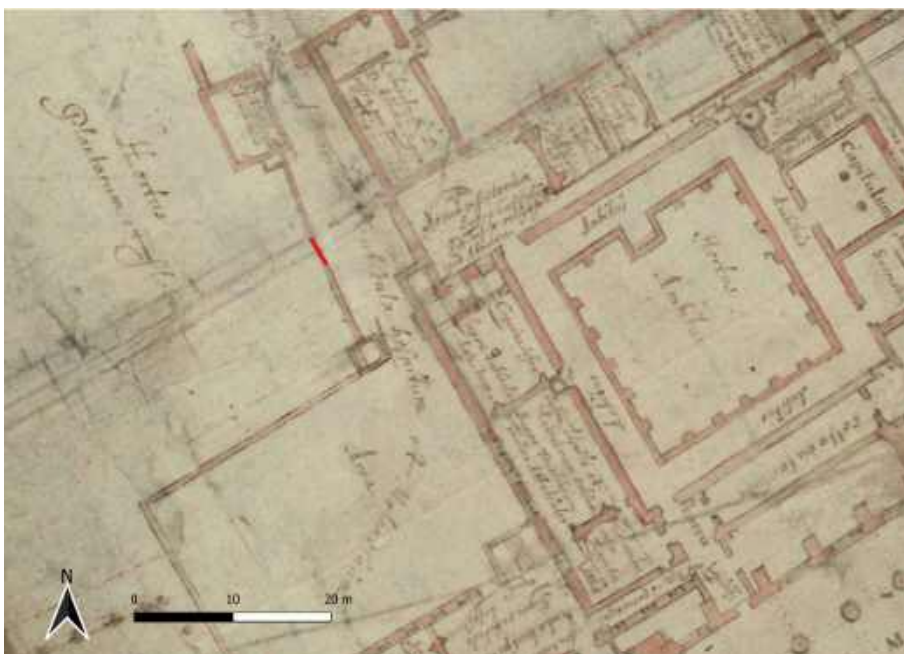

Figuur 3a en 3b: Detail van het de blauwe hardsteen in het baksteenmassief en detail van het metselverband (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Peter Van Den Hove).

7.1.3 Conclusie en afspraken

Waarschijnlijk is deze muur een restant van een (omheinings)muur van de Ninoofse Norbertijnenabdij in de onmiddellijke buurt van een poortgebouw dat aansloot op de hoek van de noordelijke en westelijke abdijsvleugel (Fig. 2 en Fig. 5). Onmiddellijk ten oosten van de huidige Kloosterweg bevond zich in de late middeleeuwen een noord-zuid georiënteerde weg. Deze weg kruiste meerdere doorgangen/poorten van de abdij: in het uiterste noorden de Proostpoort, vervolgens meer zuidwaarts een poort ter hoogte van het abtskwartier, vervolgens een doorgang die deel uitmaakte van het gastenkwartier en nog meer zuidwaarts de Grote Voorpoort (ten westen van de watermolen).

Wanneer we het opgemeten muurfragment georefereren dan valt het geheel perfect samen met een muur die aanwezig is op een belangrijk grondplan van de abdij, de *Situs Fundamentalis*³⁸. Dit plan is tot stand gekomen tussen 1623 en 1648. Deze muur maakt deel uit van een doorgangcomplex op de hoek van de noordelijke en de oostelijke vleugel van de abdij.

Figuur 5: Detail uit het georeferereerd plan *Situs Fundamentalis* (ca. 1623-1648) met aanduiding van het opgemeten muurfragment in het rood (© Rijksarchief Gent en agentschap Onroerend Erfgoed).

³⁸ Rijksarchief Gent, Fonds Abdij Ninove, nr. 222.

7.1.4.2 Digitale bronnen

DIGITAAL VLAANDEREN 2024: [online], [Digitaal Vlaanderen | Vlaanderen.be](https://www.digitaalvlaanderen.be) (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

SANDERUS A. 1641: *Flandria illustrata, sive Descriptio comitatus istius per totum terrarum orbem celeberrimi, Ill tomis absoluta* [online], <https://lib.ugent.be/catalog/rug01%3A000791673> (geraadpleegd op 30 september 2024).

8 17DE EEUW

LISA VAN RANSBEECK³⁹

8.1 TOEVALSVONDST ID 43142: ABDIJ VLIERBEEK 11 – KESSEL-LO (LEUVEN, PROV. VLAAMS-BRABANT)

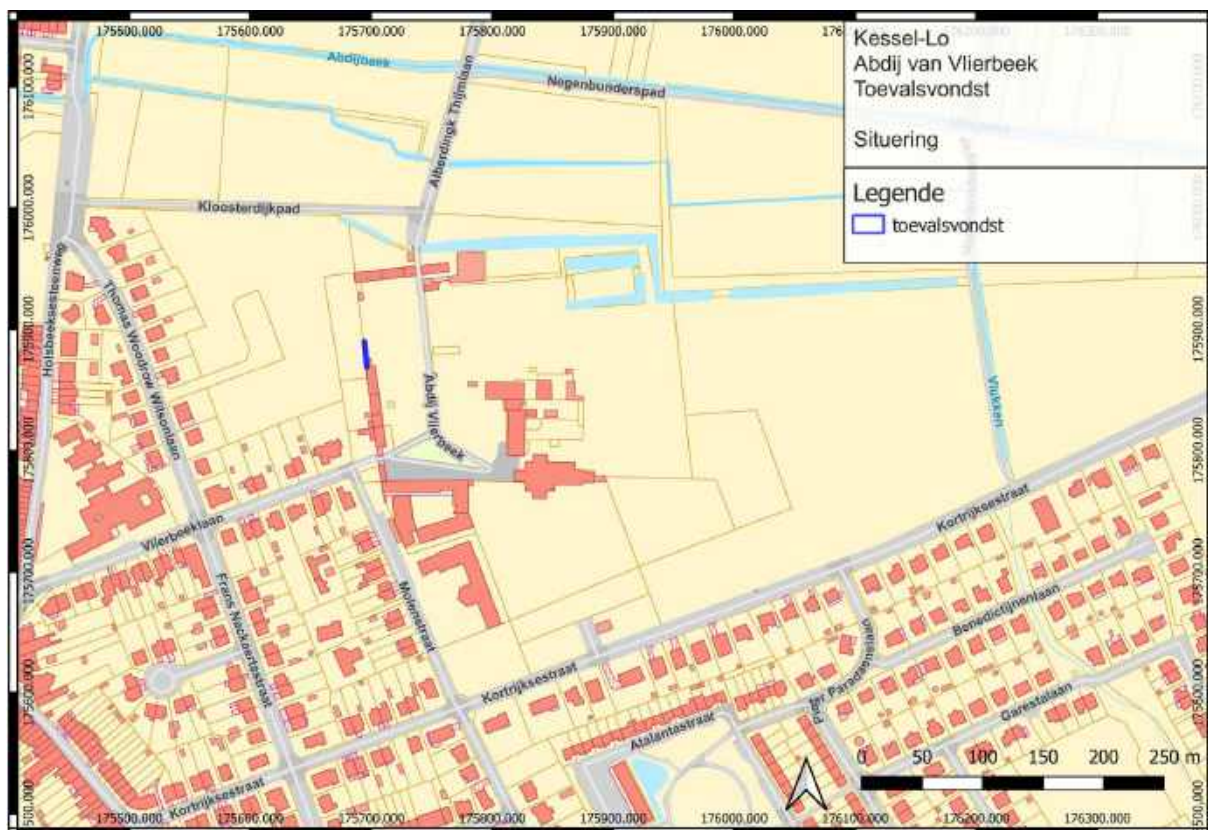
8.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

Leuven Afdeling 7/Kessel-Lo Afdeling 1, Sectie C, perceel 152d
x: 175694 m / y: 175889 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/988272>

De westmuur van de abdij van Vlierbeek wordt gerestaureerd (Fig. 1). Door scheefstand en slechte bewaring van deze muur, diende deze lokaal afgebroken te worden tot op maaiveld. Ten oosten en zuiden van deze muur werden struikgewas en brokstukken van de muur verwijderd. Hierbij kwamen delen van de fundering van de westmuur en enkele andere funderingen aan het licht. Stadsarcheoloog Lisa Van Ransbeeck was ter plaatse en deed een vondstmelding bij het agentschap Onroerend Erfgoed.

³⁹ Stadsarcheoloog Stad Leuven.

Figuur 1: Locatie van de toevalsvondst op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

De abdij van Vlierbeek werd in 1125 gesticht als een nieuwe stichting van de Benedictijnenabdij van Affligem⁴⁰. In 1127 kwamen de eerste religieuzen toe: de priorij werd ingericht in voorlopige gebouwen. De eerste stenen gebouwen werden opgericht vanaf 1158. In 1163 werd de priorij van Vlierbeek een zelfstandige abdij. In de eeuwen die hierop volgden groeide de abdij uit tot een belangrijke, invloedrijke abdij vlakbij de stad Leuven. In 1572 werd de abdij bijna volledig verwoest na brandstichting door muitende troepen van Oranje. De monniken gingen in ballingschap te Leuven. In 1642 keerden de monniken terug naar Vlierbeek en startten met de bouw van een nieuwe kerk, kloosterpand en gastenkwartier. Het landbouwcomplex met brouwerij, bakkerij, hoeve, schuur en stallen werd ook in deze periode opgetrokken.

Tegen de westwand van de abdij bevond zich een tiendenschuur. Hier werd de (graan)oogst van de abdij en omgeving opgeslagen samen met de tienden van de afhankelijke pachters en boeren. Omdat het archief van de abdij in vlammen opging, zijn er geen primaire geschreven bronnen voorhanden over het gebruik, de ingebruikname en de bouwmaterialen van de schuur. In 1761 werd het wagenhuis tegen de zuidelijke gevel van de tiendenschuur gebouwd (Abdy Vlierbeek huisnr. 11) (Fig. 2).

Op het schilderij (Fig. 3-4) en de ets van J. Harrewijn van 1706 (Fig. 5) zijn de daken van de schuur en stallen zichtbaar achter de westelijke afsluitmuur. Het opmetingsplan van J.P. De Rycke uit 1789 toont de schuur en stallen in grondplan (Fig. 5). Vanaf de kaarten van 1830 zijn de stallen en schuur verdwenen: ze werden afgebroken in het begin van de 19de eeuw (Fig. 6). Een deel van de zuidelijke muur van de tiendenschuur is bewaard gebleven als noordmuur van het wagenhuis. Binnenin het wagenhuis is de gevel van de schuur nog zichtbaar. De gevel heeft een voet uit ijzerzandsteen, de rest van de gevel bestaat uit baksteen afgewisseld met speklagen in witte kalkzandsteen (Fig. 7). In de voorgevel van het wagenhuis is de uitgebroken zuidgevel van de tiendenschuur zichtbaar. Deze muur

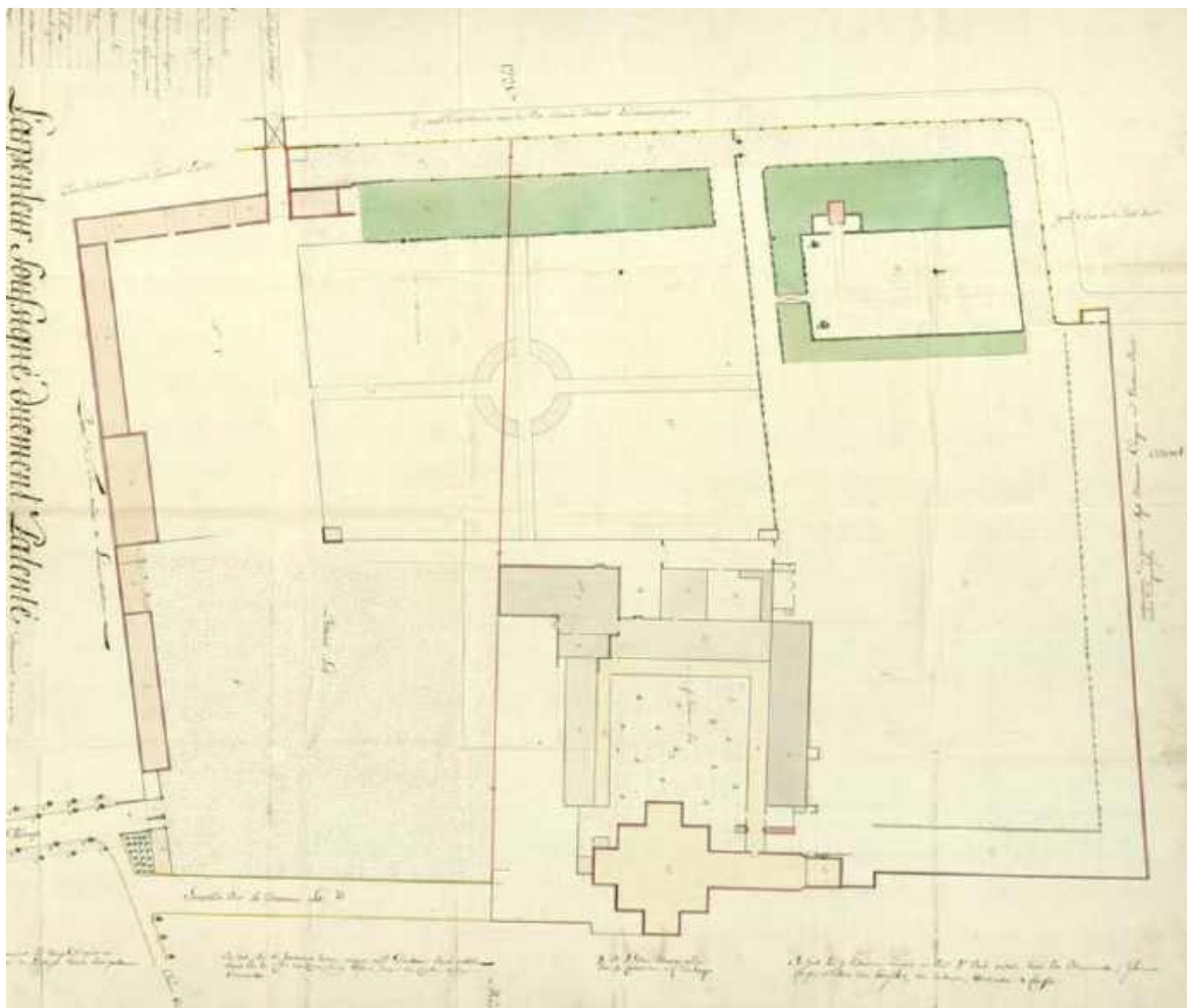
⁴⁰ Van Ransbeeck 2021, 39-48.

This historical colorized engraving depicts the Palace of Versailles in France. The central focus is the grand chateau with its numerous windows and a prominent central pediment. To the left, the formal gardens are shown with their characteristic geometric layout, including the Grand Canal and the Apollo Fountain. The entire complex is enclosed by a red brick wall. Above the scene, three distinct crests or coats of arms are displayed against a cloudy sky. At the bottom center, there is a small rectangular plaque containing text in French, which reads: "Vues de Versailles, du côté du Nord, par le Peintre de l'Académie, M. de la Haye, en 1708." The image is framed by a dark border.

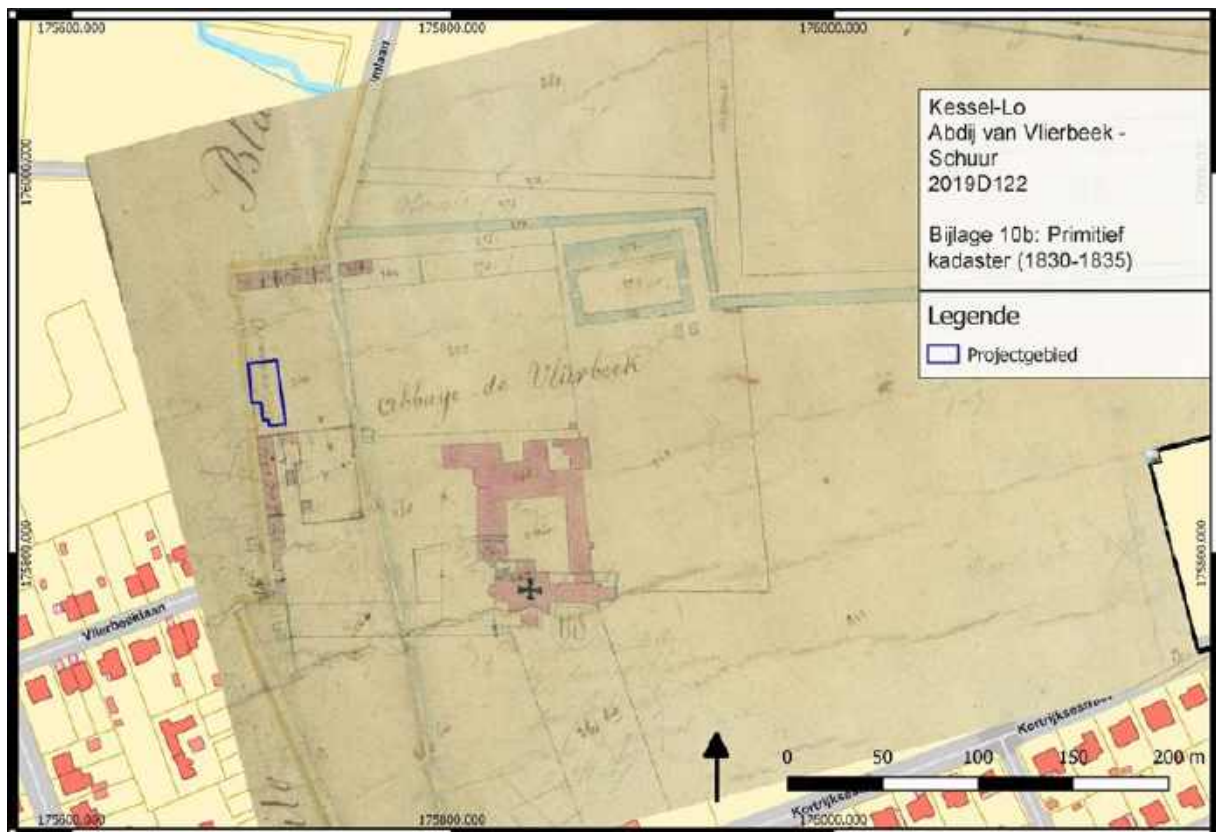
This detail from a painting shows a red brick wall in the foreground, with a dark blue-grey building behind it. The background features a landscape with trees and a hill. The style is characteristic of the Northern Renaissance, with a focus on architectural detail and naturalistic representation.

A detailed engraving of the Monastery of San Basilio in Valencia. The image shows a large, multi-story church building with a prominent central tower and several smaller towers. To the left of the church is a large, rectangular cloister with a central courtyard. The entire complex is enclosed by a high wall. In the foreground, there are trees and a path. The engraving is signed 'M. de la Cruz delgado fecit' in the bottom right corner.

////////////////////////////////////

Figuur 5: Plan van J.P. De Rycke (1798) van de abdij, met in westen de schuur en stallen tegen de westelijke afsluitmuur (© Rijksarchief 2024a).

Figuur 6: Het projectgebied op een uittreksel uit het primitief kadaster van 1830-1835, gegeorefereneerd naar het GRB (© Rijksarchief 2024b en Digitaal Vlaanderen).

Figuur 7: Binnenin het wagenhuis: de zuidgevel van de voormalige tiendenschuur met speklagen (© Stad Leuven, foto: Cecile Boes).

////////////////////////////////////

In 2019 werd een deel van de tiendenschuur van de abdij van Vlierbeek opgegraven⁴¹. Er kon toen slechts met één sleuf tot aan de westmuur gegraven worden (Fig. 10-11 en 13). Bij de opgraving kon vastgesteld worden dat de tiendenschuur een langsschuur met doorrit was, die grote gelijkenissen vertoont met de tiendenschuur van de abdij van Park uit 1663. De funderingen van de tiendenschuur van Vlierbeek waren opgebouwd uit hergebruikte baksteen en natuursteen. De grote hoeveelheid mooi afgewerkte natuurstenen in de funderingen zijn getuige van de afwerking van de abdij voor 1572 en van de verwoestingen die toen werden aangericht (Fig. 12).

De schuur van de abdij van Vlierbeek is kleiner dan de even oude schuren van de abdij van Park en Herkenrode, maar is ongeveer even groot als de schuur van de abdij van Tongerlo, die enkele decennia ouder is. De tiendenschuur van de abdij van Vlierbeek, met stallen en boerderij past in de typische neerhofarchitectuur die na de middeleeuwen in de abdijen gebruikt wordt in de 16de, 17de en begin 18de eeuw.

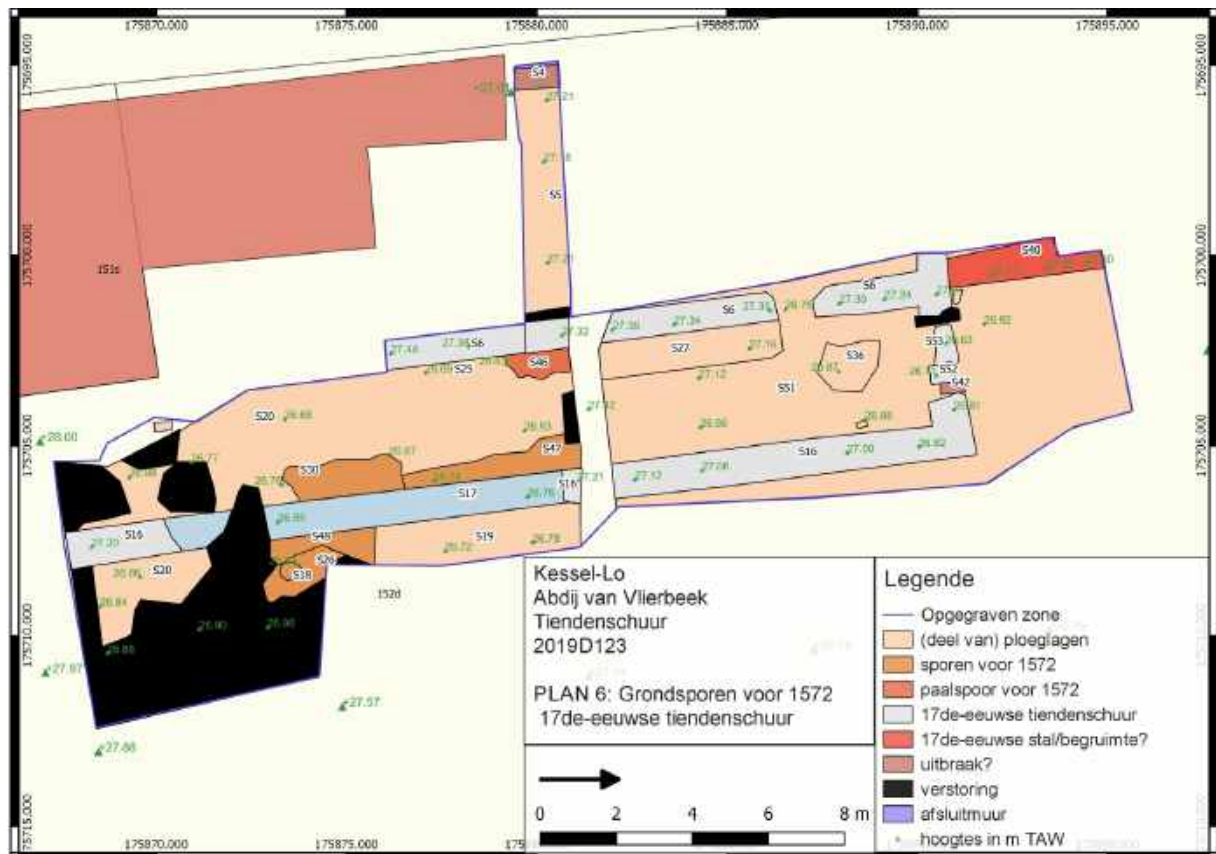
Er kon bij de opgraving niet vastgesteld worden of de westelijke afsluitmuur tegelijk als westgevel van de schuur gebruikt werd. De aansluiting van de schuur op de muur kon niet onderzocht worden en de fundering van de westelijke afsluitmuur was anders opgebouwd dan die van de rest van de schuur (Fig. 14).

Ten noorden van de schuur bevond zich een bakstenen gebouw (stal of berguimte). In een latere fase werd dit gebouw uitgebreid naar het oosten, waardoor de doorrit van de schuur niet meer bruikbaar was.

⁴¹ Van Ransbeeck 2021, 108-109.

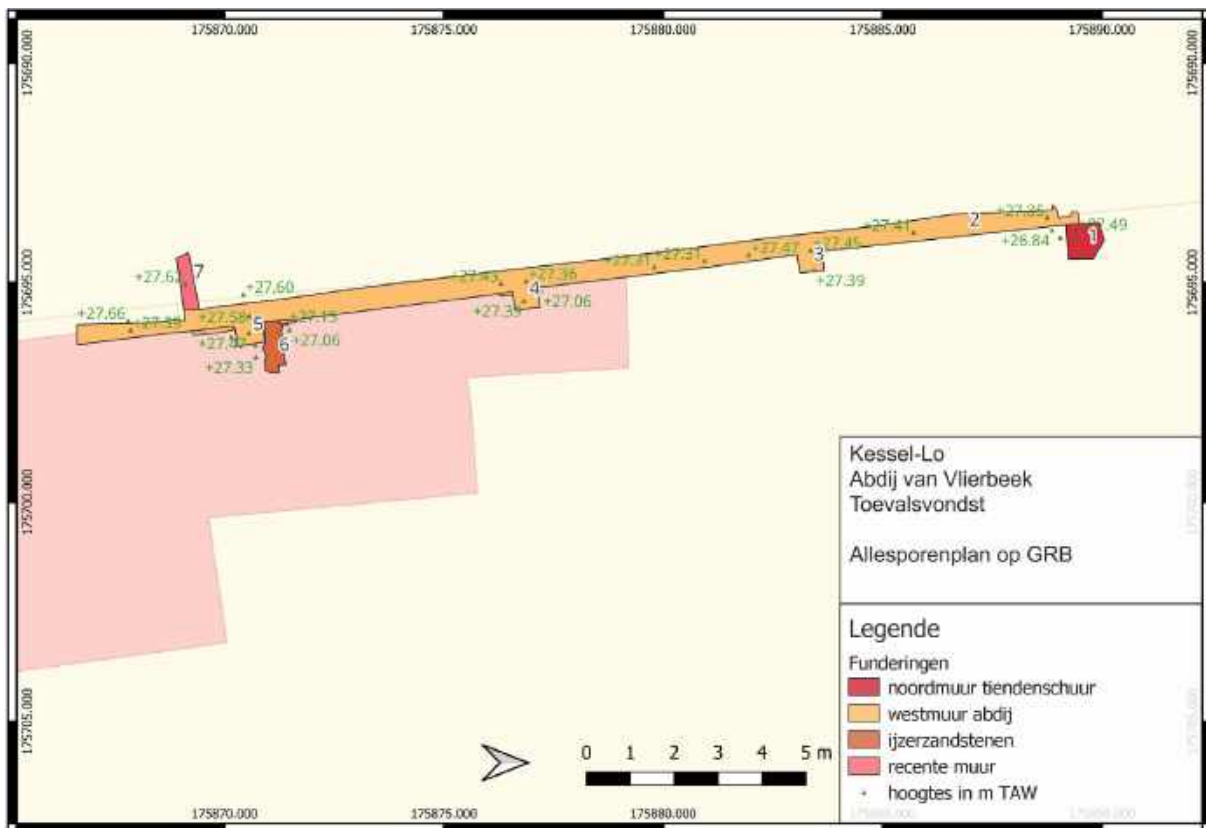
Er werden ook enkele sporen onderzocht die ouder zijn dan de 17de-eeuwse tiendenshuur. Door het beperkte aantal sporen en de beperkte opgegraven oppervlakte kan geen uitspraak gedaan worden over de aard van deze sporen en het eventuele grondplan waar ze misschien deel van uitmaken. Het is mogelijk dat ze deel zijn van een voorloper van de schuur of van een ander houten abdijgebouw dat zich hier bevond voor de verwoestingen van de abdij. Ook kunnen ze het resultaat zijn van activiteiten binnen het abdiydomein.

Deze grondsporen hebben een grote archeologische waarde. Ze kunnen bijdragen tot een betere kennis over de middeleeuwse inrichting van abdijen. De grondsporen dienen dan ook zo goed mogelijk bewaard te blijven in de bodem of indien bedreigd, met de grootste aandacht opgegraven te worden.

Figuur 10: Allesporenplan van de opgraving uit 2019 (© Stad Leuven, plan: Lisa Van Ransbeeck).

Figuur 15: Funderingen aangetroffen bij de toevalsvondst (© Digitaal Vlaanderen en Stad Leuven).

Figuur 16: Toestand van de afsluitmuur voor aanvang van de werken (© Stad Leuven, foto: Lisa Van Ransbeeck).

8.1.3 Interpretatie en conclusies

Bij het restaureren van de westelijke afsluitmuur werd de afsluitmuur wegens instabiliteit afgebroken tot op maaiveld. Hierdoor werd de opbouw van de afsluitmuur met steunberen duidelijk zichtbaar. De muur, inclusief steunberen, zal terug opgebouwd worden met kalkmortel als deel van de restauratie.

Aan de westzijde van de afsluitmuur werd een recentere fundering S7 ontdekt. Deze hoorde waarschijnlijk bij de verschillende 'koterijen' die zich aan deze kant van de afsluitmuur bevonden in de 20ste eeuw: met name opberghokken en een toilet op de achtererven.

De oost-westgerichte muurfundering aan de oostzijde van de afsluitmuur is de fundering van de noordelijke kopse gevel van de tiendenshuur. Deze fundering was stratigrafisch jonger dan de fundering van de westelijke afsluitmuur. Door deze vondstmelding kon vastgesteld worden dat de westelijke afsluitmuur dienst deed als afsluitmuur van de abdij én westgevel van de schuur. Samen vormden ze de tiendenshuur opgericht na 1642. Vermoedelijk werd de afsluitmuur eerst opgericht en werd hier in een latere fase de schuur tegen gebouwd. Of de westelijke afsluitmuur ook werd opgetrokken na 1642 of al van voor 1572 dateert, kon niet vastgesteld worden. Het is wel duidelijk dat de opstand van de muur zeer veel herstellings- en aanpassingswerken kende doorheen de verschillende eeuwen.

De aangetroffen funderingen worden *in situ* bewaard.

Figuur 29: Tiendenshuur: de funderingen van de toevalsvondst en van de opgraving uit 2019 op het GRB (© onderlaag Digitaal Vlaanderen en Stad Leuven, plan: Lisa Van Ransbeeck).

8.1.4 Bibliografie

DIGITAAL VLAANDEREN 2024: [online], [Digitaal Vlaanderen | Vlaanderen.be](https://www.vlaanderen.be/digitaal) (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

RIJXSARCHIEF 2024a: *Craijonné de l'abaije de Vlierbeek, près de la ville de Louvain* [online], https://search.arch.be/imageserver/topview.php?FIF=510/510_1542_000/510_1542_000_00035_000/510_1542_000_00035_000_0_0001.jp2 (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

RIKSARCHIEF 2024b: *Primitief kadaster provincie: Vlaams-Brabant Gemeente Kessel-Lo, Sectie C, Cité de l'église* [online], https://search.arch.be/imageserver/topview.php?FIF=550/550_0001_000/550_0001_000_00609_000/550_001_000_00609_000_0_0001.jp2 (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

SANDERUS A. 1657: *Chorographia sacra Brabantiae sive celebrium aliquot in ea provincia ecclesiarum et coenobiorum descriptio*, Brussel [online], [Flandrica.be | Erfgoedbibliotheeken online | Chorographia sacra Brabantiae sive celebrium aliquot in ea provincia ecclesiarum et coenobiorum descriptio](https://www.erfgoedbibliotheeken.nl/collecties/chorographia-sacra-brabantiae-sive-celebrium-aliquot-in-ea-provincia-ecclesiarum-et-coenobiorum-descriptio) (geraadpleegd op 16 december 2024).

VAN RANSBEECK L. 2021: *Abdij van Vlierbeek Tiendenschuur. Eindverslag opgraving* [online], [Opgraving Leuven Vlierbeek Tiendenschuur | Archeologieportaal Onroerend Erfgoed](#) (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

SAM DE DECKER

A photograph of a construction site showing a deep excavation. The left wall is made of rough, layered earth and rock. The right wall is a concrete foundation with a brick wall above it. A black plastic sheet is visible on the right. Debris, including a piece of orange material and a green pipe, is scattered on the ground.

Figuur 1: Onder de tuinmuur en onder de betonstenen is een ouder muurmassief te zien met stenen die haaks georiënteerd zijn. Ook in het putwandprofiel, onder de graszoden, is de aanzet van een kleinere muur zichtbaar (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

leper Afdeling 1, Sectie F, Perceel 550/3C10
x: 44 986 m / y: 172 159 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/988317>

Figuur 2: Situering van de vondstlocatie op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

9.1.2 Vaststellingen en evaluaties op het terrein

Bij kleinschalige graafwerken aan de achterbouw van een bestaande woning werden twee muurfragmenten aangetroffen (Fig. 1).

Het eerste muurfragment lijkt behoorlijk massief en breed, en bevindt zich onder de tuinmuur aan de zuidzijde van het perceel (op scheiding huisnummers 14-16). De aangetroffen muur is sterk beschadigd en vertoont sporen van breekhamers, die de muur gelijk hebben gezet met de bovenliggende tuinmuur. De afgebroken bakstenen suggereren dat deze muur een oriëntatie had die enigszins anders was dan de tuinmuur, maar het bleek onmogelijk om dit te precies achterhalen. De muur is opgebouwd uit stenen met een baksteenformaat van 23 x 11 x 6 cm en er werd gebruik gemaakt van een stevige kalkmortel.

De tweede muur was zichtbaar in het talud en betreft een smallere en kleinere muur, *ca.* 40 cm breed. Deze muur bevindt zich op ongeveer één meter ten noorden van de tuinmuur en loopt er schuin parallel mee (min of meer west-oost-oriëntatie).

De zichtbaarheid en interpretatie van de sporen werd bemoeilijkt door de vergaande beschadiging en de aanwezigheid van cement- en kalkstort. Verdere uitbraak van de beide muren was bovendien niet voorzien op deze locatie, waardoor een uitbreiding van de put niet aan de orde was.

9.1.3 Interpretatie en conclusie

In augustus 2023 werd op hetzelfde perceel, enkele meters ten oosten van de vondstlocatie, een kleinschalige opgraving uitgevoerd⁴². Aanleiding was de geplande bouw van een zwembad. Bij deze opgraving werden zware muurmassieven gevonden die gerelateerd worden aan de 17de-eeuwse

⁴² Bot 2022; Van Quickelberghe 2023.

10 NIEUWE TIJD

SAM DE DECKER

10.1 TOEVALSVONDST ID 42955: POESELEDORP 1A - POESELE (DEINZE, PROV. OOST-VLAANDEREN)

Figuur 1: Zandstenen sokkel, zoals aangetroffen bij de evaluatie van de toevalsvondst (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

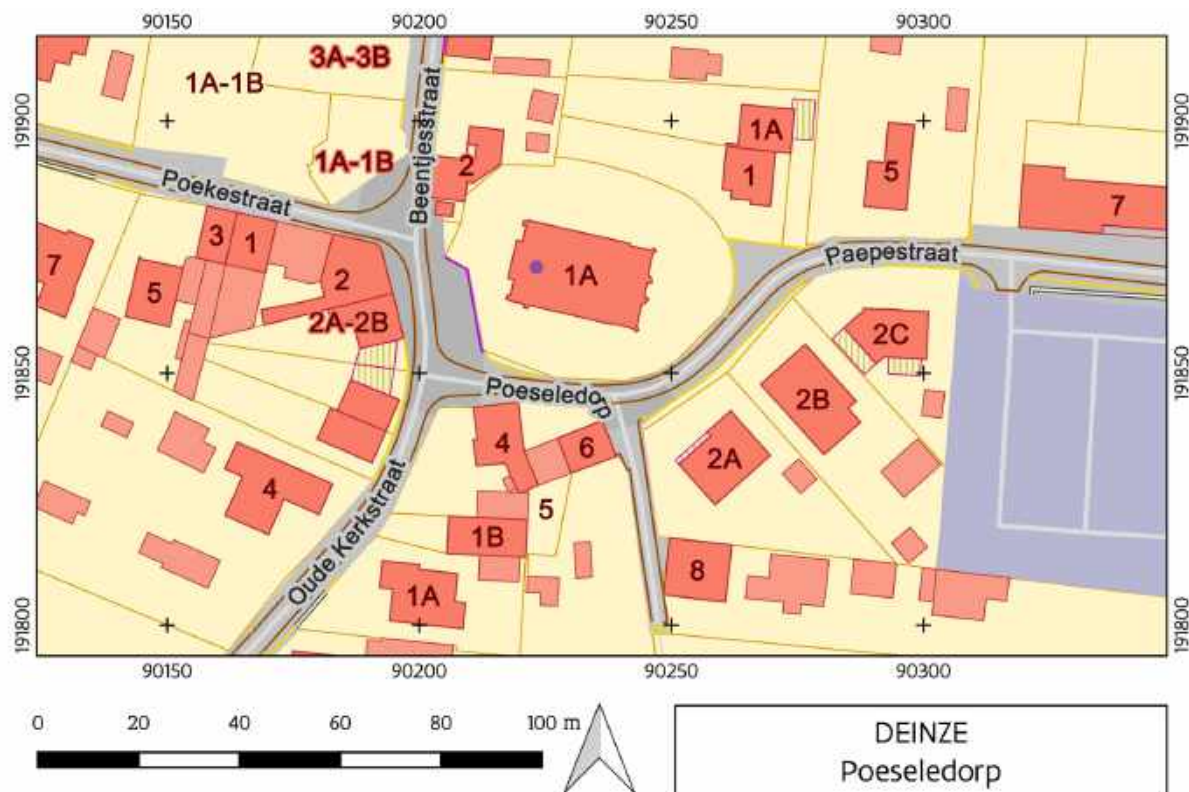

Figuur 2: Zicht op de rood-zwarte tegelvloer, die op het moment van de evaluatie al verwijderd was (© André Bollaert).

10.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

Deinze Afdeling 13, Sectie A, Perceel 253a
x: 90 222 m / y: 191868 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/988174>

Figuur 3: Situering van de vondstlocatie op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

10.1.2 Vaststellingen en evaluaties op het terrein

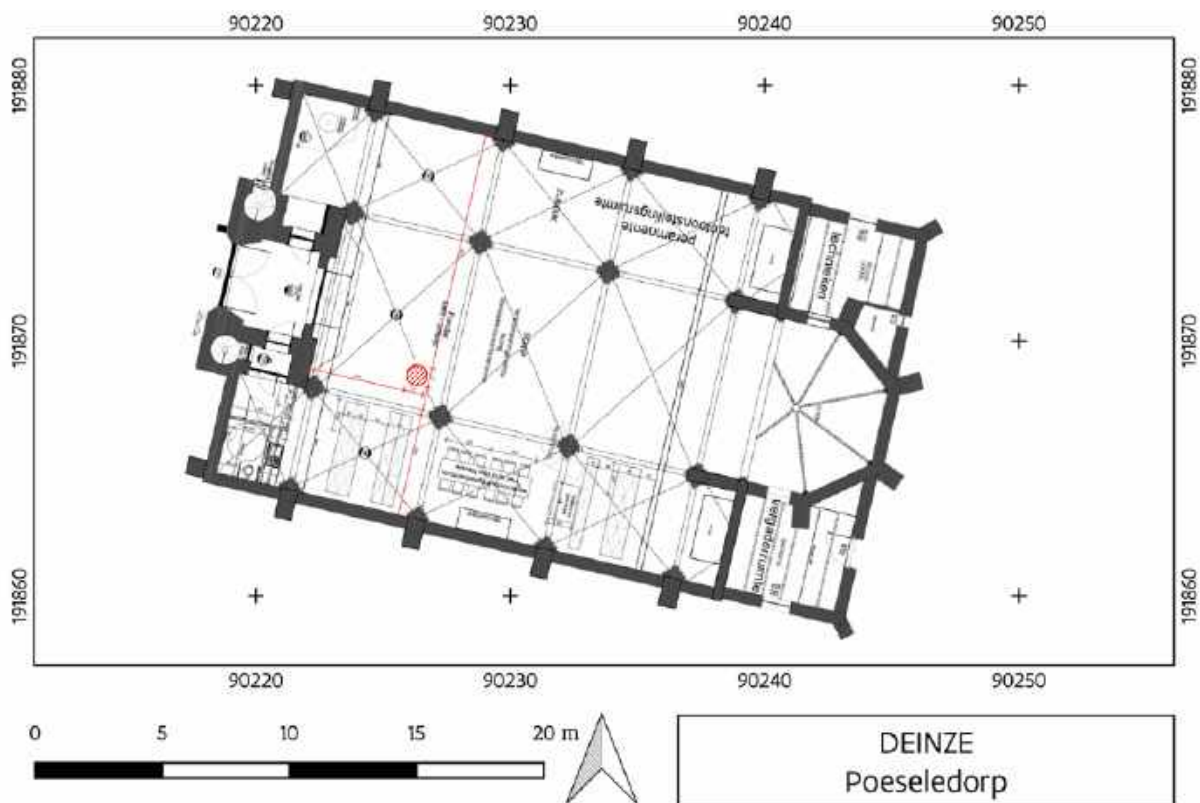
Bij graafwerken in het schip van de Sint-Laurentiuskerk in Poesele werden onder de bestaande vloer fragmenten van een oude tegelvloer en een achthoekige zandstenen sokkel aangetroffen (Fig. 4). De vondst werd gemeld bij het agentschap Onroerend Erfgoed. Een archeoloog van het Agentschap bezocht het terrein en evalueerde de aangetroffen resten. De sokkel wordt *in situ* behouden, maar het vloerfragment was bij aankomst al verwijderd.

In de aanvankelijke melding werd de achthoekige structuur (zijden van 35 cm) omschreven als de basis van een zuil, maar het is meer waarschijnlijk dat dit de sokkel is van een doopvont. De sokkel staat immers volledig geïsoleerd (er werden geen andere zuilen gevonden in het schip) en heeft precies dezelfde afmetingen als de bestaande doopvont in de doopkapel in de doopkapel ten noorden van de huidige ingang, achteraan de kerk. Dit doopvont dateert uit 1874⁴³.

Op deze achthoekige structuur sloot een tegelvloer aan, bestaande uit kleine en ongeglazuurde vierkante tegels in keramiek (15 cm zijde). Volgens foto's waren deze tegels (zwart-rood) in een kruisvormig patroon gelegd. Het vloerrestant was een paar vierkante meter groot, maar was bij de terreinevaluatie al volledig verwijderd.

Verder werden geen sporen of structuren aangetroffen binnen de afgraafdiepte van 40 cm. De afgegraven bodem bestaat uit zand en puin, waaronder bouwelementen in zandsteen (raam- of deuroplijsting).

⁴³ Bollaert 2005.

Figuur 4: Ontwerpplan van de herinrichting van de kerk, met opmeting en projectie van de sokkel (in rood) (© Stadsbestuur Deinze).

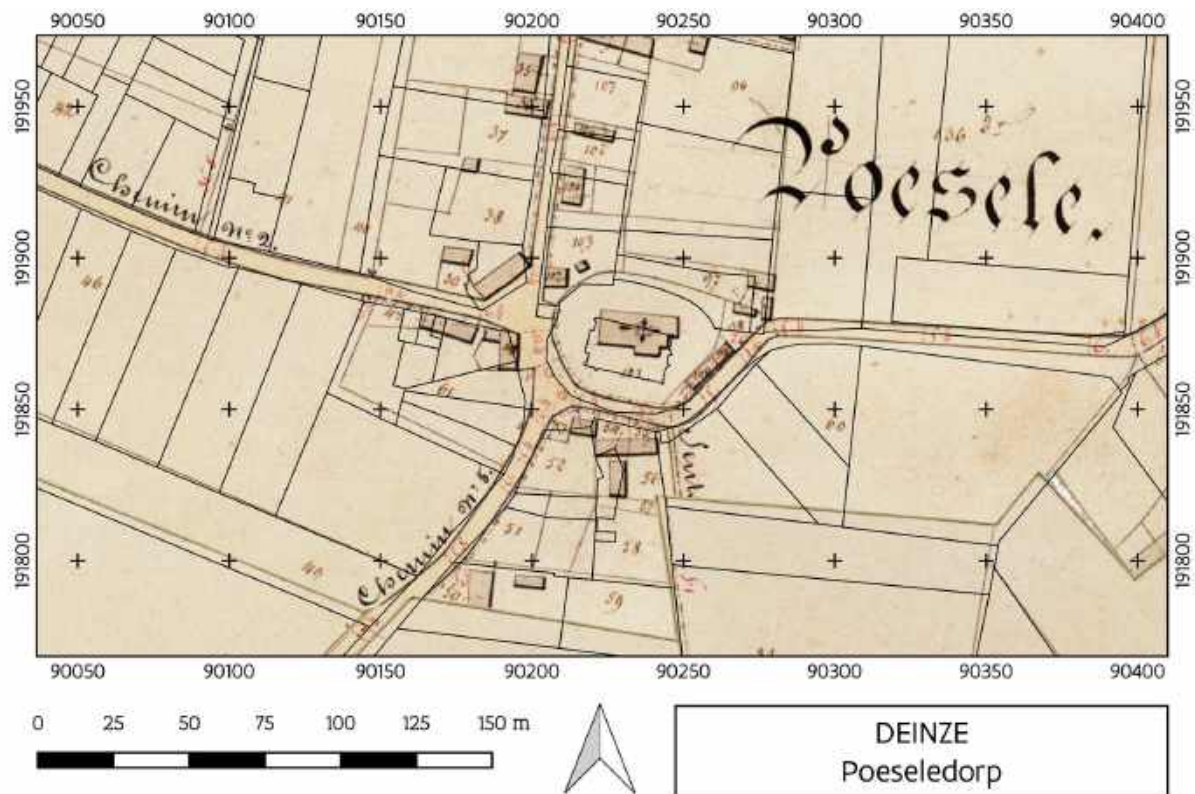
10.1.3 Interpretatie en conclusie

Hoewel het op basis van deze exact dezelfde afmetingen verleidelijk is om de sokkel aan de bestaande doopvont te linken en de structuur dus op het einde van de 19de eeuw te dateren, zijn er ook argumenten tegen.

Eerst en vooral bevinden de sokkel en de tegelvloer zich onder de bestaande vloer. Die natuurstenen vloer bestaat uit zgn. *Basècles*-tegels (Henegouwse hardsteen), en uit rekeningen is gekend dat deze werd aangelegd bij de bouw van de nieuwe kerk rond 1852⁴⁴. Deze kerk werd gebouwd ter vervanging van een oudere kerk, op dezelfde plaats.

Een tweede element is dat de aangetroffen sokkel niet exact dezelfde oriëntatie heeft als de huidige as van de kerk, maar een lichte afwijkende knik vertoont. De tegelvloer sluit aan op die sokkel, wat betekent dat ook die tegelvloer (met het mooie kruisvormige patroon) een licht afwijkende as heeft. Een vergelijking van de oriëntatie van de bestaande kerk met de plattegrond van de oude kerk (Fig. 5), leert dat ook hier een afwijking zit en dat de as van de sokkel en de tegelvloer overeenstemt met de as van de oude kerk, die bijna perfect oost-west is.

⁴⁴ Bollaert 2005.

Figuur 5: Projectie van het actuele kadaster (in zwart) op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) (© Digitaal Vlaanderen). De asverschuiving van de nieuwe kerk is duidelijk te zien.

Dit alles samen maakt het waarschijnlijk dat sokkel en vloer te relateren zijn aan de oude kerk, die afgebroken werd in het midden van de 19de eeuw. De interpretatie als sokkel van een doopvont blijft overeind, weliswaar een ander en ouder doopvont dan het huidige. De sokkel situeert zich in de zuidwestelijke hoek van de oude kerk, waardoor de aangetroffen vloer mogelijk te linken is aan een doopkapel.

De vraag blijft wel hoe het komt dat er niet meer restanten van de oude kerk werden aangetroffen, zoals muren. Mogelijk werden die uitgebroken in functie van recuperatie van bouw materiaal, en bevinden de restanten zich dieper in de bodem. De werken lieten niet toe om dit te verifiëren.

10.1.4 Bibliografie

10.1.4.1 Literatuur

BOLLAERT A. 2005: De geschiedenis van de kerk van Poesele, *Het Land van Nevele* XXXVI, 3-36.

10.1.4.2 Digitale bronnen

DIGITAAL VLAANDEREN 2024: [online], [Digitaal Vlaanderen | Vlaanderen.be](https://www.digitaalvlaanderen.be) (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: *Parochiekerk Sint-Laurentius met kerkhof* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/35574> (geraadpleegd op 2 mei 2024).

11 NIEUWE TIJD

SAM DE DECKER

11.1 TOEVALSVONDST ID 43396: BOEKHOUTEDORP 9 - BOEKHOUTE (ASSENEDE, PROV. OOST-VLAANDEREN)

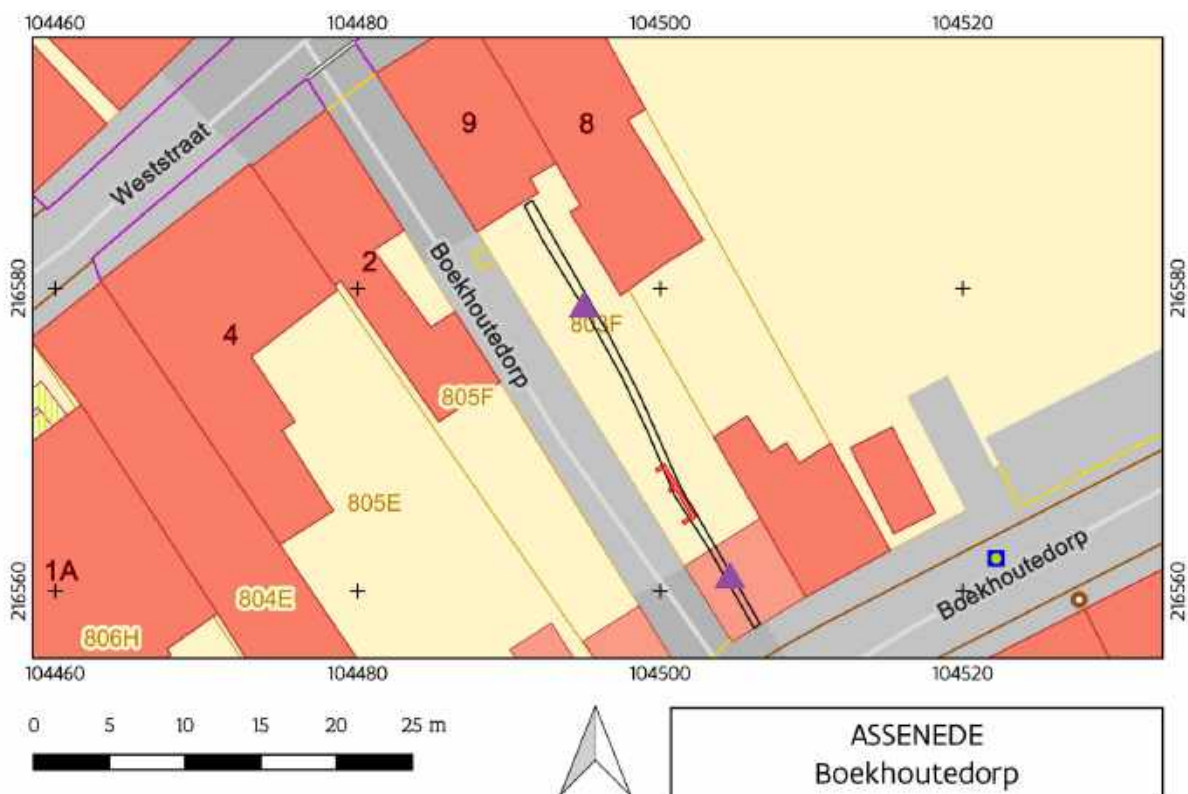

Figuur 1: Menselijke resten in een leidingsleuf (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

11.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

Assenede Afdeling 4, Sectie B, Perceel 803F
x: 104 499 m / y: 216 570 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/988444>

Figuur 3: Situering van de leidingsleuf, de twee zones met botmateriaal (driehoek) en aanduiding van de muren op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

11.1.3 Interpretatie en conclusie

De vondsten zijn te koppelen aan het oude parochiekerkhof van Boekhoute, dat zich tot het einde van de 18de eeuw rond de parochiekerk bevond⁴⁵. Op de meeste plaatsen beperkte de diepte van de sleuf zich tot de geroerde bovenlaag waarin kleine botfragmenten aanwezig waren van zowel menselijke als dierlijke oorsprong. In het uiterste zuiden van het perceel werden evenwel enkele *in situ* begravingen geraakt door de werken. Mogelijk liggen de lichamen in dat deel van het perceel net wat minder diep of ligt de gravitaire buis in het zuiden wat dieper. Centraal bleken ook enkele muurfragmenten aanwezig, die mogelijk te relateren zijn aan grafkelders op het kerkhof.

Uit de aanwezigheid van het botmateriaal kan afgeleid worden dat het oude parochiekerkhof van Boekhoute zich verder uitstrekte dan tot nu toe gekend was. Het is niet uit te sluiten dat de bestaande tuinmuur op de westelijke perceelsgrens een relict is van de oude kerkhofmuur. De ruiming in het begin van de 19de eeuw beperkte zich tot de bovenste meter, zoals meestal het geval was.

Direct ten zuiden van de parochiekerk werd in het najaar van 2023 een toevalsvondst gemeld en een kleine opgraving uitgevoerd, waarbij een 50-tal menselijke inhumaties werden opgegraven. Het eindverslag is nog niet beschikbaar, maar een eerste assessment suggereert een laatmiddeleeuwse datering⁴⁶.

⁴⁵ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024a.

⁴⁶ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024b.

11.1.4 Bibliografie

DIGITAAL VLAANDEREN 2024: [online], [Digitaal Vlaanderen | Vlaanderen.be](#) (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024a: *Parochiekerk Heilig Kruis* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/76264> (geraadpleegd op 3 mei 2024).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024b: *Boekhoutedorp 2A* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/989428> (geraadpleegd op 28 november 2024).

12 NIEUWE TIJD

SAM DE DECKER

12.1 TOEVALSVONDST ID 61633: LAUWESTRAAT 170 - WEVELGEM (PROV. WEST-VLAANDEREN)

Figuur 1: Zicht op het midden van de voormalige schuur, naar het westen toe (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

Figuur 2: Zicht op de fundering van de erfgevel, met gerecupereerde zandstenen blokken (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

Figuur 3: Zicht op het midden van de voormalige schuur, naar het oosten toe (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto Sam De Decker).

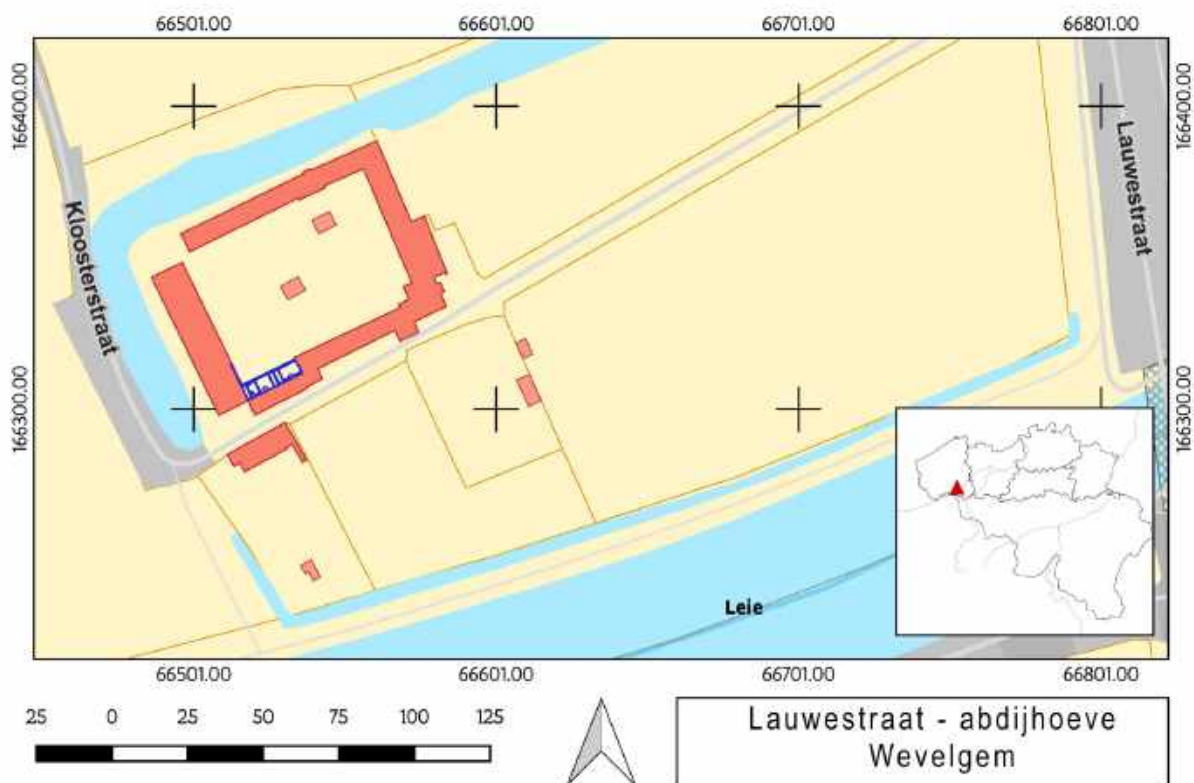
Figuur 4: Zicht op het westelijke gedeelte van de schuur, met dichtgemaakte deur in de zuidgevel en een bakstenen pad, en links daarvan een ruimte met bakstenen bevloering. Tegen de zuidgevel bevond zich een toilet met beerput (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto Sam De Decker).

12.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

Wevelgem Afdeling 1, Sectie C, Perceel 520D
x: 66 528 m / y: 166 310 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/988640>

////////////////////////////////////

Figuur 5: Situering van de vondstlocatie op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

De toevallsvondst situeert zich in de beschermde 17de-eeuwse vierkantshoeve die bij de nabijgelegen (verdwenen) abdij van Wevelgem hoorde⁴⁷.

De hoeve met zijn monumentale schuren en stallingen staat leeg en is in vergaande staat van verwaarlozing. Enkel jaren geleden stortte de schuur in de zuidwestelijke hoek in. Deze schuur wordt nu heropgebouwd, en in het kader hiervan werd een nieuwe vloer uitgekofferd.

Onder een stevig puinpakket van baksteenpuin werden een aantal muurtjes aangetroffen. Alle aangetroffen muren hebben een gelijkaardige opbouw en een oriëntatie die geënt is op de gevels van de schuur, sommige parallel en andere haaks (Fig. 6).

- Alle waargenomen muren zijn opgetrokken in baksteen met een formaat van 20/21 x 10 x 5 cm. Dat geldt niet alleen voor de muurfragmenten die aangetroffen werden in het vlak, maar ook voor de grote gevel in opstand, die de zuidelijke begrenzing vormt van de onderzoekszone;
- Verschillende muren bleken gefundeerd op ruwe zandstenen blokken die in een funderingsgreppel gegooid leken (Fig. 2). Waarschijnlijk gaat het hier om recuperatie van bouw materiaal van de nabijgelegen middeleeuwse abdij;
- Er zijn drie zware dwarsmuren aanwezig, die de onderzoekszone in min of meer gelijkaardige compartimenten verdelen (Fig. 1-3). Twee van de drie dwarsmuren waren nog deels in opstand bewaard. Deze dwarsmuren hadden een dakdragende functie. Daarnaast waren er nog twee andere dwarsmuurtjes aanwezig, die mogelijk te koppelen zijn aan een specifieke functie (stalling van vee?). Ten slotte was er ook een muur die min of meer parallel liep met de zuidelijke gevel (45 tot 35 cm), maar waarvan evenmin de functie duidelijk is;
- Tegen de zuidelijke bewaarde gevel bevonden zich twee recente betonnen sokkels, die geplaatst werden om de wankende gevel en het dak te schoren;

⁴⁷ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024.

zijn te relateren aan de ingestorte schuur, waarvan uit historische bronnen gekend is dat ze gebouwd werd op het einde van de 17de eeuw⁴⁸. Op een kaart uit 1624 is bijvoorbeeld te zien dat de noordelijke vleugel al opgetrokken is, in tegenstelling tot de zuidelijke vleugel (Fig. 8). Er werden geen sporen gevonden van activiteiten of bebouwing ouder dan de 17de eeuw.

Figuur 9: Kaart uit 1624, waarop de locatie van de zuidelijke vleugel onbebouwd is (© Janssens 2023, 44).

12.1.3 Bibliografie

DIGITAAL VLAANDEREN 2024: [online], [Digitaal Vlaanderen](#) | [Vlaanderen.be](#) (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: *Hoeve Kloosterhof* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/71098> (geraadpleegd op 3 mei 2024).

JANSSENS N. 2023: *Hoeve Kloosterhof Wevelgem. Eindverslag Opgraving met het oog op wetenschappelijke vraagstellingen* [online], <https://id.erfgoed.net/archeologie/eindverslagen/2542> (geraadpleegd op 3 mei 2024).

POLFIET B., SLABBINCK F. & VANDEWALLE E. 2022: *Archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem vanuit wetenschappelijke vraagstelling. Eindverslag* [online], <https://id.erfgoed.net/archeologie/eindverslagen/1819> (geraadpleegd op 3 mei 2024).

⁴⁸ Polfliet *et al.* 2022; Janssens 2023.

13 NIEUWE TIJD

SAM DE DECKER

13.1 TOEVALSVONDST ID 112759: STEENKAAI 85 - BRUGGE
(PROV. WEST-VLAANDEREN)

Figuur 1: Zicht op de bovenzijde van het tongewelf van de kelder (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

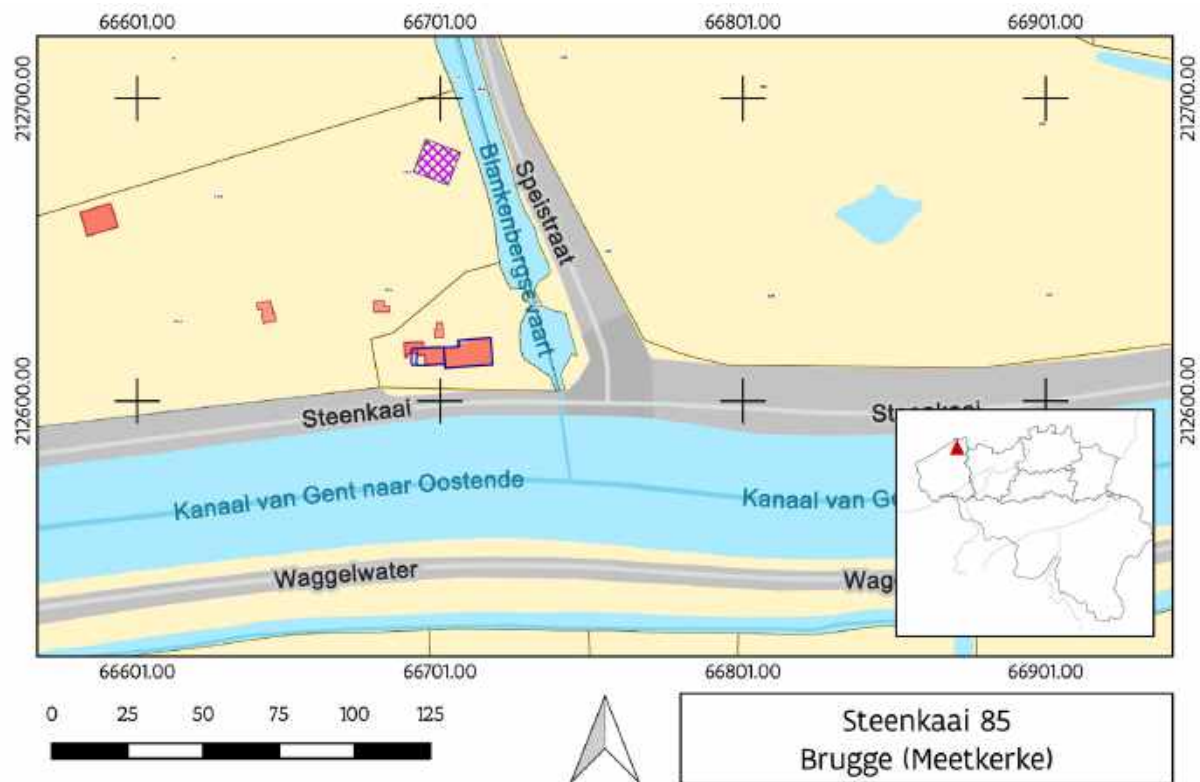

Figuur 2: De locatie van de voormalige stalvleugel, met het tongewelf van de kelder (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

13.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

Brugge Afdeling 29, Sectie 3, Perceel 12B
x: 66 696 m / y: 212 613 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/990222>

Figuur 3: Situering van de vondstlocatie op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

13.1.2 Vaststellingen en evaluaties op het terrein

De vondstmelding had betrekking op een kelder met tongewelf, die vrijgekomen was na sloop van het bovenliggende gebouw (Fig. 1). Dit gesloopte gebouwtje was een bijbouw van een woonhuis dat nog bewaard is, weliswaar in sterk bouwvallige toestand. Het gaat om het Speihuis dat gekoppeld is aan de sluis op het kruispunt van de Blankenbergse Vaart en het kanaal Brugge-Oostende⁴⁹.

Deze schutssluis klimt in kern minstens op tot de eerste helft van de 17de eeuw, toen het kanaal Brugge-Oostende werd gegraven⁵⁰. De sluis liet toe dat kleine boten versast werden naar de Blankenbergse Vaart. Het is niet uitgesloten dat er een oudere kern aanwezig is: het kanaal Brugge-Oostende werd voor een groot deel aangelegd in de bedding van de oude leperleet, een kanaal dat in de 12de eeuw werd gegraven en Brugge met Ieper verbond. Ook de Blankenbergse Vaart werd vermoedelijk in de 12de eeuw aangelegd⁵¹, en historische bronnen bevestigen dat er in de 12de eeuw een (spei)sluis aanwezig was op de kruising van de Blankenbergse Vaart en de Ieperleet. Het is echter onzeker of de huidige 17de-eeuwse sluislocatie ook exact overeenstemt met de locatie van de middeleeuwse sluis.

Het was gebruikelijk dat zich naast een sluis een woonhuis bevond. Op basis van de locatie zou deze woning aan de Steenkaai kunnen opklimmen tot de 12de eeuw, maar bij de terreinevaluatie werd geen enkele indicatie gezien van een laatmiddeleeuwse oorsprong. Vermoedelijk gaat de bouw van deze woning samen met de bouw van de nieuwe sluis in de 17de eeuw⁵².

⁴⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024c.

⁵⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024b.

⁵¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024a.

⁵² Inventaris Onroerend Erfgoed 2024b.

Het gebouw had een dubbele functie⁵³. Enerzijds diende dit als woonst voor de sluiswachter, die moest helpen bij het versassen van de boten. Daarnaast was het ook een herberg, zoals erg gebruikelijk bij speihuizen: een cartografische bron uit 1754 vermeldt bijvoorbeeld *'herberghe daar Jo(h)a(nnes) Moelaert w(oon)t'* (Fig. 4).

Het gebouw bestond uit een woongedeelte (rechts, oosten) en een smaller en lager stalgedeelte (links, westen). De bouwsporen op de kopse gevel van het woonhuis suggereren dat woonhuis en stal in één fase werden gebouwd. Het betreft een weinig kwalitatief metselwerk (baksteenformaat 21 x 10 x 5/6 cm) waarvoor het moeilijk is om een chronologie voorop te stellen, maar een datering in het midden van de 17de eeuw kan zeker niet uitgesloten worden. In de loop der jaren werden nog meerdere bijgebouwtjes opgetrokken.

De kelder bevond zich in het uiterste westen van het stalgedeelte en was dwars georiënteerd. Door de overvloedige regenval was de constructie volledig gevuld met water waardoor de afmetingen slechts bij benadering konden bepaald worden. Het gaat om een ruimte van 5 meter lang (breedte van de stalvleugel), ca. 3 m breed aan de basis en met een bescheiden hoogte van ca. 1 meter.

13.1.3 Interpretatie en conclusie

De aangetroffen kelder bevindt zich in het stalgedeelte van een speihuis/herberg, een gebouw dat in kern opklimt tot de eerste helft van de 17de eeuw (Fig. 2). Op basis van de locatie en de afmetingen is het waarschijnlijk dat het om een mestkelder gaat. De half-ingegraven voorraadkelder is tot vandaag bewaard en bevindt zich in het woonhuis.

Verder onderzoek van de kelder zou zinvol kunnen zijn indien gekoppeld aan een volledig en grondig onderzoek van de volledige site, ook van het bovengrondse gedeelte. Dat is echter niet gepland en niet afdwingbaar via een toevalsvondst, bovendien zijn de sloop- en verbouwingswerken al ver gevorderd.

Omdat een verdere registratie van louter de kelder weinig zou opleveren, werd beslist om geen verder onderzoek uit te voeren.

Figuur 4: Figuratieve kaart uit 1754 met weergave van de herberg (© Rijksarchief Brugge, Kaarten en Plannen 509, via Cartesius 2024).

⁵³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024c.

14 17DE–19DE EEUW

LISA VAN RANSBEECK⁵⁴

14.1 TOEVALSVONDST ID 42758: KERSTINE LIEDEKENSSTRAAT 1 - LEUVEN (PROV. VLAAMS-BRABANT)

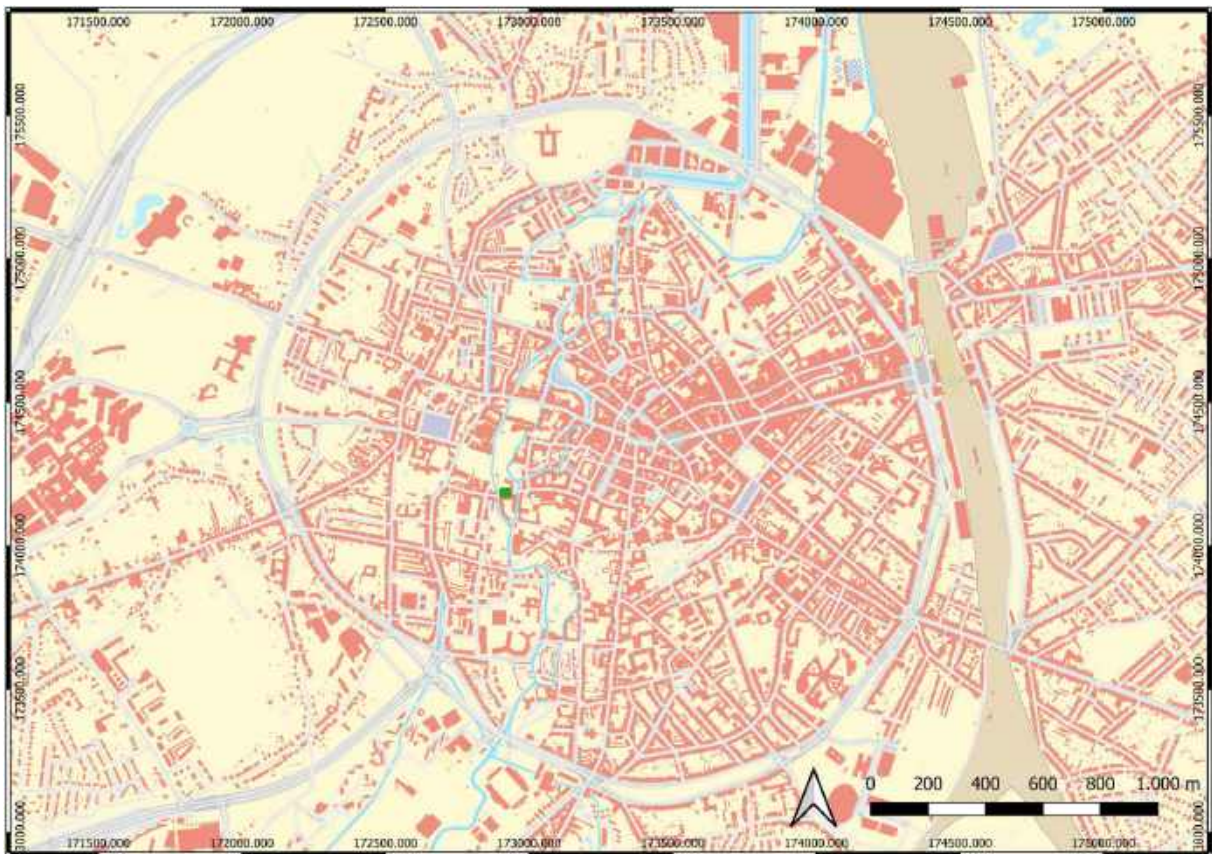
14.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

Openbaar domein
x: 172907 m / y: 174180 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/988013>

Bij het plaatsen van een aansluiting op de riolering werd een bakstenen fundering gedwarst en deels uitgebroken (Fig. 1-2). Een toezichter van de stad Leuven deed melding van de toevalsvondst bij de stadsarcheoloog. Stadsarcheoloog Lisa Van Ransbeeck kwam ter plaatse en deed op 4 april 2022 een vondstmelding bij het agentschap Onroerend Erfgoed.

⁵⁴ Stadsarcheoloog Stad Leuven.

Figuur 1: Locatie van de toevalsvondst op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 2: Locatie van de toevalsvondst en de stadsomwalling op het GRB - detail (© Digitaal Vlaanderen).

De Minderbroedersstraat is al vanaf de 12de eeuw een verbindingsweg tussen het centrum van de stad en de Kapucijnenvoer. De straat dankt haar naam aan het Minderbroedersklooster dat zich hier bevindt sinds 1231. Eén van de elf stadspoorten van de eerste stenen stadsomwalling, de Minderbroederspoort, bevond zich in deze straat⁵⁵.

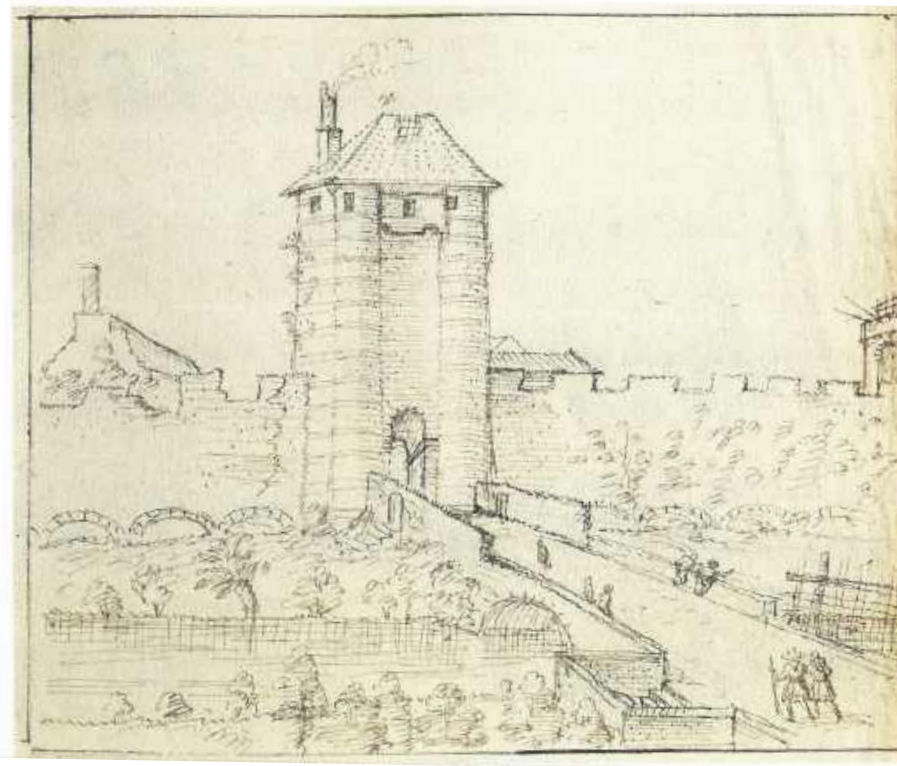
De eerste stenen stadsomwalling van Leuven bestond uit een gracht en aarden wal met daarop een stenen muur. De stadsmuur met 31 torens, 11 poorten en twee waterpoorten werd opgetrokken uit kalkzandsteen van Diegem of Zaventem, kalksteenknollen en ijzerzandsteen. De opbouw van de muur was als volgt: funderingspijlers waren verbonden met bogen die opgevuld werden met stenen waartegen een aarden talud werd gelegd. De muur had een totale dikte van 1,70 m⁵⁶.

De datering van de omwalling wordt traditioneel geplaatst in de periode 1156-1165, maar op basis van de krijgswaardkundige ontwikkelingen lijkt deze datering erg vroeg. De Leuvense stadsmuur werd opgetrokken volgens het "*système philippien*" een verdedigingssysteem dat gekenmerkt wordt door een systematisch gebruik van flankeertorens en schietsleuven. In Brussel, Maastricht, 's Hertogenbosch en Keulen werden gelijkaardige stadsmuren opgetrokken, waarvan men de start dateert in het eerste derde van de dertiende eeuw en in verband brengt met hertog Hendrik I van Brabant (1190-1235). De hertog spoort in het charter van 1229 Maastricht aan om zich te ommuren omdat Maastricht te zwak verdedigd was ten opzichte van de andere versterkte steden op zijn grondgebied. Mogelijk wijst dit erop dat Leuven al een stenen stadsmuur had als hoofdstad en residentiestad van de hertog. Tussen 1198 en 1230 werd een nieuwe burcht opgetrokken op de Keizersberg ter vervanging van zijn residentie op 's Hertogeneland in het stadscentrum. De met de stadsmuren vergelijkbare architectuur wijst mogelijk op eenzelfde datering. Dan zou de aanleiding tot de bouw van de nieuwe burcht de bouw van de stadsmuur kunnen geweest zijn, waarbinnen de hertog zich niet meer autonoom genoeg achtte. Volgens deze argumentatie kan de datering ten vroegste eind twaalfde-begin 13de eeuw, onder de regering van hertog Hendrik I van Brabant vooropgesteld worden. De datering 1156-1165 zou dan kunnen verwijzen naar de optrekking van de eerste omwalling met gracht en wal die de stenen omwalling voorafging. Maar meer onderzoek is nodig om de datering van de stadsmuur beter te kunnen bepalen. De omwalling verloor al in 1360 haar militaire functie door de bouw van de tweede omwalling.

De Minderbroederspoort, stadspoort van de eerste stadsomwalling, bevond zich nabij de kruising met de Dijle (Tweede Dijle-arm) die hier dienstdeed als stadsgracht. Ter hoogte van de nabijgelegen Hertogensite (net ten noorden van de toevalsvondst) is de stenen stadsomwalling, inclusief 2 torens (waarvan 1 sterk verbouwd), nog deels bewaard. De Minderbroederspoort was een relatief smalle poort met 2 halfronde torens aan de veldzijde (Fig. 4). De poort sloot aan op de stadsmuur. Uit de historische bronnen is geweten dat in 1363 een verdieping en nieuw dak werden toegevoegd. In de loop van de 15de eeuw werd de poort gerestaureerd of verbouwd. In 1616 werd ze tot op de hoogte van de ringmuur afgebroken en in 1765 werd de poort volledig verwijderd. De kaart van Villaret (1745-1748) toont de stadspoort schematisch (Fig. 3). Op een prent uit het begin van de 17de eeuw is zichtbaar dat het dak grote gaten vertoont, niet veel later zal de verdieping afgebroken worden. Op deze prent staan aan de stadzijde verschillende gebouwen tegen de stadsmuur getekend (Fig. 5). De smalle Minderbroedersstraat bevindt zich tussen deze gebouwen. Aan de noordkant van de straat is een klein gebouw onder zadeldak afgebeeld. Op de oostgevel van dit gebouw zijn nog bouwsporen te zien van een afgebroken gebouw dat hiertegen stond. Het is niet duidelijk of deze gebouwen tot het Minderbroedersklooster behoorden of niet. Op latere prenten is zichtbaar dat het klooster zich uitstrekte tot tegen de omwalling (Fig. 6).

⁵⁵ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023a.

⁵⁶ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023b; Coenegraachts 2009, 114-120.

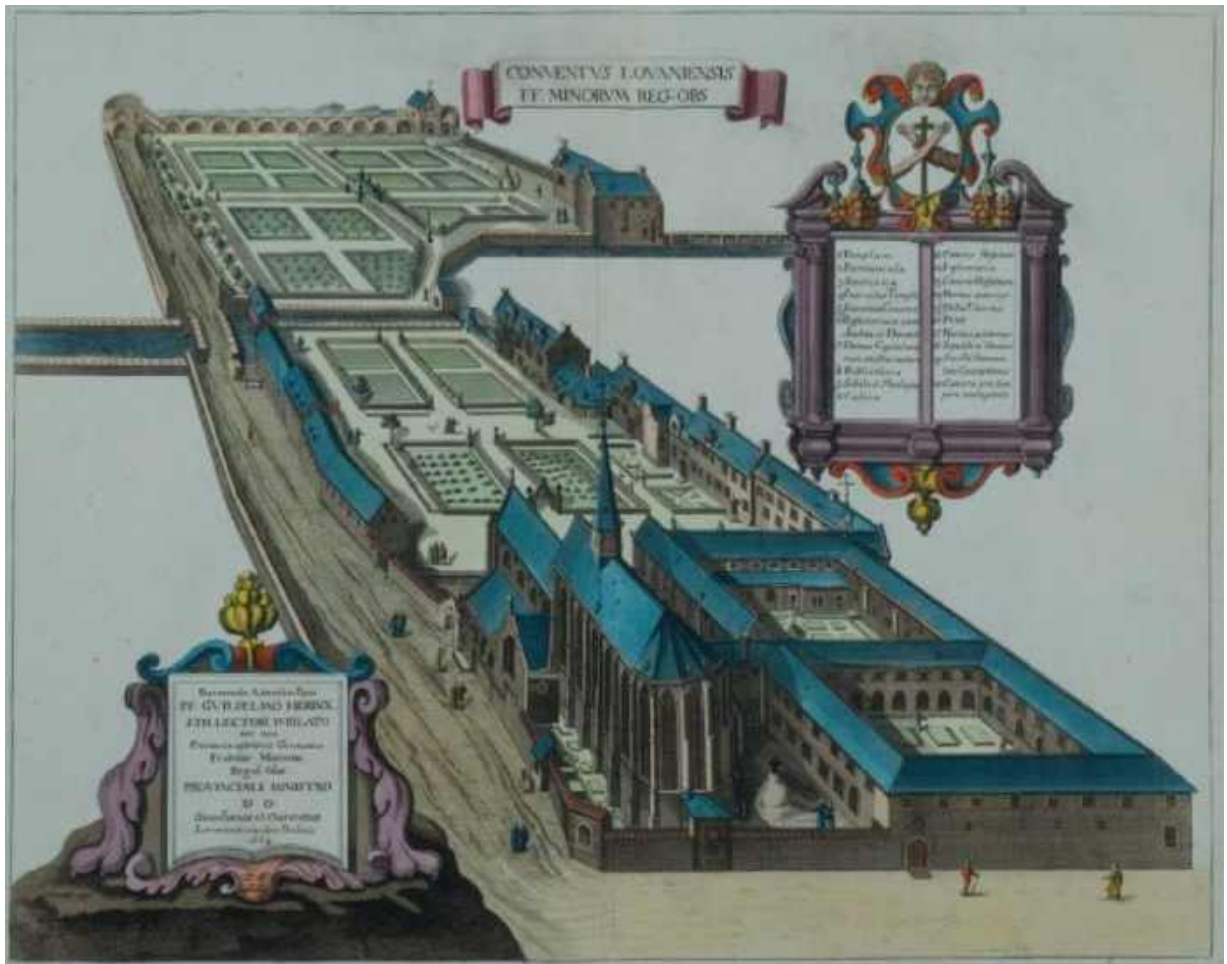

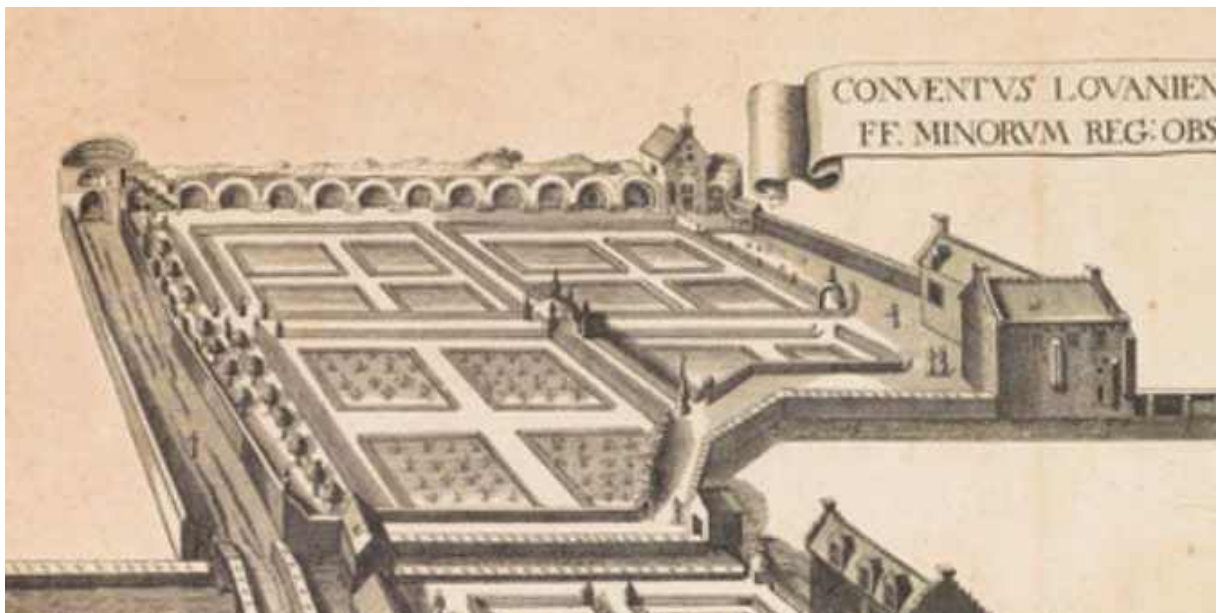
Figuur 5: De Minderbroederspoort aan de stadszijde op een prent van begin 17de eeuw (© Cockx & Huybens 2003, 43).

Het Minderbroedersklooster bevond zich hier sinds 1231. In 1796-1797 werd het klooster afgeschaft en verkocht. Op het einde van de 19de eeuw werden de gebouwen en tuinen verbouwd en bebouwd. Op een prent uit de 17de of 18de eeuw (Fig. 6) is zichtbaar dat het klooster zich uitstreckte langs een groot deel van de noordelijke kant van de Minderbroedersstraat: van Waaistraat tot aan de stadsomwalling. Op deze prent is achteraan de stadsomwalling en de afgetopte Minderbroederspoort te zien (Fig. 7). De tuinen van het klooster lopen tot tegen de omwalling. De kloostertuinen worden afgeschermd van de straat door een muur. Op de Ferrariskaart is er ook een afsluitmuur zichtbaar (Fig. 8).

Op het kadasterplan van 1813 is er een gebouw afgebeeld tegen de stadsomwalling, ten oosten ervan bevinden zich ook nog 2 gebouwen (Fig. 9). Op het plan van de stad Leuven van 1825 is enkel een (groter) gebouw ingetekend tegen de omwalling (Fig. 10). De andere twee gebouwen lijken verdwenen. Vanaf het tweede deel van de 19de eeuw tot in het begin van de 21ste eeuw is dit deel van de straat steeds bebouwd. In het begin van de 21ste eeuw worden de gebouwen hier gesloopt en werd de zone gebruikt als parking. Op dit moment is de zone werfzone van het ontwikkelingsgebied Hertogensite.

Figuur 6: Het Minderbroedersklooster: aan de linkerkzijde is de onverharde Minderbroedersstraat te zien. Achteraan de Minderbroederspoort en stadsomwalling (© Sanderus 1657).

Figuur 7: Detail van de bovenstaande prent (niet-ingekleurd) van stadsomwalling, tuinen en kloostermuur langsheen Predikherenstraat (© Sanderus 1657).

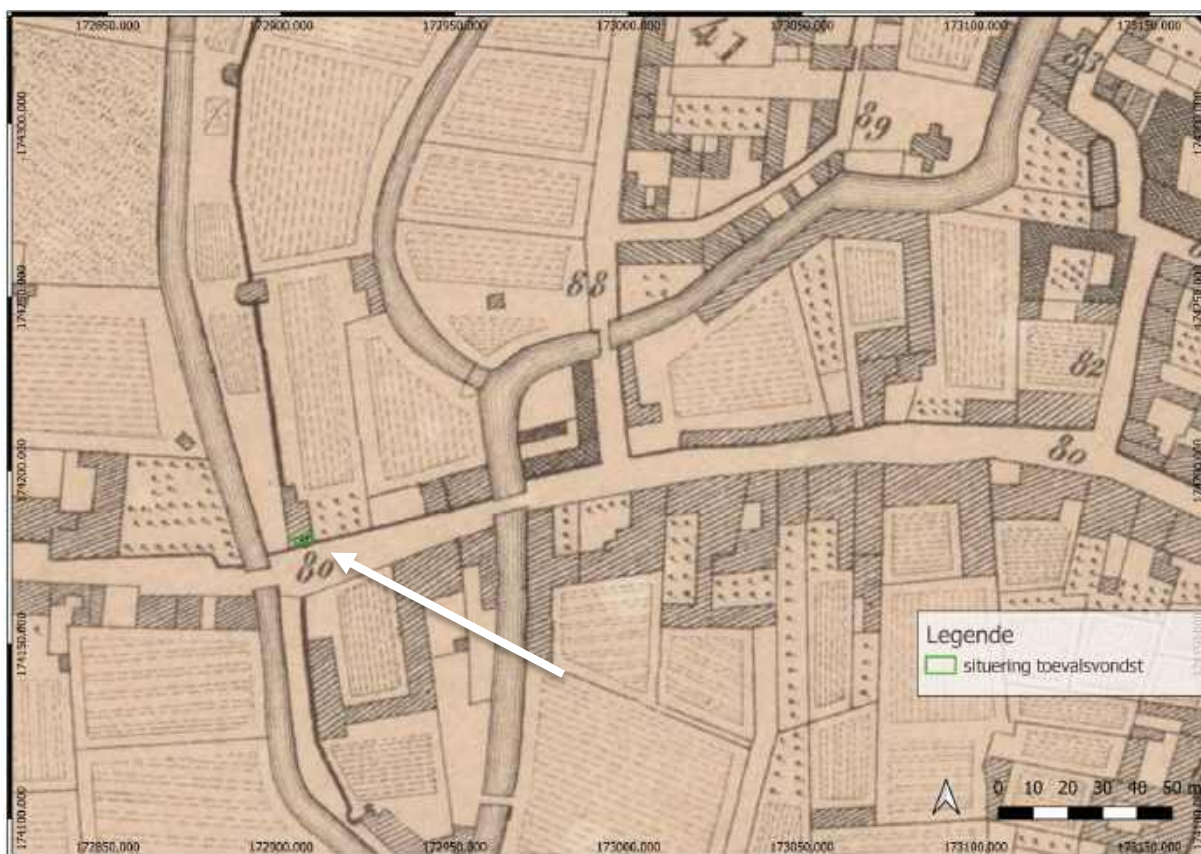
////////////////////////////////////

Figuur 8: De Ferrariskaart (1777) met de situering van de toevalsvondst (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 9: Primitief kadaster van 1813 met situering toevalsvondst op GRB (© Stadsarchief Leuven en Digitaal Vlaanderen).

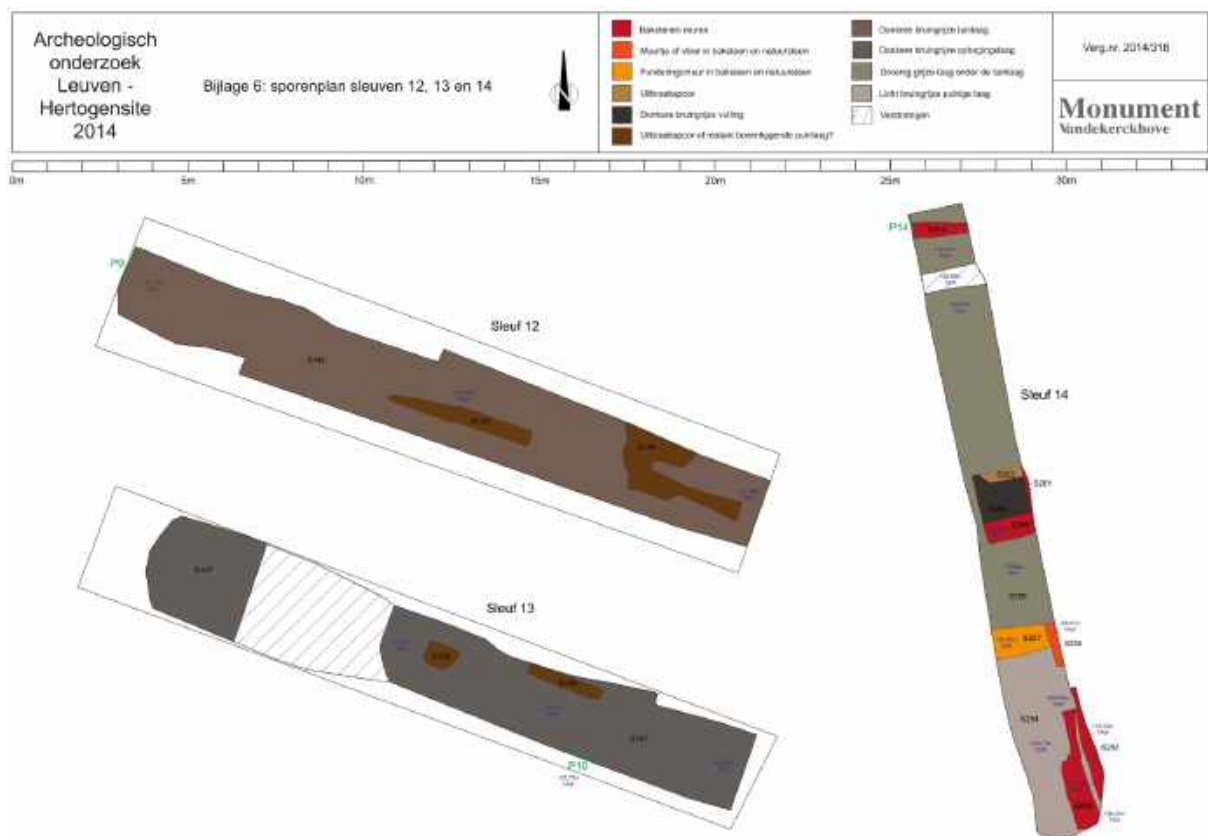
Figuur 10: *Plan der stad Leuven* van Jobard (1825) met situering van de toevalsvondst (© Koninklijke Bibliotheek van België).

Op de percelen ten noorden van de toevalsvondst werd in 2014 een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Proefsleuf 14 van dat onderzoek bevond zich vlak bij de toevalsvondst, in het verlengde van de rioleringsaansluiting (Fig. 11). In deze sleuf werden vooral verstoringlagen en humeuze “tuinlagen” geregistreerd, maar ook enkele muurfunderingen. Vooral ondiep gefundeerde “tuinmuurtjes” maar ook robuustere muren van ca. 80 cm breed: S257 parallel aan de straat en S300 een noord-zuidgerichte funderingsmuur (Fig. 12-13)⁵⁷.

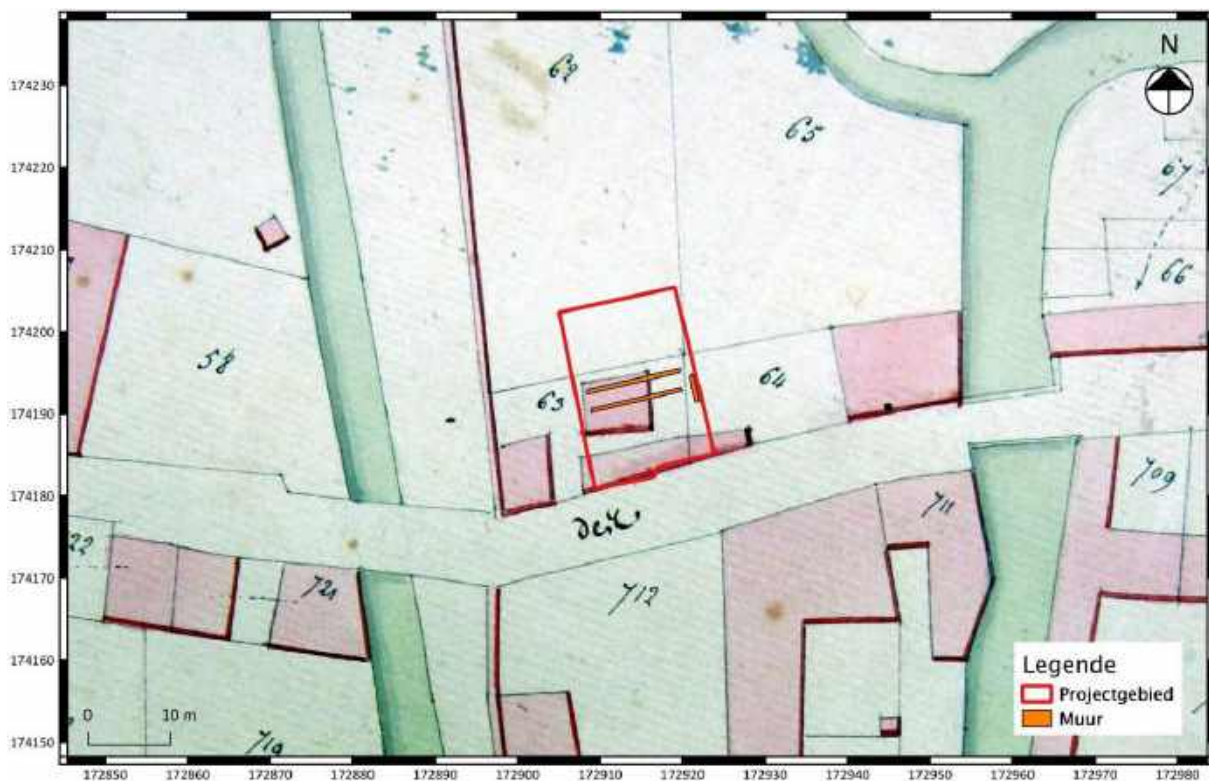
⁵⁷ Linten & Heyvaert 2015, 118-124.

Figuur 11: Situering van de voorgaande archeologische onderzoeken en toevalsvondst op het GRB (© onderlaag Digitaal Vlaanderen; © Monument Vandekerckhove nv en Studiebureau Archeologie bvba).

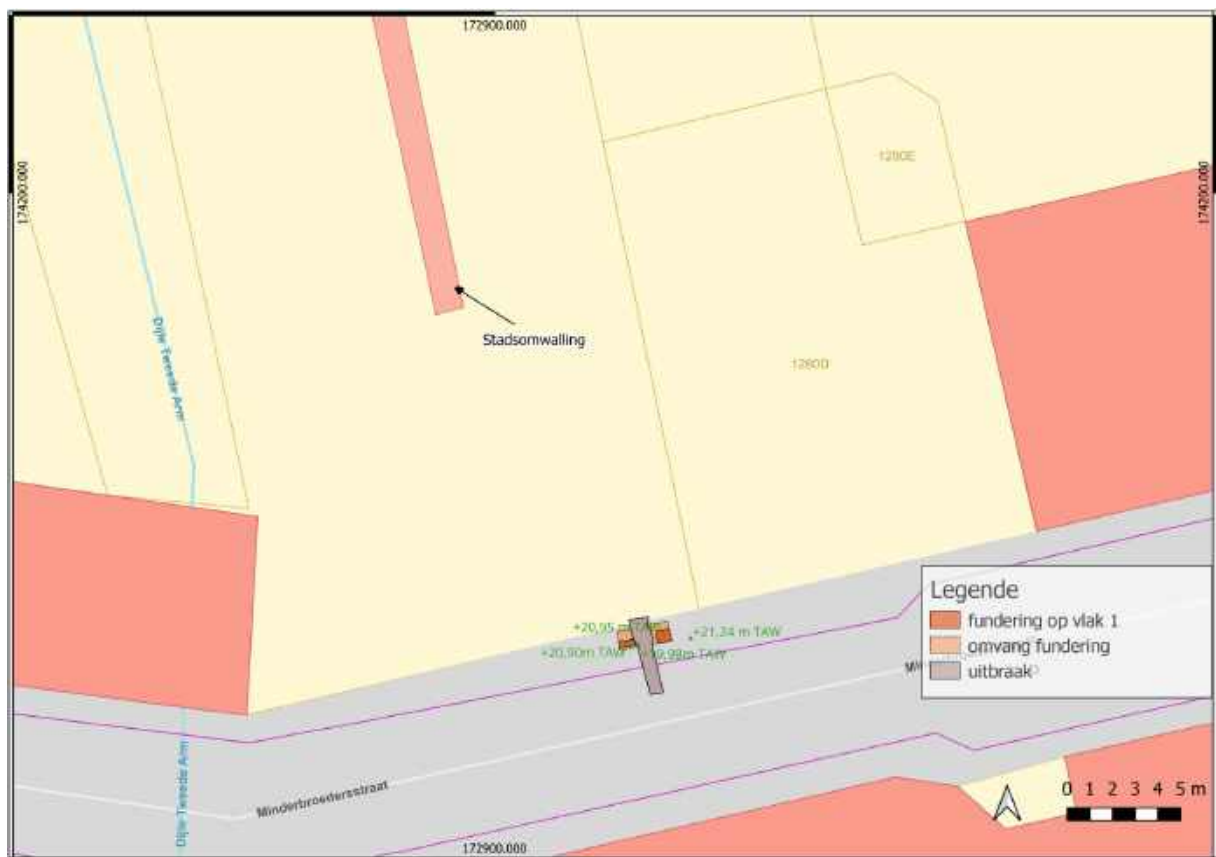
Figuur 12: Grondplan van sleuf 14 (rechts) van het proefsleuvenonderzoek van 2014 (© Monument Vandekerckhove nv).

Figuur 14: Aangetroffen muurfunderingen bij werfbegeleiding van 2021 geprojecteerd op het kadaster van 1813 (© Studiebureau archeologie bvba).

14.1.2 Vaststellingen en evaluaties op het terrein

Er werd een bakstenen fundering aangetroffen op ca. 35 cm onder het voetpad parallel met de straat (Fig. 15-16). De fundering bestaat uit bakstenen van 25 x 12 x 6 cm en was opgemetseld met een harde grijze kalkmortel. Het onderste deel van de fundering (ca. onderste 40 cm) is opgebouwd met een zachtere gele kalkmortel (Fig. 18). Van de fundering zijn 15 baksteenlagen (96 cm diep) bewaard. De breedte van de fundering en het metselverband konden niet exact vastgesteld worden doordat de fundering uitgebroken was aan de noord- en zuidzijde bij het plaatsen van nutsleidingen. Aan de noordkant is onderaan in het profiel nog een klein stukje zichtbaar van de vermoedelijke rand van de fundering (Fig. 17). De minimumbreedte is 86 cm, waarschijnlijk was de fundering oorspronkelijk niet veel breder en werden telkens enkel de randen en bovenzijde van de fundering geraakt bij de nutsleidingswerken. Door de uitbraak zijn eventuele oude afwerkingen verdwenen. Of de fundering oorspronkelijk getrapt was aan één van de zijden, kon niet achterhaald worden. De fundering liep nog door aan oost- en westzijde onder het voetpad: de lengte kon niet geregistreerd worden.

Figuur 15: Toevalsvondst op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 16: De bakstenen fundering doorsneden door de rioleringsaansluiting (© Stad Leuven, foto: Lisa Van Ransbeeck).

////////////////////////////////////

14.1.3 Interpretatie en conclusie

Bij het maken van een aansluiting op de riolering in de Minderbroedersstraat werd een bakstenen fundering parallel met de straat ontdekt.

De eerste stenen stadsomwalling en voormalige stadspoort bevonden zich op korte afstand van de vondstlocatie. Op de oude prenten is zichtbaar dat er zich al in het begin van de 17de eeuw bebouwing bevond tegen de omwalling in de Minderbroedersstraat. Op basis van het metselwerk is niet vast te stellen wat de ouderdom is van de fundering. Het baksteenformaat werd ruwweg gebruikt van in de 14de tot in de 19de eeuw en een baksteenstudie van Leuven ontbreekt. Het is dus mogelijk dat het om een fundering gaat van de huizen onder zadeldak afgebeeld op de 17de-eeuwse prent. De korte afstand tot de voormalige loop van de stadsmuur (ca. 3,50 m) kunnen niet uitsluiten dat het om een deel van de stadspoort gaat. Aangezien de poort in de 14de en 15de eeuw werd aangepast, is een gedeeltelijke opbouw in bakstenen mogelijk.

Maar het kan evengoed dat het om de fundering van de afsluitmuur van het Minderbroedersklooster gaat of van een 19de-eeuws gebouw dat zich hier bevond. De funderingsmuren S300 en S257 van het proefsleuvenonderzoek van 2014 vormen misschien één structuur met de aangetroffen fundering. De afmetingen van deze structuur (ca. 8 à 9 m breed) komen ongeveer overeen met de afmetingen van het gebouw tegen de ringmuur afgebeeld op het kadaster van 1813. Het is mogelijk dat de aangetroffen fundering dus van een gebouw is dat zich hier bevond in de 19de eeuw. Aangezien het gebouw niet is afgebeeld op de kaart van Ferraris, kan 1778 als voorzichtige *terminus post quem* gebruikt worden⁵⁹.

De komende jaren zal de Minderbroedersstraat heraangelegd worden. Bij deze heraanleg staat een archeologische opgraving gepland ter hoogte van de voormalige Minderbroederspoort. Dit onderzoek zal eventueel meer licht kunnen werpen op de aangetroffen fundering.

De delen van de fundering die niet uitgedroogd werden voor de rioolaansluiting blijven *in situ* bewaard.

14.1.4 Bibliografie

14.1.4.1 Literatuur

COCKX E. & HUYBENS G. (eds.) 2003: *De Leuvense Prentenatlas. Zeventiende-eeuwse tekeningen uit de Koninklijke Bibliotheek te Brussel*, in Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en Omgeving, deel XLI, Leuven.

LINTEN S. & HEYVAERT B. 2015: Archeologische prospectie. Leuven Hertogensite (prov. Vlaams-Brabant). Basisrapport, Ingelmunster.

COENEGRACHTS T. 2009: *De eerste stenen stadsmuur van Leuven (VL. Br.)*, in Archaeologia Mediaevalis kroniek 32, Gent, 114-120.

⁵⁹ Voor bebouwing in de binnenstad is de kaart van Ferraris niet altijd even betrouwbaar.

14.1.4.2 Digitale bronnen

DIGITAAL VLAANDEREN 2024: [online], [Digitaal Vlaanderen | Vlaanderen.be](#) (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023a: *Minderbroedersstraat* [online], <https://id.erfgoed.net/themas/8245> (geraadpleegd 5 april 2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023b: *Eerste stadsomwalling* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/125406> (geraadpleegd 5 april 2023).

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIË 2023: *Plan der stad Leuven* (Collon del.; lith. de Jobard) [online], <https://uurl.kbr.be/1592945> (geraadpleegd 5 april 2023).

SANDERUS A. 1657: *Chorographia sacra Brabantiae sive celebrium aliquot in ea provincia ecclesiarum et coenobiorum descriptio*, Brussel [online], [Flandrica.be | Erfgoedbibliotheeken online | Chorographia sacra Brabantiae sive celebrium aliquot in ea provincia ecclesiarum et coenobiorum descriptio](https://www.erfgoedbibliotheeken.nl/collecties/1657-1658) (geraadpleegd op 16 december 2024).

VANDER GINST V. 2022: *Archeo-rapport 540. Eindverslag Leuven Hertogensite – Gebouw Honk. Werfbegeleiding*, Tienen [online], <https://id.erfgoed.net/archeologie/eindverslagen/1825> (geraadpleegd op 5 april 2023).

15 17DE–19DE EEUW

SAM DE DECKER

15.1 TOEVALSVONDST ID 18642: MARKTSTRAAT 36 – MALDEGEM (PROV. OOST-VLAANDEREN)

Figuur 1: Samengesteld orthofotobeeld van de aangetroffen muurresten in de zuidelijke sacristie (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Johan Van Laecke). Het noorden bevindt zich aan de rechterzijde.

Figuur 2: Detail van de gerecupereerde grafsteen die was ingewerkt in muur 2, tegen de oostgevel (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Johan Van Laecke).

15.1.1 Situering

Kadastrale gegevens

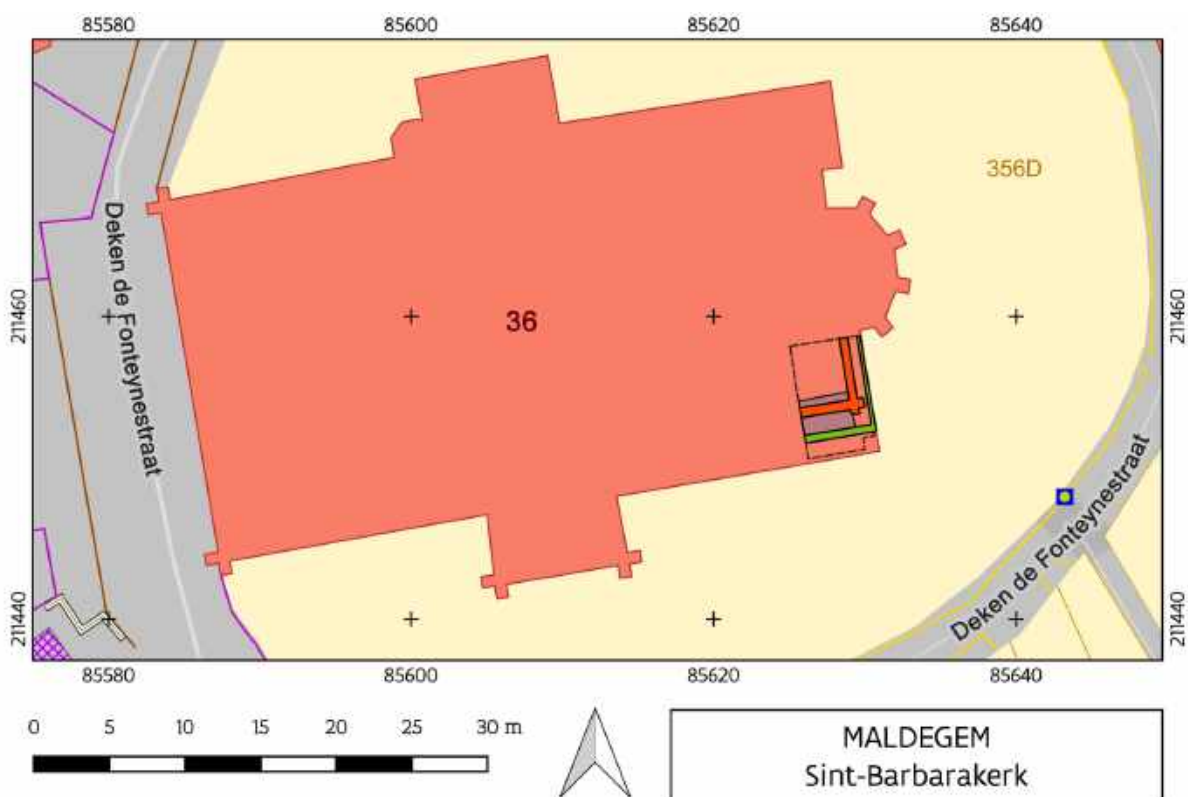
Geografische locatie

CAI ID:

Maldegem Afdeling 1, sectie G, Perceel 356d

x: 85 628 m / y: 211 454 m (Lambert72)

<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/984491>

Figuur 3: Situering van de vondstlocatie op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

15.1.2 Vaststellingen en evaluaties op het terrein

Op 14 december 2022 werd door de gemeente Maldegem een archeologische toevalsvondst gemeld. Bij oppervlakkige graafwerken in de zuidelijke sacristie van de Sint-Barbarakerk in kader van de plaatsing van een nieuwe vloer, waren muurresten tevoorschijn gekomen.

Uit de terreinevaluatie bleek in eerste instantie dat er twee muren aanwezig waren in de ondergrond (Fig. 4).

De eerste muur loopt parallel met de oostelijke gevel van de sacristie, over een lengte van ca. 4,5 meter. Op het zuidelijke eindpunt van deze muur bevindt zich een kruisvormige uitbouw in zandsteen. De muur is opgetrokken in baksteen met een variërend formaat, maar de dominante maat is 23/24 x 11 x 6 cm. Aan de oostelijke (buiten)zijde is de muur afgewerkt met een parement in zandsteen. Het gaat om regelmatige blokken met variërende afmetingen, gemiddeld 25 x 15 x 15 cm.

Oorspronkelijk maakte de muur ter hoogte van de kruisvormige uitbouw een haakse knik in de richting van het schip van de kerk, maar deze haakse muur werd in de jaren '60 van de 20ste eeuw integraal vergraven door twee (kelderachtige) warmtekanalen (Fig. 1). De muur is echter wel te zien als spoor in het opgaand muurwerk van het schip.

De tweede muur staat haaks ten opzichte van het schip en is op zijn beurt ten dele uitgebroken door de warmtekanalen. Deze muur heeft een gelijkaardige opbouw als muur 1, met name een constructie in baksteen met min of meer dezelfde formaten als de eerste muur, en een afwerking aan het

Een opvallend detail is de aanwezigheid van een fragment van een gesculpteerde grafsteen (Fig. 2) met sporen van een gotisch opschrift en een tekening. Deze steen werd in de muur ingewerkt en loopt ten dele door onder de actuele oostelijke buitenmuur.

Figuur 4: Opmetingsplan van de aangetroffen sporen en muren. Muur 1 is aangeduid in rood, muur 2 in groen (© agentschap Onroerend Erfgoed).

15.1.3.1 Fase 1: 17de-18de eeuw (vóór 1777)

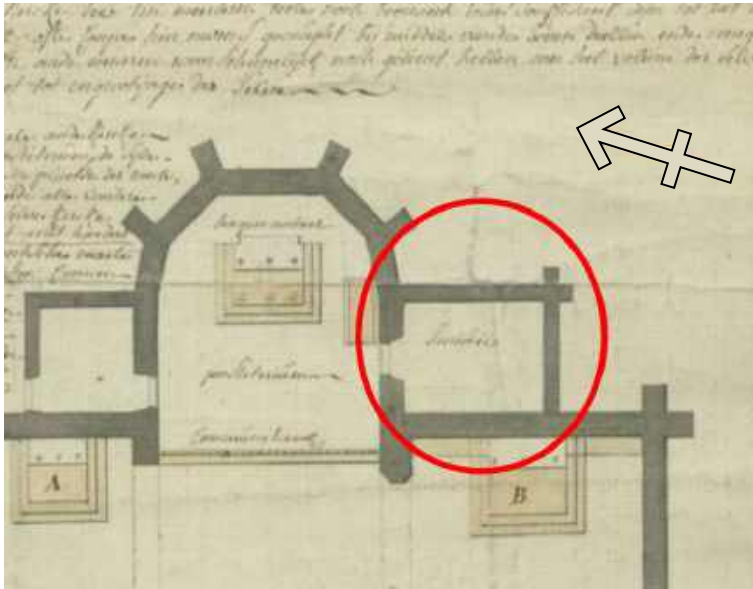
Door een gebrek aan vondstenmateriaal is het moeilijk om deze oudste bouwphase te dateren. Er zijn evenwel enkele indicaties:

- In 1777 werd de kerk in detail opgemeten, in kader van een geplande renovatie (Fig. 5)⁶⁰. De sacristie die op dat plan is aangeduid, correspondeert met muur 1, wat betekent dat dit gebouwtje dateert van voor 1777.
- De geschiedenis van de Sint-Barbarakerk is een opeenstapeling van bouwfasen, verbouwingen en vernielingen. Het is nagenoeg onmogelijk om bijvoorbeeld het koor te dateren, laat staan een kleine constructie als de sacristie. Het is niet duidelijk of muur 1 en het koor in verband zijn gebouwd. Het baksteenformaat van het hoogkoor op deze locatie is in dezelfde orde als muur 1.
- De fysieke opbouw van muur 1 lijkt sterk op muur 2, waarvan geweten is dat hij dateert uit de periode 1780-1790 (zie verder): het baksteenformaat is gelijkaardig, net zoals de afwerking

⁶⁰ Martens 2001.

met zandsteen. Deze zeer gelijkaardige opbouw doet veronderstellen dat het tijdsinterval tussen beide muren niet bijster groot zal zijn. We zijn daarom geneigd om muur 1 in algemene zin te dateren in de 18de eeuw, eventueel 17de eeuw.

Verder bevestigt het plan uit 1777 overduidelijk dat de zandstenen uitsprong op de hoek de restanten zijn van twee steunberen op de hoek van de buitenmuur.

Figuur 5: Plan van de kerk van Maldegem, opgemaakt door L. 't Kint en J. B. Simoens. 1777. RAG, Kaarten en Plans, 1264. Bemerkt de steunberen op de hoek van de sacristie (© Rijksarchief Gent, via Cartesius).

15.1.3.2 Fase 2: 1780-1790

Muur 2 staat duidelijk in relatie met het grootste deel van de actuele oostelijke buitengevel. Door de bouw van deze muur werd de sacristie vergroot naar zowel het oosten als het zuiden.

In oppervlak was deze uitbreiding niet zo omvangrijk: ongeveer 60 cm naar het oosten en 1 meter naar het zuiden. De winst zat wellicht in de dakconstructie: men veranderde de dakvorm van een zadeldak naar een hellend lessenaarsdak. Evident was dat niet: men was gedwongen om een vreemde hoekconstructie in het dak te maken, anders zou een venster van het hoogkoor ten dele bedekt zijn.

Muur 2 is op basis van de historische data relatief eenvoudig te dateren⁶¹. Uit voorgaande blijkt dat er van deze muur nog geen sprake is op het opmetingsplan uit 1777. Het primitief kadasterplan (1830-1833) geeft echter een andere situatie weer en aan de hand van de steunberen van het koor is duidelijk te zien dat de sacristie werd uitgebreid in zuidelijke richting. Historisch onderzoek laat toe om deze uitbreiding te situeren kort na 1784⁶². Functioneel wordt deze uitbreiding gezien als een omvorming van de zuidelijke sacristie tot berging.

⁶¹ Martens 2001; Van Hooteghem 2020.

⁶² Martens 2001.

Figuur 6: Detail uit het Primitief Kadaster, 1830-1833. De zuidelijke sacristie is uitgebreid naar zowel het oosten als het zuiden, in vergelijking met het plan uit 1777 (© Algemeen Rijksarchief, via Cartesius).

15.1.3.3 Fase 3: midden 19de eeuw

Een derde aanpassing aan de sacristie vond plaats in het midden van de 19de eeuw. Op zowel de Poppkaart als op de Atlas der Buurtwegen, beide uit het midden van de 19de eeuw, is het beeld van de sacristie nog hetzelfde als het Primitief Kadaster, zie boven. Op een foto uit 1902 (Fig. 7) is echter een situatie te zien die identiek is als de huidige toestand en waarbij de sacristie nogmaals (beperkt) werd uitgebreid in zuidelijke richting. Historisch onderzoek situeert dit in 1852⁶³.

Het is niet meteen duidelijk wat de reden voor deze laatste uitbreiding is. Wel valt op dat deze uitbreiding gepaard ging met ingrijpende werken aan de ramen: wellicht was er aanvankelijk slechts één raam, en werd een tweede raam geplaatst. Daarnaast zijn er tussen de beide ramen duidelijke sporen te zien van een kleine haardstructuur: de muur vertoont roetsporen en in het plafond is er een uitsparing voor een schouw.

Mogelijk hebben deze uitbreidingen te maken met een verandering in functie. Terwijl de uitbreiding van 1784 vermoedelijk kaderde in een omvorming tot berging, is nu de omgekeerde beweging te zien: grote ramen en een haard wijzen op een actiever gebruik van de ruimte, van berging terug naar sacristie.

⁶³ Martens 2001.

Figuur 7: Beeld uit 1902, met de sacristie zoals we die vandaag kennen. Bron: Martens 2001, 50.

15.1.4 Bibliografie

15.1.4.1 Literatuur

MARTENS M. 2001: Bouwgeschiedenis van de Sint-Barbarakerk. *Jaarboek Heemkundige Kring Het Ambacht Maldegem*, 13-66.

15.1.4.2 Digitale bronnen

CARTESIUS 2024: [online], www.cartesius.be (geraadpleegd op 25 oktober 2024).

DIGITAAL VLAANDEREN 2024: [online], Digitaal Vlaanderen | Vlaanderen.be (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

VAN HOOTEGHEM A.-K. 2020: *Beheersplan Onroerend Erfgoed: Parochiekerk Sint-Barbara te Maldegem*. Aiko Architecten & Ingenieurs, Maldegem [online], <https://plannen.onroenderfgoed.be/plannen/1210> (geraadpleegd op 25 oktober 2024).

16 18DE EEUW

LISA VAN RANSBEECK⁶⁴

16.1 TOEVALSVONDST ID 17153: IERSE-PREDIKHERENSTRAAT 2 – LEUVEN (PROV. VLAAMS-BRABANT)

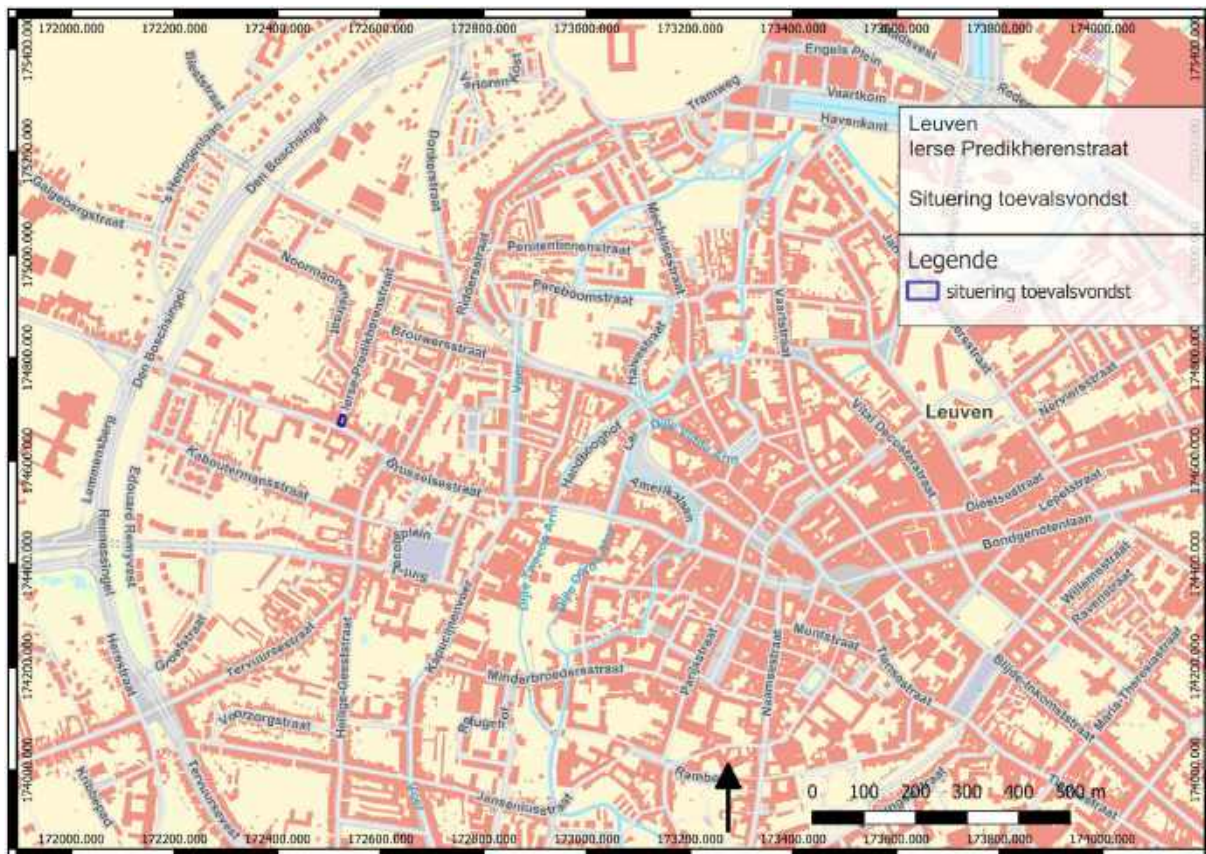
16.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

Openbaar domein
x: 172529 m / y: 174682 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/983770>

Bij rioleringswerken in de Ierse-Predikherenstraat in Leuven werd, ter hoogte van huisnummer 2 een bakstenen fundering aangetroffen (Fig. 1). De toezichter van de stad Leuven verwittigde de stadsarcheoloog die de vondst kwam evalueren op 30 juni 2022.

⁶⁴ Stadsarcheoloog Stad Leuven.

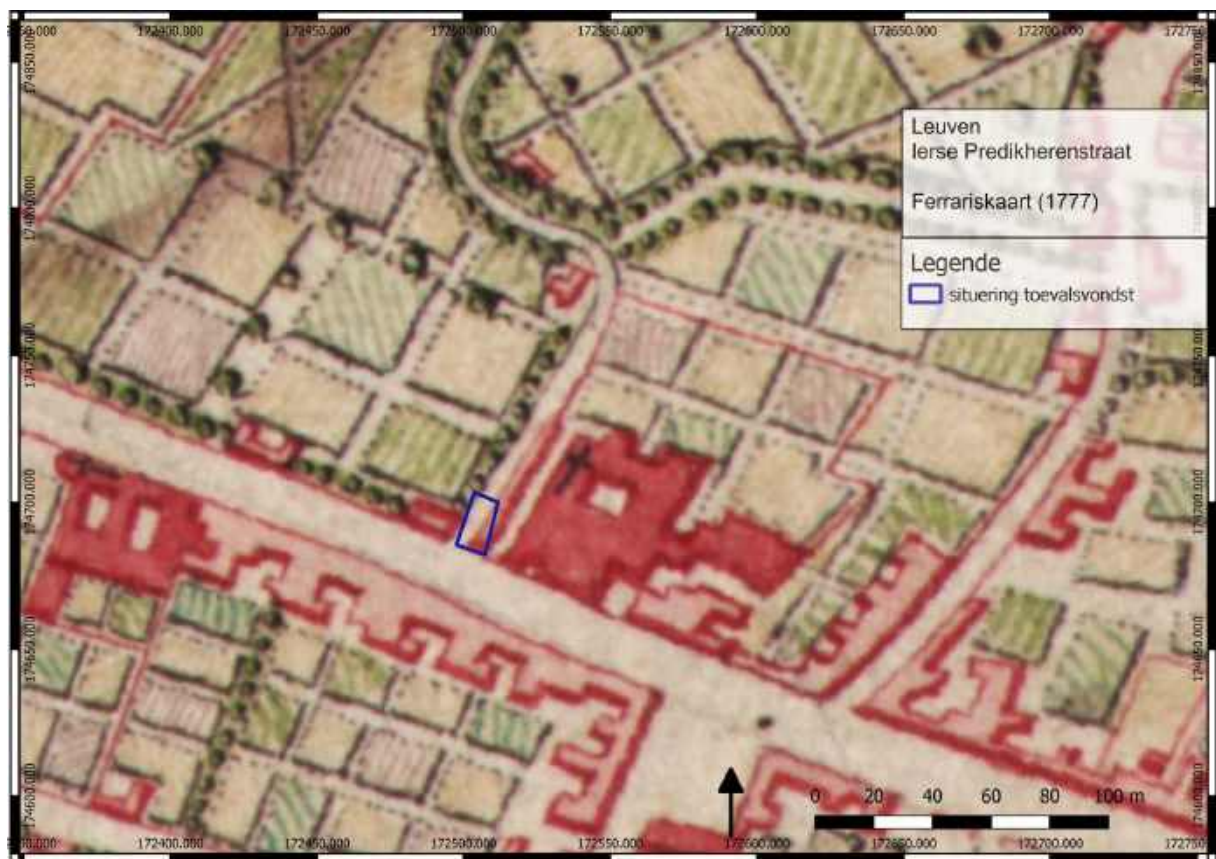

Figuur 1: Situering van de toevalsvondst op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

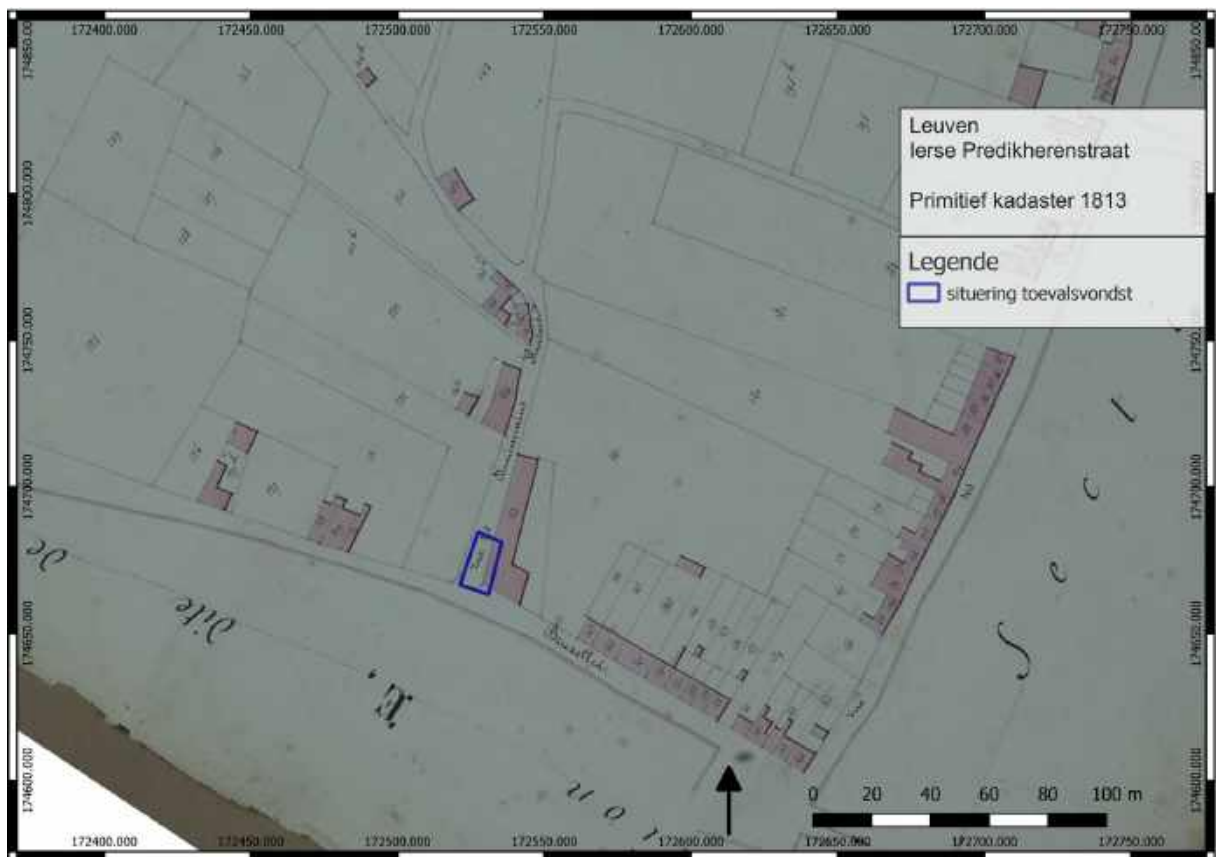
De Ierse-Predikherenstraat is een zijstraat van de Brusselsestraat in het westen van het Leuvense stadscentrum. De straat is genoemd naar het klooster van de Ierse Predikheren dat zich op de hoek van de Ierse-Predikherenstraat en Brusselsestraat bevond. In de 14de eeuw werd deze straat Kalkovenstraat genoemd⁶⁵. Het klooster van de Ierse Predikheren werd gebouwd in 1650 en afgebroken in 1797⁶⁶. Op de kaart van Ferraris is het klooster zichtbaar (Fig. 2). Op de oudere kaarten staat het klooster niet afgebeeld. Ook op de jongere kaarten op het primitief kadaster van 1813 staat het klooster niet afgebeeld (Fig. 3). Het is niet duidelijk of het gebouw langs de Ierse-Predikherenstraat op deze kaart een deel van het voormalige klooster is of dat het om een later opgetrokken gebouw gaat.

⁶⁵ Inventaris Onroerend Erfgoed 2022.

⁶⁶ Meulemans 2004 deel I, 236.

Figuur 2: Situering van de toevalsvondst op de kaart van Graaf de Ferraris (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 3: Situering van de toevalsvondst op het Primitief kadaster uit 1813 (© Stadsarchief Leuven).

16.1.2 Vaststellingen en evaluaties op het terrein

Aan de oostkant van de straat, net naast het voetpad werd een funderingsmuur aangetroffen. De fundering bevond zich ca. 66 cm onder het straatniveau op ca. +27,38 m TAW. De funderingsmuur liep, volgens de kraanmachinist, nog door in noordelijke en zuidelijke richting, maar kon om technische redenen niet verder bloot gelegd worden (Fig. 4). Op sommige plekken was de fundering onderbroken voor huisaansluitingen van de bestaande riolering. De noord-zuidgerichte funderingsmuur bestaat uit bakstenen van 22 à 23 x 9 à 10 x 6 cm gemetseld met een vrij zachte gele en een harde witte kalkmortel (Fig. 6). De harde witte kalkmortel komt erg beperkt voor, waardoor het niet duidelijk is of deze van een eventuele andere fase of herstelling is. De bakstenen hebben een oranje of rood-paarse kleur. Een groot deel van de fundering bestaat uit baksteenbrokken. Op de fundering van minstens 48 cm breed komt een dwarsfundering van 30 cm breed toe (Fig. 5). De fundering was uitgebroken aan de westzijde (Fig. 6). De diepte van de fundering kon niet vastgesteld worden.

Figuur 4: Aangetroffen fundering op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

Op basis van de kaart van Ferraris zou het mogelijk zijn dat de aangetroffen fundering overeen komt met de smalle bebouwing langs de westelijke afsluitmuur van het klooster. Het is ook mogelijk dat het om de fundering gaat van het gebouw op de kadasterkaart van 1813. Door de onnauwkeurigheid van deze oude plannen en de onmogelijkheid om ze nauwkeurig te georefereren, is dit niet vast te stellen. Het baksteenformaat doet eerder vermoeden dat het om een fundering ouder dan de 19de eeuw gaat. Omdat er geen algemene studie over dateringen van het baksteenformaat in Leuven beschikbaar is, kan dit niet met zekerheid gesteld worden.

16.1.3 Interpretatie en conclusies

Bij rioleringswerken in de Ierse-Predikherenstraat werd een deel van een bakstenen funderingsmuur aangetroffen. Het is een relict van toen de straat nog smaller was. Mogelijk gaat het om een fundering van een gebouw tegen de westelijke afsluitmuur van het Ierse Predikherenklooster dat zich hier bevond van 1650 tot 1797. Het is niet helemaal uitgesloten dat het om de funderingen van een gebouw uit de 19de eeuw gaat dat hier werd opgetrokken.

De fundering kan grotendeels *in situ* behouden worden, omdat de riolering ten westen ervan wordt aangelegd. Voor het realiseren van de huisaansluitingen van de riolering zal de fundering wel op die plaatsen verder aangetast worden.

16.1.4 Bibliografie

16.1.4.1 Literatuur

MEULEMANS A. 2004: *Huizen en straten van het oude Leuven*, in jaarboek Leuvens Historisch Genootschap XLII, Deel I en deel II. Leuven.

16.1.4.2 Digitale bronnen

DIGITAAL VLAANDEREN 2024: [online], [Digitaal Vlaanderen](#) | [Vlaanderen.be](#) (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2022: *Ierse-Predikherenstraat* [online], <https://id.erfgoed.net/themas/8170> (geraadpleegd 30 juni 2022).

SAM DE DECKER

A photograph showing the interior of a dark, confined space, possibly a tunnel or bunker. The walls are rough and textured, with some areas appearing to be made of brick or concrete. A small, dark opening is visible in the upper left wall. The floor is dark and appears to be made of stone or concrete. The overall atmosphere is dim and claustrophobic.

Figuur 1: 18de-eeuwse citerne
(© agentschap Onroerend Erfgoed; foto:
Sam De Decker).

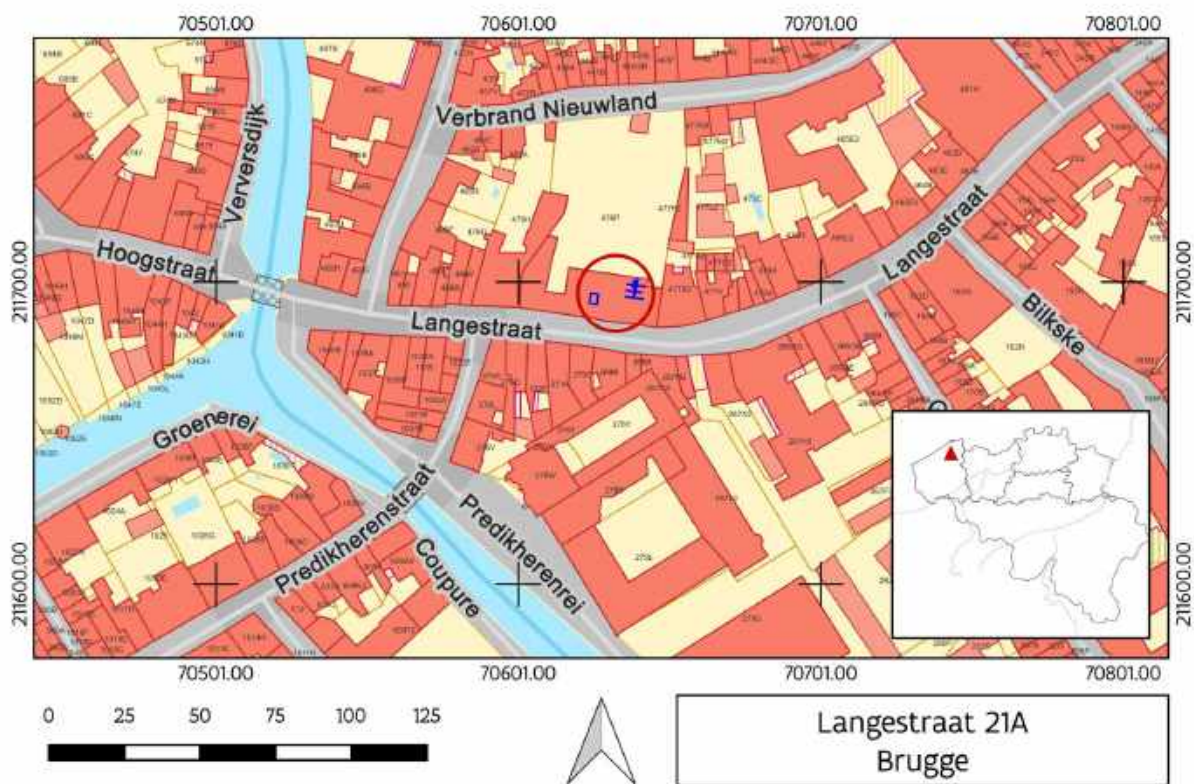

Figuur 2: Muren uit de 16de eeuw (?) onder de plankenvloer (© agentschap Onroerend Erfgoed; foto Sam De Decker).

17.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

Brugge Afdeling 1, Sectie A, Perceel 478p
x: 70 630,22 m / y: 211 694,19 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/987995>

Figuur 3: Situering van de vondstlocatie op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

17.1.2 Vaststellingen en evaluaties op het terrein

17.1.2.1 Citerne

Tijdens de uitvoering van restauratiewerken in een beschermde woning⁶⁷, botste de aannemer in één van de kamers op een ondergronds gewelf. Het bleek om een niet meer functionele en droogstaande regenwaterciterne te gaan, die afgesloten en tot dan toe ongekend was (Fig. 1). De ondergrondse citerne bevindt zich aan straatzijde, in de zuidwestelijke hoek van het pand.

Deze citerne meet 2,35 m op 3,3 m, is 1,50 m hoog en heeft een tongewelf. De bodem bestaat uit Boomse tegels van 18 op 18 cm, de muren zijn opgebouwd met kleine bakstenen van 14 x 7 x 3,5 cm in een onregelmatig verband. Het tongewelf vertoont op één plaats een herstelling.

De toegang tot de citerne was via een mangat, waarvan het onduidelijk is of dit origineel is (gewelf is doorbroken). Er is geen andere toegang.

Aan de noordzijde van de citerne is een loden buis bewaard, waarlangs water kon opgepompt worden. De citerne is geruime tijd niet meer in gebruik, op de bodem lag een laag gedroogd en aangekoekt slib.

⁶⁷ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024.

De citerne maakt onlosmakelijk deel uit van het herenhuis "*den Lombaert*", dat gebouwd werd omstreeks 1767⁶⁸. Er zijn geen indicaties van een oudere voorganger. De stijl van het gewelf sluit aan bij de aanpalende (bewaarde) kelders.

Het gewelf van de citerne kon om stabiliteitsredenen niet bewaard worden bij de restauratie.

17.1.2.2 Muren

In een andere ruimte, aan de tuinzijde, werden onder de plankenvloer van het 18de-eeuwse stadshotel twee muurfragmenten aangetroffen (Fig. 2) die ouder zijn dan de plankenvloer en wellicht te relateren zijn aan een voorloper van het stadshotel. De muren verlopen bijna parallel met elkaar, op ongeveer 30 cm afstand en met een noord-zuidoriëntatie. De meest westelijke muur is ongeveer 2 meter bewaard, de oostelijke muur is bewaard over een afstand van ongeveer 5 meter. Beide muren zijn ongeveer 46 cm breed en zijn opgebouwd met stenen van 23 x 11 x 6 cm. De muren worden oversneden door drie kleine dwarsmuurtjes die de plankenvloer ondersteunden.

Opvallend is dat beide muren afgebroken zijn voor de bouw van de achtergevel van het 18de-eeuwse pand, wat erop wijst dat ze ouder zijn. Ze worden ook oversneden door de dwarsbalkjes waarop de plankenvloer gefundeerd was.

Het is moeilijk om louter op basis van baksteenformaat een correcte datering naar voor te schuiven; het gebruikte baksteenformaat komt in de Brugse regio voor vanaf de 14de eeuw, maar werd ook later nog gebruikt. Uit cartografische bronnen (Marcus Gerards)⁶⁹ is gekend dat zich hier in de 16de eeuw een breedhuis met trapgevel bevond, maar de sporen zijn te fragmentair om verdere uitspraken te doen.

Figuur 4: Opmetingsplan van de geregistreerde structuren, geprojecteerd op het grondplan van de bestaande toestand (© BOW-architecten).

⁶⁸ Bot & Van De Velde 2023.

⁶⁹ Bot *et al.* 2022.

17.1.3 Interpretatie en conclusie

Bij restauratiewerken aan het beschermde 18de-eeuwse herenhuis “*den Lombaert*” werden op twee locaties archeologische structuren aangetroffen en gemeld als toevalsvondst.

Een eerste vondst betreft een grote ondergrondse regenwaterciterne, die niet meer in gebruik was. De stijl van het gewelf en de gebruikte materialen laten toe om deze citerne te koppelen aan de bouw van het herenhuis in de 18de eeuw.

De tweede vondst bestond uit twee muren, die tevoorschijn kwamen onder de bestaande plankenvloer. Oriëntatie en opbouw van deze muren maken duidelijk dat ze ouder zijn dan het 18de-eeuws herenhuis, en wellicht te relateren zijn aan het breedhuis met traptoren, dat op de kaart van Marcus Gerards is te zien (midden 16de eeuw).

17.1.4 Bibliografie

BOT B., THYS C., GHYSELBRECHT E. & WILLAERT A. 2022: Archeologienota Den Lombaert (Brugge, West-Vlaanderen) [online], <https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/21624> (geraadpleegd op 30 april 2024).

BOT B. & VAN DE VELDE S. 2023: Nota Den Lombaert (Brugge, West-Vlaanderen) [online], <https://id.erfgoed.net/archeologie/notas/26210> (geraadpleegd op 30 april 2024).

DIGITAAL VLAANDEREN 2024: [online], [Digitaal Vlaanderen | Vlaanderen.be](https://www.digitaalvlaanderen.be) (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

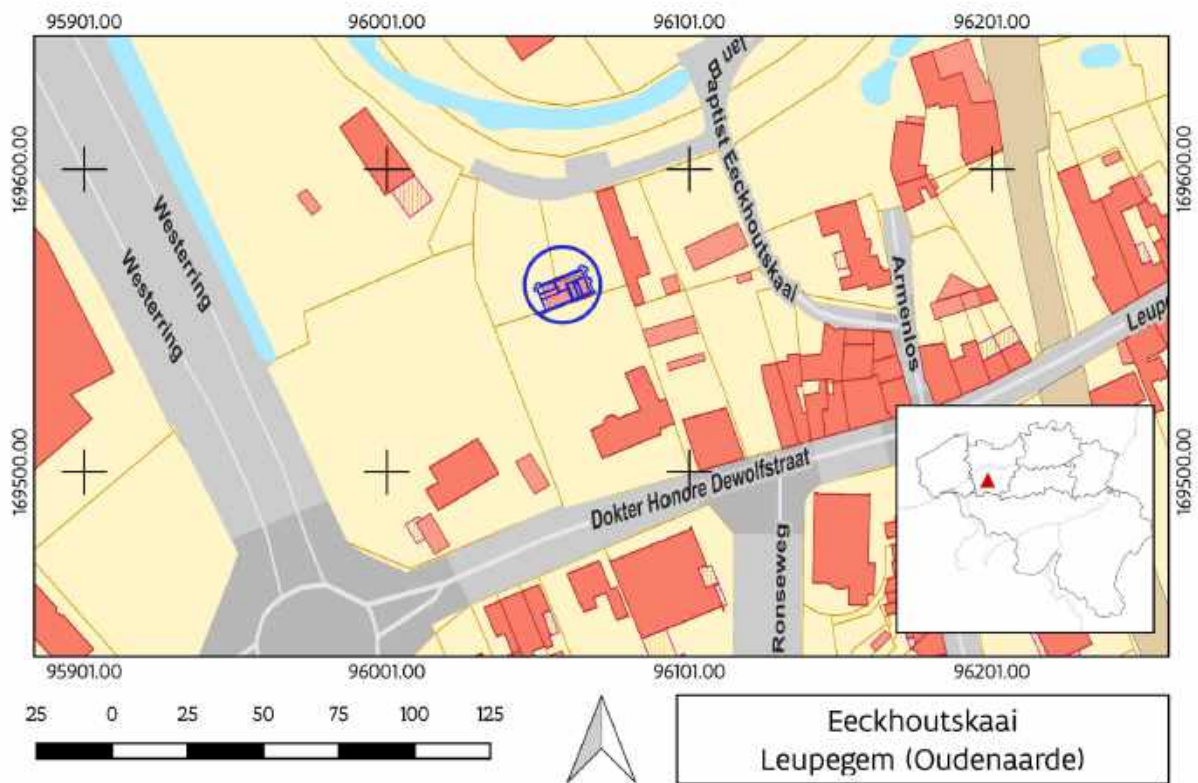
INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: *Herenhuis Den Lombaert* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/83308> (geraadpleegd op 30 april 2024).

VINCENT DEBONNE, JAN MOENS & KOEN DE GROOTE

A photograph of a dilapidated, ivy-covered stone building, likely a church or manor, partially obscured by dense green foliage and a large, leaning tree trunk. A white building with a dark roof is visible in the background.

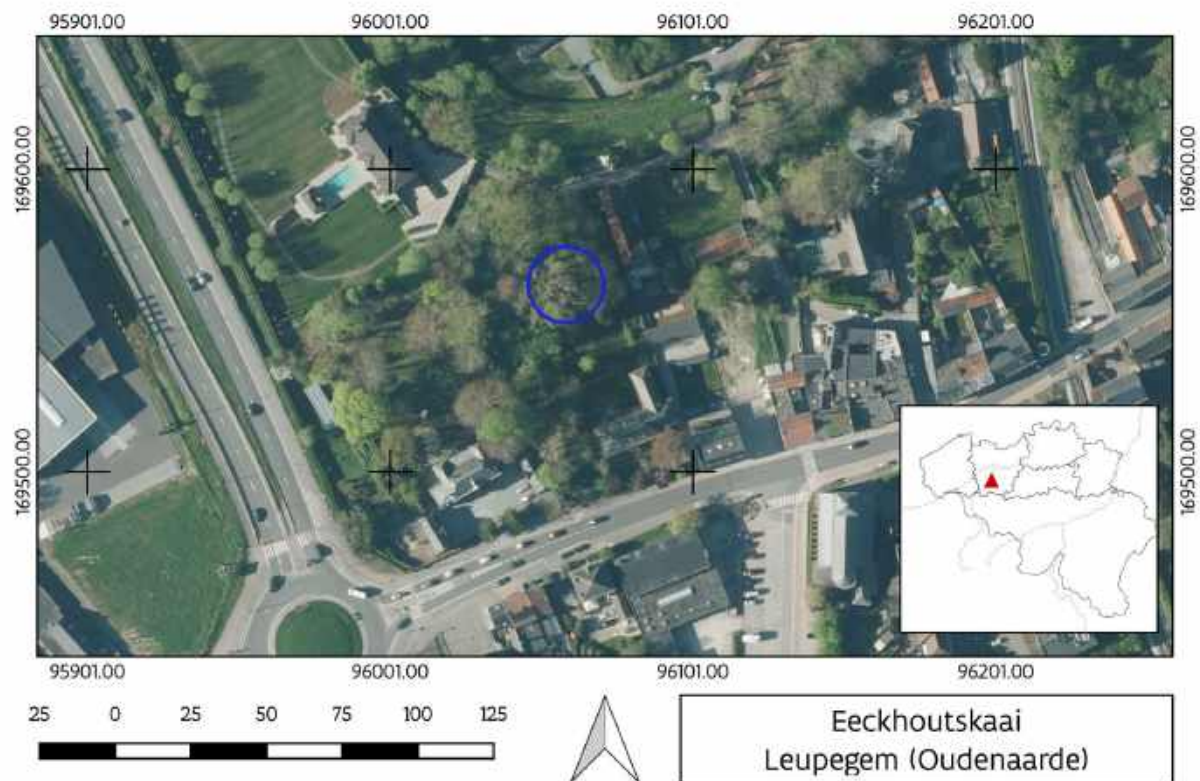
Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

Oudenaarde Afdeling 7, Sectie A, percelen 0572A & 0572B
x: 96 060,44 m / y: 169 559,05 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/988408>

Figuur 1: Situering van de vondstlocatie op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

Naar aanleiding van het bouwrijp maken van enkele percelen gesitueerd tussen de Dokter Honoré Dewolfstraat en de Jan Baptist Eeckhoutskaai te Oudenaarde, Leupegem, werd door een toevallige passant een gebouwtje opgemerkt dat qua bouwvolume en -materialen sterke gelijkenis vertoonde met het ongeveer 50 m meer naar het westen gelegen zogenaamde 'Schipperkerkje' (Fig. 1-2). Contact met de architect van het geplande project leerde dat het gebouwtje op termijn zal gesloopt worden. Daarom werd in samenspraak beslist om de nog aanwezige resten te registreren en te documenteren.

Figuur 2: Situering van de vondstlocatie op een luchtfoto van het gebied (© Digitaal Vlaanderen).

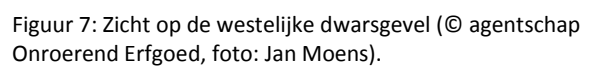
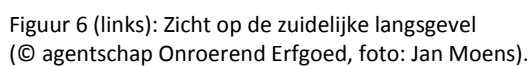
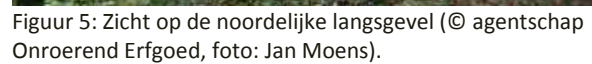
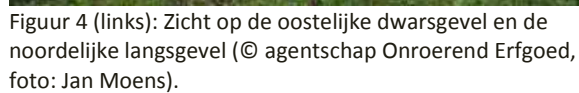
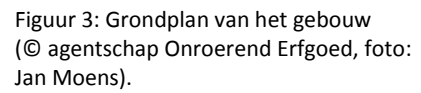
18.1.2 Vaststellingen en evaluaties op het terrein

Het gebouw meet buitenwerks 17 op 9 m met de lengteas in west-oost oriëntatie (Fig. 3). Van het flauwe zadeldak met golfpannen blijft alleen het oostelijke deel over. De westelijke dwarsgevel is grotendeels ingestort.

De dwarsgevels en de noordelijke langsgevel worden geschoord door lage steunberen met één enkele afzaat die aanzet bij het maaiveld. De cementpleister bij de zuidelijke hoek van de oostgevel bedekt wellicht het uitbraakspoor van een afgebroken steunbeer op deze plaats.

De oostelijke en noordelijke buitengevels en hun steunberen zijn tot op een hoogte van ongeveer 2,4 m opgetrokken in een breuksteenverband van Doornikse kalksteen (Fig. 4-5). Daarboven en aan de binnenzijde zijn deze gevels in baksteen. De zuidelijke langsgevel en de westelijke dwarsgevel zijn volledig in baksteen, ook de steunbeer in het westelijke verlengde van de zuidgevel (Fig. 6-7). Die heeft wel dezelfde vorm (laag en met één enkele schuine afzaat) als de andere steunberen in Doornikse kalksteen. Resten van een lichtblauwe buitenafwerking zijn zichtbaar op zowel het natuursteen- als baksteenmetselwerk.

////////////////////////////////////

Centraal in de noordgevel bevindt zich een poortopening met houten latei en houten poortdeur. De dagkanten van de poortopening laten de opbouw van de noordelijke langsgevel zien (Fig. 8-9): een

A photograph of a dilapidated stone building with a large, weathered wooden door. The door is partially open, revealing a dark interior space. The building is surrounded by dense green foliage and vines growing on the walls.

A photograph of a stone wall, likely part of a historical site. A black plaque with white text is attached to the wall. The text on the plaque reads: "METHUEN", "17th Century", "17th Century", "17th Century", "17th Century". A red and white scale bar is placed vertically against the wall. The wall is made of rough, irregular stones and is surrounded by green foliage.

Aan beide zijden van de poort bevinden zich twee rechthoekige, met baksteen opgevulde uitsparingen in het natuursteenmetselwerk (Fig. 10). Aan de binnenzijde is dit bouwspoor afwezig; hier is alleen doorlopend baksteenmetselwerk te zien. Het gaat wellicht niet om gedichte openingen maar eerder om opgevulde uitbraaksporen van steunberen in Doornikse kalksteen. Hierop wijzen het nog gedeeltelijke getande metselwerk in breuksteen tegen het baksteenmetselwerk van de opvullingen en de afhellende steenblokken bovenaan het baksteenmetselwerk, mogelijk de overblijfselen van de afzaten van de verdwenen steunberen.

Figuur 13 (links): Centrale gang in het oostelijke deel van het gebouw (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Jan Moens).

Figuur 14: Ruimte met troggewelven rechts van de centrale gang (oostzijde) (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Jan Moens).

18.1.3 Interpretatie en conclusie

Is het muurwerk in Doornikse kalksteen het overblijfsel van een ouder gebouw dat nadien werd geïntegreerd in het huidige volume? Of maakt het samen met het baksteenmetselwerk van de dwars- en langsgevels één bouwfase uit? Volgende observaties pleiten voor het tweede scenario:

- De poortopening in de noordelijke langsgevel beslaat zowel het natuursteen- als baksteenmetselwerk. De houten latei van de poortopening is ingewerkt in het baksteenmetselwerk. Het baksteenmetselwerk van de dagkanten van de poortopening staat op blokken Doornikse kalksteen die deel uitmaken van het buitenparement in Doornikse kalksteen. Natuursteenmetselwerk, baksteenmetselwerk én poort zijn dus op elkaar afgestemd. Ze vormen met andere woorden een constructieve eenheid.
- De steigergaten in de oostelijke dwarsgevel lopen door de volledige dikte van de muur, doorheen het natuursteen- en baksteenmetselwerk.
- De noordwestelijke hoek van de westelijke dwarsgevel is zowel gebouwd in Doornikse kalksteen (de steunbeer) als baksteen (het aansluitende muurwerk van de dwarsgevel).

Het baksteenmetselwerk van de noord-, oost- en zuidmuren bestaat uit bakstenen van steeds hetzelfde formaat⁷⁰. Dit omvat ook de muurdelen met een buitenparement in Doornikse kalksteen. Dit pleit voor de gelijktijdigheid van de dragende bakstenen muren van het gebouw die, zoals hierboven toegelicht, een constructief geheel vormen met het metselwerk in Doornikse kalksteen.

Het gebouw had dus waarschijnlijk van meet af aan zijn huidige omtrek, met muren in natuursteen en baksteen en met een flauw zadeldak dat werd gedragen door vier spanten op evenveel trek balken. Het gebruik van Doornikse kalksteen in breuksteenverband impliceert niet noodzakelijk een datering in de middeleeuwen. Metselwerk in Doornikse kalksteen werd in de Scheldevallei tussen Doornik en Oudenaarde occasioneel nog tot in de 19de eeuw toegepast. Vaak gaat het om de onderbouw van gebouwen die verder in baksteen zijn opgetrokken. Talrijke voorbeelden zijn te vinden in Doornik zelf en naburige dorpen. Enkele voorbeelden zijn ook gekend in het Vlaamse deel van de Scheldevallei, zoals de 18de- of 19de-eeuwse schuur van de hoeve de Rode Poort in Sint-Denijs (Zwevegem) en de 19de-eeuwse schuur van een hoeve in Bossuit (Avelgem)⁷¹. Vlakbij is ook het zogenaamde

⁷⁰ Boven de poort in de noordgevel: 22-23 x 11 x 5 cm (tien lagen: 63,5 cm), onregelmatig staand verband; onderaan de oostelijke topgevel: 23,5-24 x 11 x 5 cm (tien lagen: 62,5-63,5 cm), onregelmatig staand verband; binnenzijde van de oostgevel: 23,5-24,5 x 10,5-11 x 5-5,5 cm (tien lagen: 63,5), onregelmatig kruisverband; in de zuidgevel: 22,5-24 x 11 x 5 cm (tien lagen: 64 cm); de steunbeer in het verlengde van de zuidgevel: 23,5 x 11 x 5,5 cm.

⁷¹ De Gunsch & De Leeuw 2005.

18.1.4 Bibliografie

18.1.4.1 Literatuur

VANDE VELDE H. 1937: Onze eerste Kerkjes. In: VANDE VELDE H., *Leupegem door de eeuwen heen*, Leupegem, 49-54.

18.1.4.2 Digitale bronnen

BOGAERT C., LANCLUS K., VERBEECK M. & TACK A. 1996: *Schipperskerkje* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/27571> (geraadpleegd op 13 mei 2024).

DE GUNSCH A. & DE LEEUW S. 2005: *Hoeve met semigesloten opstelling* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/79051> (geraadpleegd op 13 mei 2024).

DE GUNSCH A. & DE LEEUW S. 2006: *Hoeve De Rode Poort* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/81347> (geraadpleegd op 13 mei 2024).

DIGITAAL VLAANDEREN 2024: [online], [Digitaal Vlaanderen | Vlaanderen.be](https://www.digitaalvlaanderen.be) (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

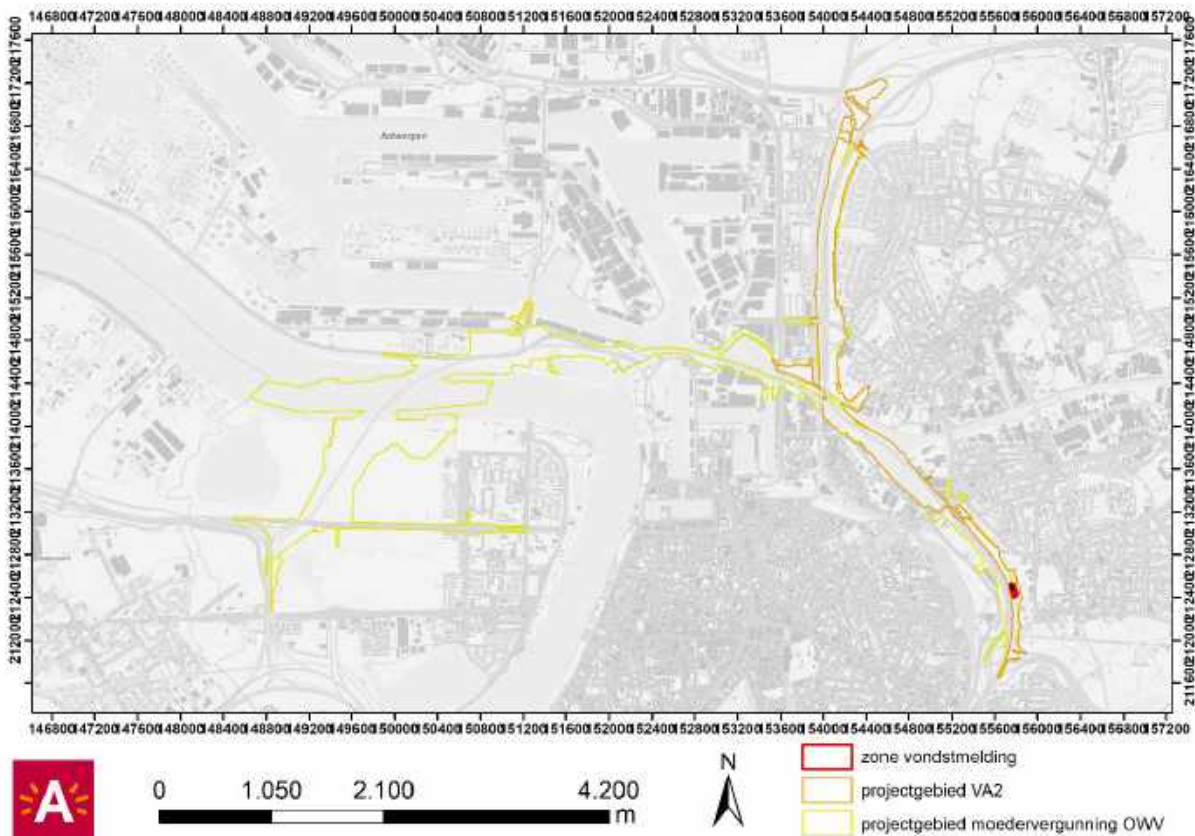
VERMEULEN B., DE MULDER J., VANHOLME N. & VELLEMAN J. 2023: Archeologienota Fietstunnel N8 te Leupegem (gemeente Oudenaarde) (Archeologisch Vooronderzoek) Deel I: Verslag van Resultaten Bureauonderzoek – 2020E382; Proefputtenonderzoek 2020J25 [online], <https://loket.onroerendergoed.be/archeologie/notas/notas/25086> (geraadpleegd op 23 mei 2024).

FEMKE MARTENS & DAAN CELIS⁷⁶

Kadastrale gegevens	Antwerpen Afdeling 25, Borgerhout 2, Sectie A, Percelen 48C & 56E10
Geografische locatie	x: 155764.636 m / y: 212515.978 m en x: 155782.035 m / y: 212417.288 m (Lambert72)
CAI ID	https://id.erfgoed.net/waarnemingen/989980

⁷⁶ Beiden consultants dienst archeologie Stad Antwerpen.

⁷⁷ Vansweevelt 2020.

Figuur 1: Cartografische situering van de vondstlocatie op GRB (© stad Antwerpen, dienst archeologie).

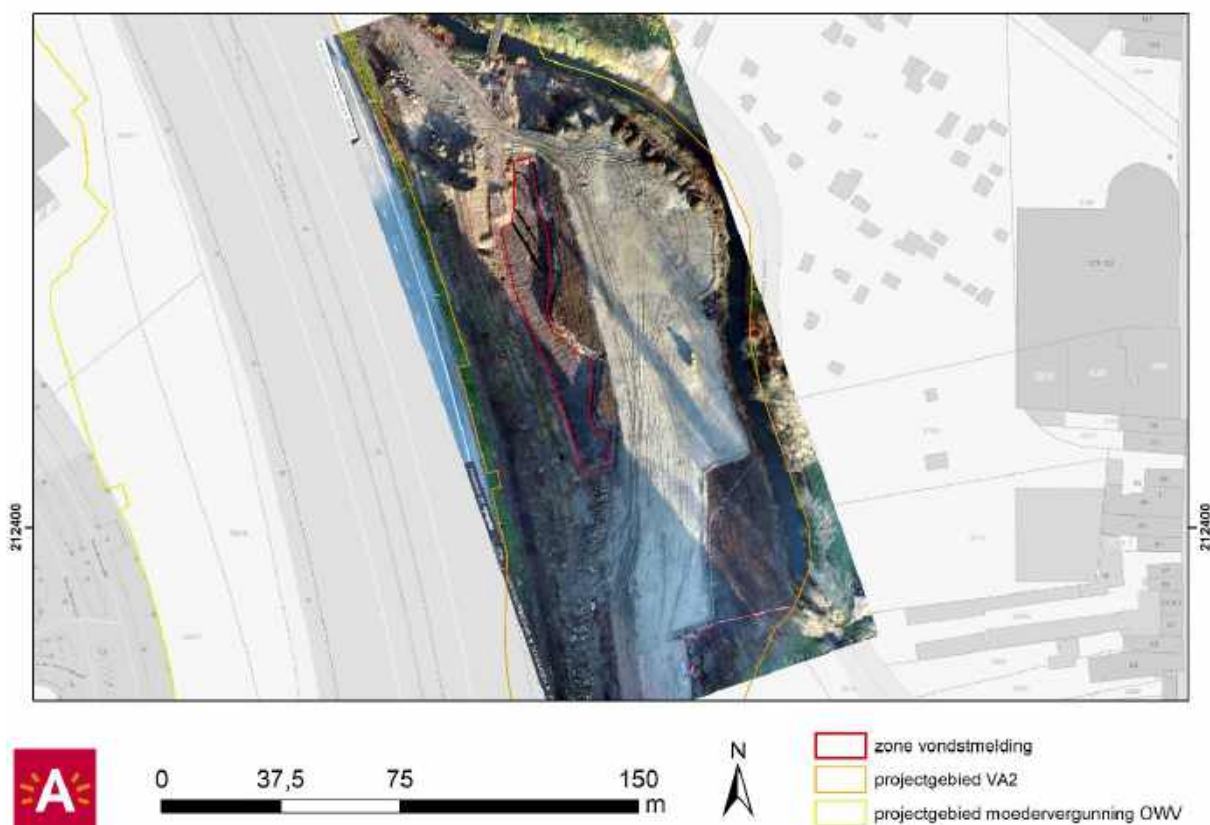
In 2021 werden twee versies ingediend voor de omgevingsvergunningsaanvraag voor de voorbereidende werken en werfinstallaties in het projectgebied. Het programma van maatregelen van de archeologienota met ID 18103 en 18866 werden als voorwaarden toegevoegd aan de omgevingsvergunning (OMV_2021035436)⁷⁸.

De omgevingsvergunning voor de aanleg van de *bypass* oost, de tijdelijke ring, werd in 2023 aangevraagd (Fig. 2, oranje). Bij de omgevingsvergunningaanvraag werd ook een archeologienota toegevoegd (ID 25163⁷⁹ en bijhorende nota met ID 28348⁸⁰). Het bijhorende programma van maatregelen wordt opgenomen als voorwaarden bij de vergunning. Het gebied waarover hieronder sprake werd in de laatste archeologienota vrijgegeven, er diende m.a.w. niets te gebeuren over de voorbereidingen en de eigenlijke graafwerken voor de aanleg van de *bypass*.

⁷⁸ Vansweevelt 2021a; Vansweevelt 2021b.

⁷⁹ Celis 2023a.

⁸⁰ Celis 2023b.

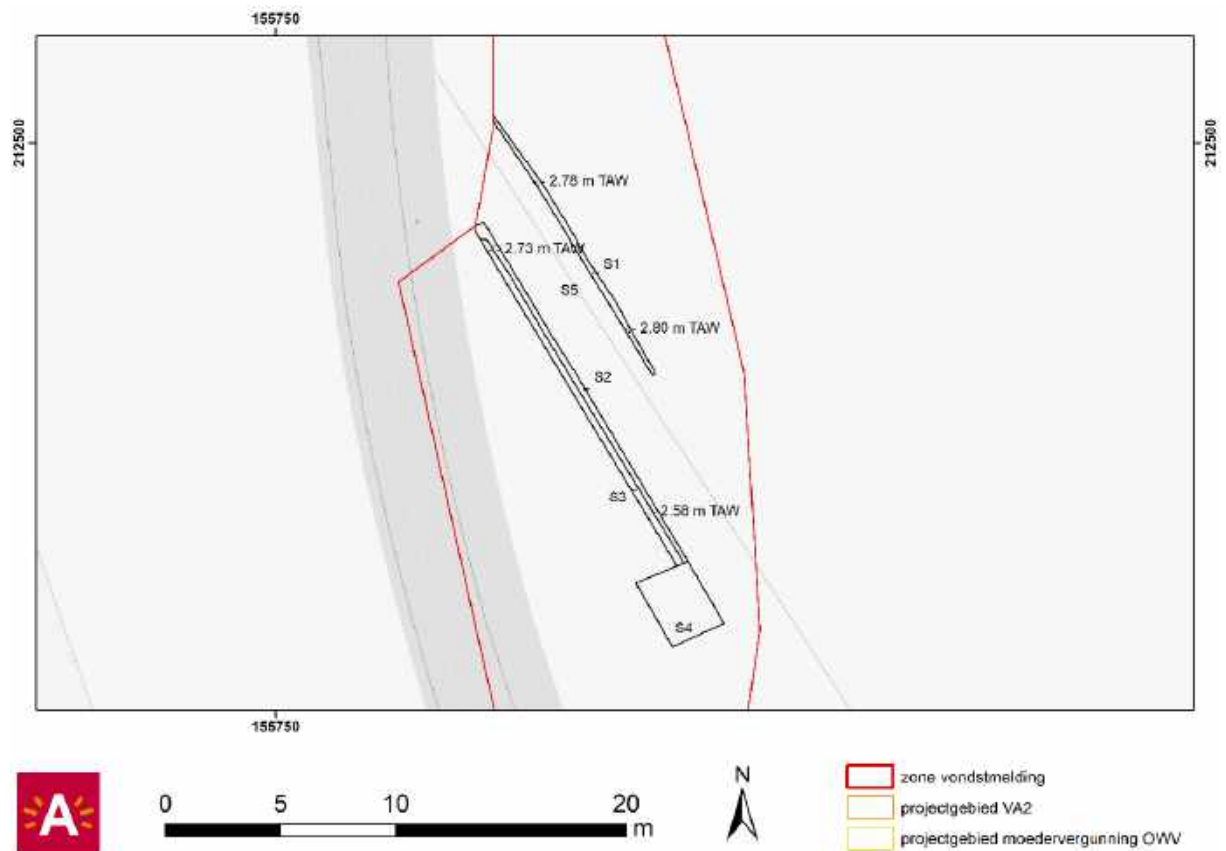

Figuur 3: Situering van de resten langs de berm van de R1 op een luchtfoto (© stad Antwerpen, archeologische dienst).

De structuur (Fig. 5) bestaat uit twee parallelle muren (S1 en S2) met een noordoost-zuidwest oriëntatie (Fig. 4, Fig. 5-6). De muren lopen 2,85 m uit elkaar en kunnen gevolgd worden over een lengte van 18,30 m. Het hoogste punt werd geregistreerd op 2,80 m TAW. Ze zijn opgebouwd uit hergebruikte brokken van een constructie uit cement met baksteenbrokken en -chamotte. De brokken cementmortel zijn met de gepleisterde kant naar de binnenzijde geplaatst (Fig. 7), van wat waarschijnlijk de aflijning van een weg of looptracé was. De oostelijke muur was 24 cm breed. De westelijke ook, maar leek verbreed met brokken baksteen tot een breedte van in totaal 50 cm.

Figuur 4: Situering van de resten langs de berm van de R1, met zicht op de Van Amelinckx woonblokken (© stad Antwerpen, archeologische dienst).

Figuur 5: Alle sporen en TAW-plan (© stad Antwerpen, dienst archeologie).

Figuur 6: Overzichtsfoto van de twee parallelle muren S1 en S2 (© stad Antwerpen, dienst archeologie).

De roodbruine ondergrond (S5) tussen de wegaflijning was ook erg compact en hard, opgebouwd met grond, steen- en puininclusies (Fig. 8). Aan het zuidwestelijke uiteinde van de bewaarde structuur was een vloer (S4) bewaard uit hergebruikt baksteenmetselwerk (Fig. 9). Hij was gelegen op 2,58 m TAW en bevond zich dus lager dan de twee parallelle muren. De donkerrode bakstenen (18 en 19 cm x 9 cm x 4,5 cm) waren zonder verband en zonder mortel geplaatst om een rudimentaire vlakke vloer of werkplatform te vormen, mogelijk van een binnenkoer of werkplaats. Er werden ook brokken met meerdere bakstenen ingewerkt, duidelijk afkomstig van recuperatie- of hergebruikmateriaal. Deze brokken waren gemetst met een harde beige mortel met grote kalkbrokjes, een weinig chamotte en zwarte spikkels. De voegen waren 1,5 cm breed.

Figuur 9: Detailfoto van de brokkelige vloer S4 (© stad Antwerpen, dienst archeologie).

De structuur werd opgekuist en ingemeten met luchtopnames (orthofoto). De structuur werd daarna opnieuw afgedekt en verder niet bedreigd door de werken.

Het oppervlak tussen en rond de wegaflijning bevatte heel wat vondsten van glazen en ceramisch vaatwerk uit de 20ste eeuw (Fig. 10). Vermoedelijk zijn deze hier bij wijze van stort terecht gekomen. Bij het glas gaat hierbij om bijvoorbeeld een OXO-bouillonfles, een parfumverstuiver/ sierflacon, een handgeblazen groene fles met hoge ziel en een medicinale fles. Het aardewerk betreft vooral Europees porselein met blauwe versiering van bloemen (vermoedelijk uit Saksen, Oost-Duitsland). Op de randfries van een ander fragment van een laag kommetje komt een decor met plakplaatjes van roosjes en blaadjes voor⁸¹. Op dit fragment is een deel van een manufactuurstempel te lezen ('cho..'). Verder werd een glazen staaf uit lichtblauw glas gevonden, de staaf was 16 cm lang, vol en 1,2 cm in diameter. Vermoedelijk is dit een halffabricaat waaruit stukken glas konden geknipt worden om verder te bewerken tot glazen voorwerpen. Een steekproef van de stortvondsten werden op het terrein gedocumenteerd, getaxeerd en meteen afgestoten.

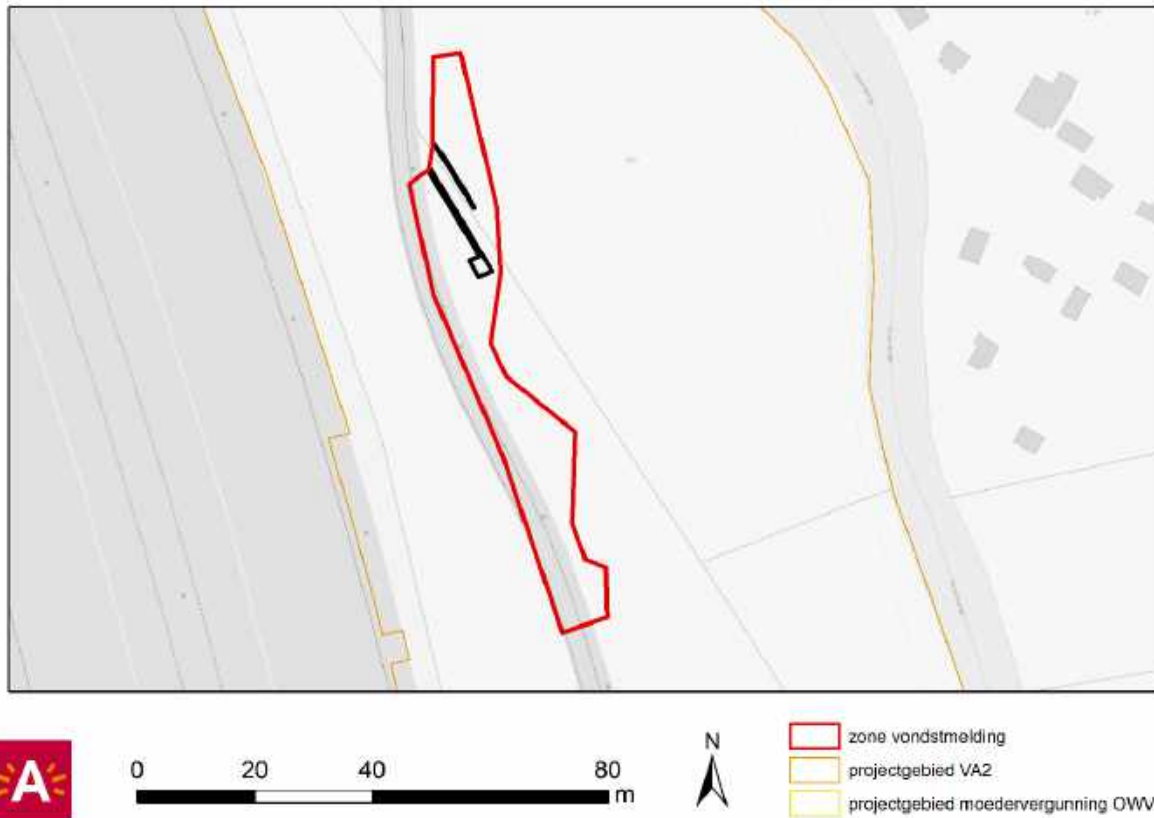
⁸¹Mondelinge mededeling Dana Piessens, *Center For Artefact Research*, 16 januari 2024.

Figuur 10: Een selectie van glaswerk (oxofles, medicinale fles, drankflessen) en vaatwerk (bordjes) verzameld aan het oppervlak (© stad Antwerpen, dienst archeologie).

19.1.3 Interpretatie en conclusie

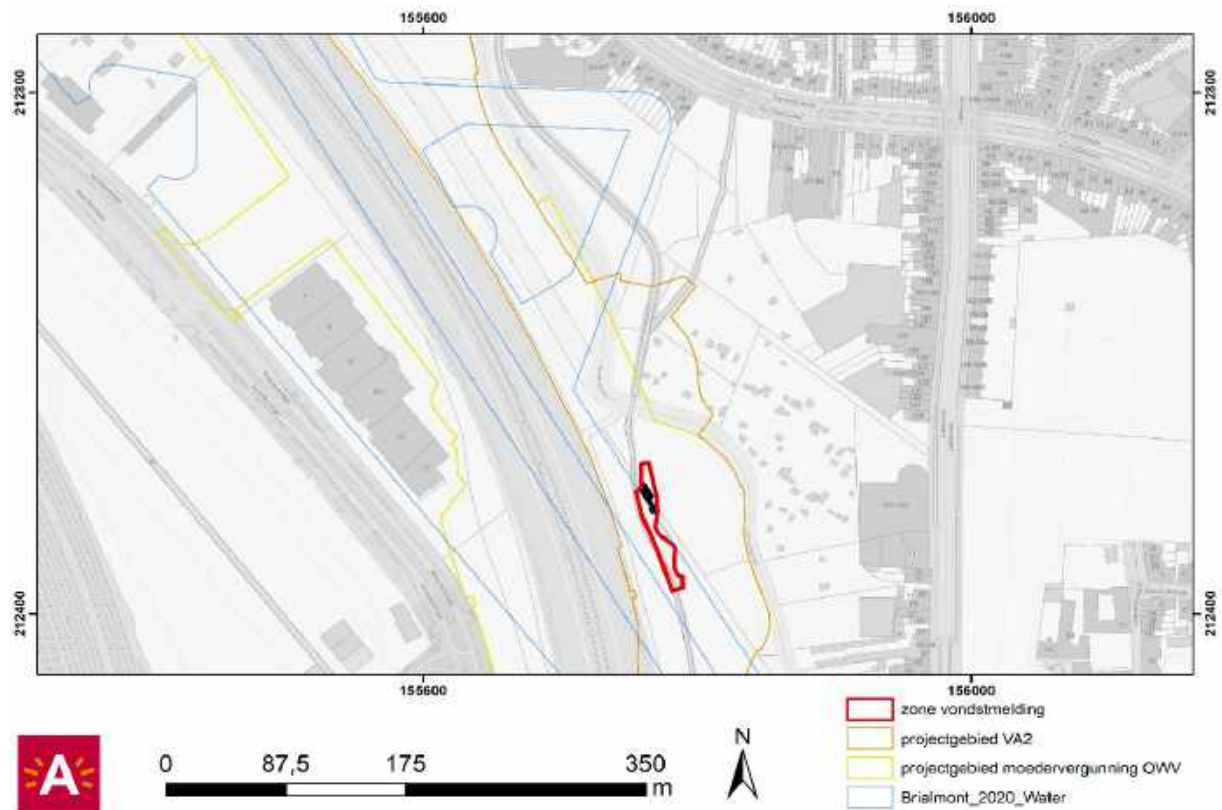
De aangetroffen muren betreffen twee parallelle structuren met een onderlinge afstand van 2,85 m. Ze bevinden zich niet toevallig op de scheidingslijn tussen twee percelen (Fig. 11). Het midden tussen beide muren lijkt de grens te zijn, het is in deze fase niet uit te maken of de muren tot het ene, dan wel tot het andere perceel lijken te horen of zouden moeten horen.

Figuur 11: Locatie van de toevalsvondst en de aanwezige muren op het GRB (© stad Antwerpen, dienst archeologie).

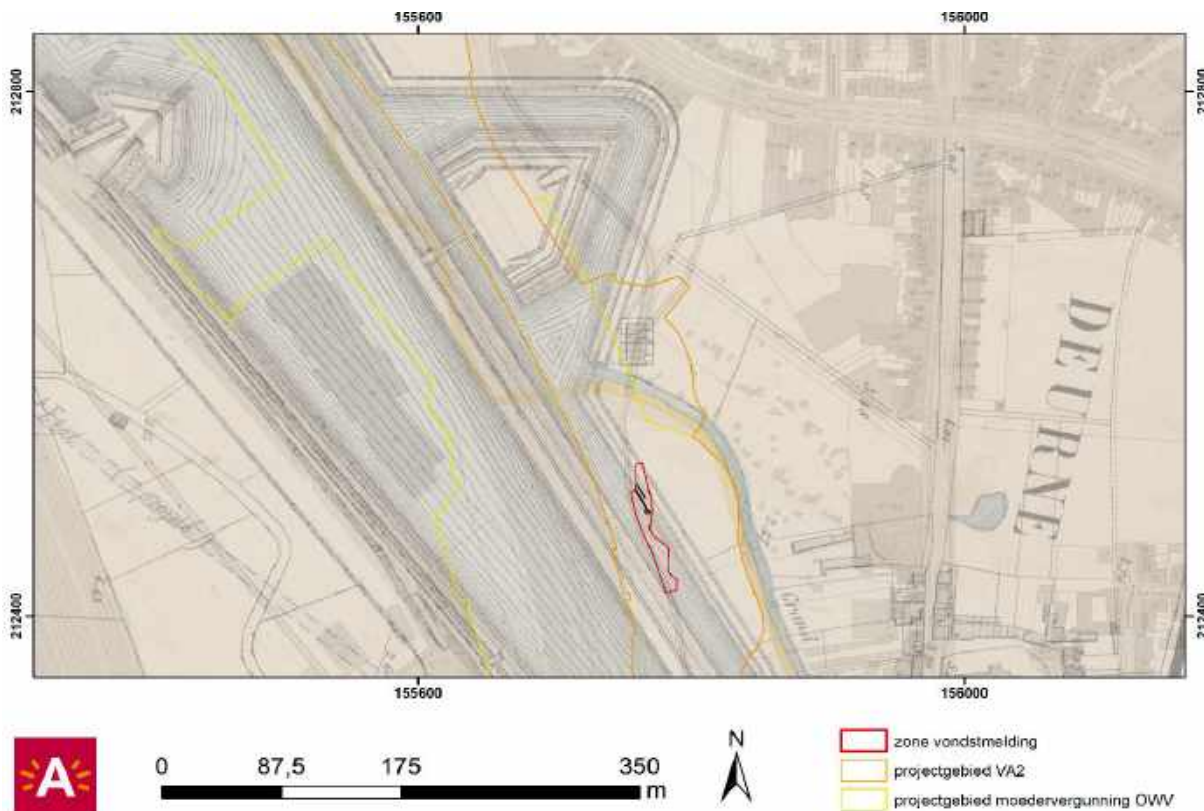
Een reconstructie van het vormingsproces van deze grenzen van het heden tot in de 19de eeuw maakt duidelijk dat deze tracés teruggaan tot op het ontwerp van de Brialmontomwalling. Zowel de perceelsgrens tussen percelen 48C en 56E10, als de grens tussen percelen 607N en 599E29 (de driehoek ten noorden van de melding) zijn met zeer grote waarschijnlijkheid terug te brengen tot de bouw en lay-out van de Brialmontomwalling uit de 19de eeuw (Fig. 12). Een projectie van een kaart uit 1868 van Aloïs Scheepers⁸² op het huidige GRB bevestigt dit gegeven (Fig. 13).

Deze Brialmontomwalling, ook de Grote Omwalling genoemd, werd gebouwd tussen 1860 en 1864. Hij bestond uit massieve muren, poorten, *caponnières*, aarden wallen, een hoofd- en voorgracht. De omwalling moest Antwerpen als '*National Reduit*' beschermen tegen aanvallen. Van Kiel tot en met de Turnhoutsebaan is de omwalling veel omvangrijker en gedetailleerder opgebouwd. De noordelijke rand werd minder uitgewerkt en bestond vooral meer aarden wallen.

Figuur 12: Geprojecteerd lijnen van de Brialmontomwalling op het GRB (© stad Antwerpen, dienst archeologie).

⁸² FelixArchief, inv. nr. 12#8824.

Figuur 13: Projectie van de kaart van Aloïs Scheepers uit 1868 op het GRB (© stad Antwerpen, dienst archeologie en FelixArchief, inv. nr. 12#8824).

De omwalling was echter maar een kort leven beschoren. Na 80 jaar begon men reeds met de afbraak van het noordelijke gedeelte en werd gestart met het dynamiteren van muren. Aarden wallen werden afgegraven en muren werden opgeblazen aan de hand van geboorde holtes in de muurkern. Meestal is het materiaal van de wallen mee gebruikt om de grachten te dempen. Op het tracé van de omwalling werd meteen daarna de ring R1 uitgetekend en aangelegd.

Vermoedelijk werd het afbraakmateriaal nadien ook hergebruikt om in andere gebouwen op te bouwen of te reconstrueren. Het valt zeker niet uit te sluiten dat het materiaal ook gebruikt werd om koterijen en structuren op de bouwen in de toenmalige nieuw ontwikkelde volkstuintjes aan de Ten Eekhovellei (Fig. 14).

MARIJN VAN GILS

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

x: 160790 m / y: 168545 m (Lambert72)

<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/989150>

De locatie bevindt zich niet vlak langs de Leuvensesteenweg, maar in het park van het museum van Tervuren. Het betreft funderingen voor de kolommen van de brug van de Keizerinnendreef over de Spiegelvijver, ongeveer 500 m ten zuidoosten van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika.

Deze brug maakt deel uit van het beschermd monument 'Park van Tervuren'⁸⁵ en het beschermd cultuurhistorisch landschap 'Park van Tervuren met omgeving' (Fig. 1-2)⁸⁶. Ze werd in 1896 gebouwd en wordt momenteel gerestaureerd door de Regie der Gebouwen van de federale overheid⁸⁷. Hierbij wordt de draagstructuur vervangen, waarvoor de kolommen en de overspanning verwijderd werden en de vijver plaatselijk werd droog gelegd.

⁸³ S.N. s.d.

⁸⁴ Dierckx 2023.

⁸⁵ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023a.

⁸⁶ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023b.

⁸⁷ S. N. 2023a; S.N. 2023b.

In samenspraak met erfgoedconsulent bouwkundig erfgoed Evelien Livens werd besloten om de funderingen niet volledig op te graven, maar we opteerden voor een plaatsbezoek met documentatie. Dit voerden we samen uit op 11 september 2023. We fotografeerden de bestaande toestand, schoonden de westelijke fundering manueel op en documenteerden deze met foto's en een beschrijving (Fig. 7). Beide funderingen waren voordien al door de aannemer ingemeten (Fig. 8-9).

20.1.2 Vaststellingen en evaluatie op het terrein

In de bodem van de vijver is de top van twee identieke funderingsmuren zichtbaar, waarop de gietijzeren kolommen van de brug rusten (Fig. 10-18). Ze zijn ongeveer noordwest-zuidoost georiënteerd, loodrecht op de lengterichting van de brug. Ze zijn ongeveer 11,5 m lang – ongeveer gelijk aan de breedte van de bruggenhoofden - en 1,5 m breed. Ze bevinden zich op gelijke afstand van de twee bruggenhoofden.

De funderingsmuren zijn gemetst in baksteen, vermoedelijk met hydraulische kalkmortel. De bakstenen hebben allemaal hetzelfde formaat: *ca.* 20 x 10 x 6 cm. We konden de twee bovenste baksteenlagen (deels) waarnemen. Hieruit leiden we af dat het metselwerk allicht in staand verband werd gemetseld. De bovenste laag is een koppenlaag, de laag eronder een strekkenlaag. De bovenste laag bakstenen ligt plat en is grotendeels loodrecht op de lengterichting van de funderingsmuur georiënteerd. Op sommige plaatsen zijn de bakstenen echter loodrecht daarop geplaatst. De onderliggende laag bakstenen ligt ook plat. Waar zichtbaar zijn ze in de lengterichting van de funderingsmuur, dus loodrecht op de bovenste laag bakstenen, georiënteerd.

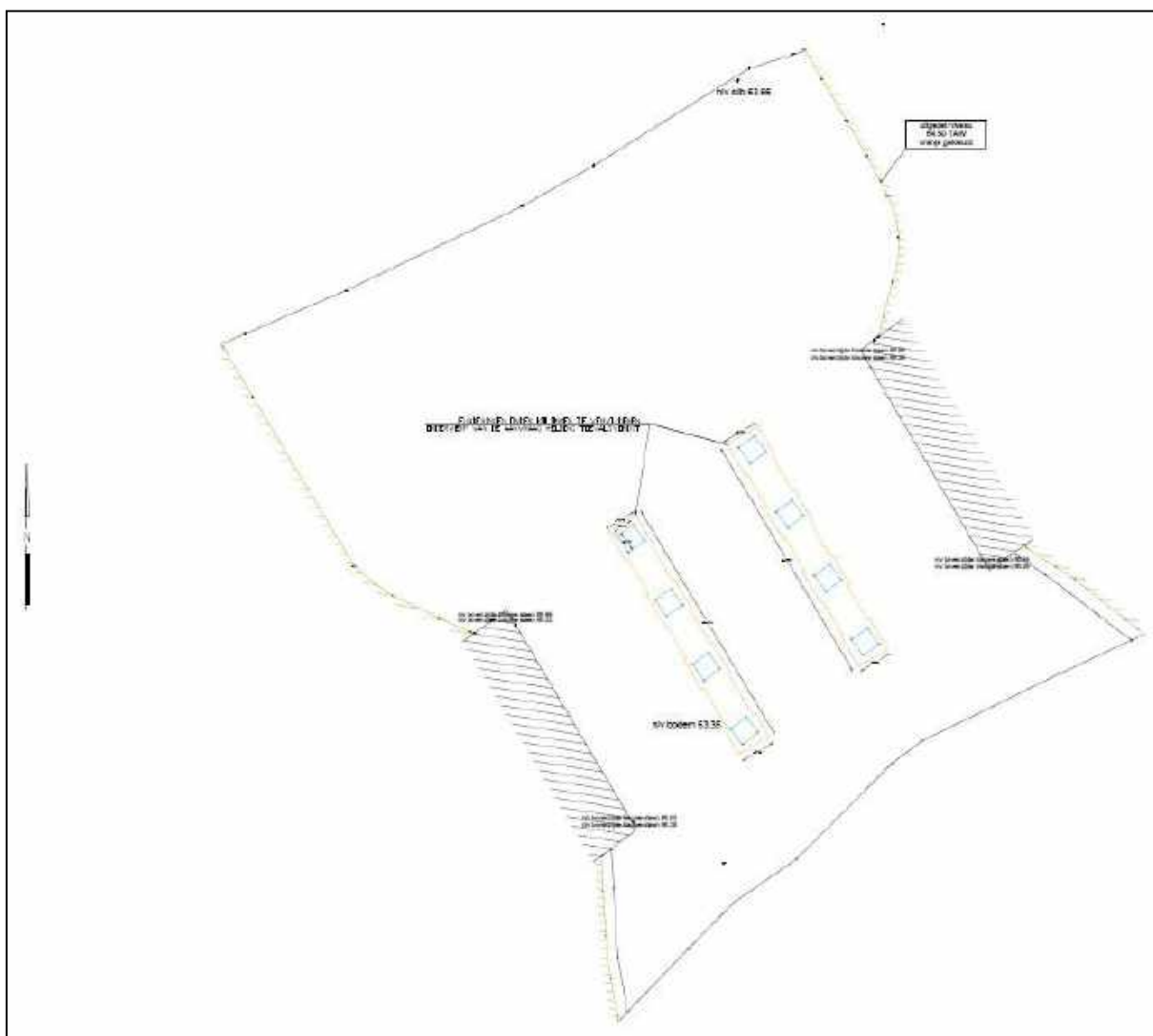
Bij het latere uitbreken van de funderingsmuren bleken ze ongeveer 80 cm hoog/diep en alleen uit baksteen te bestaan.

Elke funderingsmuur bevat op regelmatige afstand vier arduinen sokkels. Deze hebben een vierkant bovenzvlak van 89 x 89 cm en zijn ongeveer 30 cm dik. Ze zijn grotendeels in de bakstenen funderingsmuren ingewerkt en steken slechts enkele centimeters boven het bovenzvlak van de baksteenconstructie uit. Ter hoogte van elke sokkel werd de bakstenen funderingsmuur een halve baksteen verbreed. De sokkels zijn niet volledig parallel met de funderingsmuren: de oriëntatie van elke sokkel wijkt enkele graden af (Fig. 12 en 14). Het is niet duidelijk of dit zo intentioneel gebouwd is het gevolg van zetting van de funderingen.

Op deze sokkels waren de gietijzeren kolommen van de draagstructuur van de brug bevestigd. Het bovenzvlak van elke arduinen sokkel was zorgvuldig afgewerkt met frijnslag (de zijanten zijn veel ruwer afgewerkt) en vertoont vier gaten voor de bevestiging van ijzeren bouten, met gietgootjes voor lood om de bouten te fixeren. In een deel van de gaten waren de ijzeren bouten en het lood nog aanwezig. Rond de gaten en bouten vertoont het bovenzvlak van de sokkels een vierkant roestspoor van de gietijzeren koppelplaat van de kolommen. Deze sporen meten ongeveer 40 x 40 cm en vertonen in het midden een cirkelvormige uitsparing (Fig. 14-17).

Het bovenvlak en de zijanten van de bakstenen waren afgewerkt met een laagje pleister of mortel. Dit is enkel op sommige plaatsen bewaard (Fig. 18). Op de arduinen sokkels zijn geen sporen van pleister of mortel aanwezig.

De funderingsmuren bevinden zich in de bodem van de vijver. Alleen het bovenvlak is zichtbaar boven het sediment. Het omringende sediment is blauw-groen-grijze klei met zand, afgedekt met een laagje zwart slib.

Figuur 8: Plan van de bakstenen funderingsmuren (geelbruin) en hun arduinen sokkels (blauw) tegenover de bruggenhoofden en de oevers van de Spiegelvijver (© Monument Vandekerckhove; Regie der Gebouwen).

20.1.3 Interpretatie en conclusies

De funderingen die het onderwerp uitmaken van deze toevalsvondst behoren duidelijk tot de in 1896 gebouwde brug. De gietijzeren kolommen van de brug waren met ijzeren bouten bevestigd op twee rijen van vier arduinen sokkels. Elk van deze rijen was vervat in een bakstenen funderingsmuur, die in de bodem van de vijver was aangelegd.

De funderingen werden na dit onderzoek verwijderd.

20.1.4 Bibliografie

DIERCKX R. 2023: *130 jaar oude en beschermde brug in Park van Tervuren wordt gerestaureerd: oorspronkelijk uitzicht blijft behouden* [online], <https://www.hln.be/tervuren/130-jaar-oude-en-beschermde-brug-in-park-van-tervuren-wordt-gerestaureerd-oorspronkelijk-uitzicht-blijft-behouden~a23bd183/> (geraadpleegd op 13 september 2023).

S.N. 2023a: *Hinder tot maart volgend jaar door restauratie voetgangers- en fietsbrug aan de Keizerinnedreef in het park van Tervuren* [online], <https://www.robtv.be/nieuws/hinder-tot-maart-2024-door-restauratie-voetgangers-en-fietsbrug-uit-1895-aan-de-keizerinnedreef-in-het-park-van-tervuren-153502> (geraadpleegd op 13 september 2023).

S.N. 2023b: *Vanaf 15 mei 2023 wordt de brug aan de Keizerinnedreef in het park van Tervuren gerestaureerd* [online], <https://www.regiedergebouwen.be/nl/downloads/vanaf-15-mei-2023-wordt-de-brug-aan-de-keizerinnedreef-het-park-van-tervuren-gerestaureerd> (geraadpleegd op 13 september 2023).

S.N. s.d.: *Africamuseum, Plan je bezoek, Het park* [online], <https://www.africamuseum.be/nl/visit/park> (geraadpleegd op 13 september 2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023a: *Park van Tervuren. Beschermd monument van 05-06-2009 tot heden* [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/12224> (geraadpleegd op 13 september 2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023b: *Park van Tervuren met omgeving. Beschermd cultuurhistorisch landschap van 10-06-2010 tot heden* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/1537> (geraadpleegd op 13 september 2023).

21 19DE EEUW

LISA VAN RANSBEECK⁸⁸

21.1 TOEVALSVONDST ID 17340: BRUSSELSESTRAAT 240 - LEUVEN
(PROV. VLAAMS-BRABANT)

21.1.1 Situering

Kadastrale gegevens

Geografische locatie

CAI ID

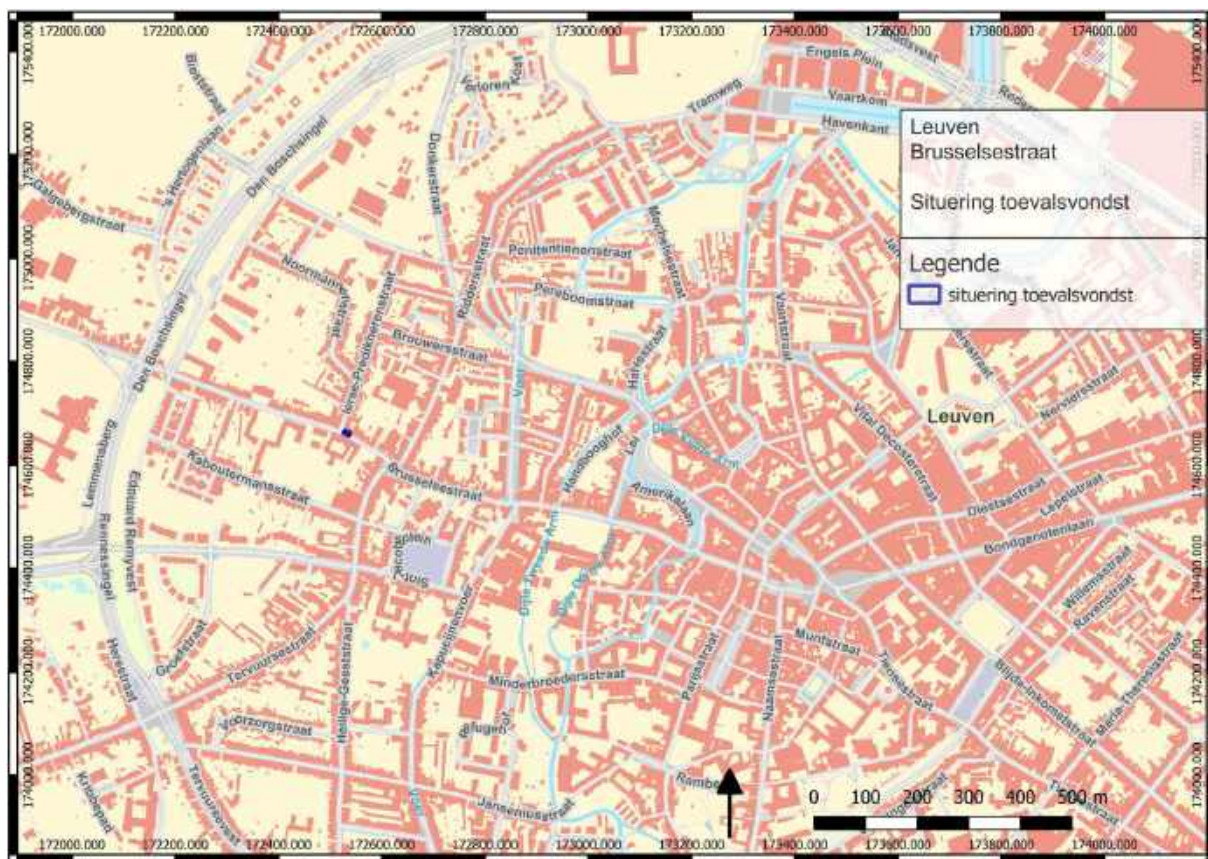
Openbaar domein

x: 172533 m / y: 174665 m (Lambert72)

<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/983877>

Bij rioleringswerken in de Brusselsestraat werd een waterput aangetroffen ter hoogte van huisnummer 240 (Fig. 1). Stadsarcheoloog Lisa Van Ransbeeck kwam ter plaatse en deed een vondstmelding bij het agentschap Onroerend Erfgoed.

⁸⁸ Stadsarcheoloog Stad Leuven.

Figuur 1: Locatie van de toevalsvondst op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

De Brusselsestraat is één van de vijf historische hoofdassen van Leuven⁸⁹. De straat was vroeger opgedeeld in drie straten: Steenstraat van Grote Markt naar Handbooghof, Bieststraat van Handbooghof tot Blauwen Hoek (pleintje aan Ridderstraat-Goudsbloemstraat) en Wijngaardstraat van Blauwen Hoek tot de Wijngaardpoort van de tweede stenen stadsomwalling. De toevalsvondst werd aangetroffen in de Wijngaardstraat. De Wijngaardstraat liep als een holle weg langsheen de wijngaarden naar de Wijngaardpoort. De straat wordt voor het eerst vermeld in de 13de eeuw.

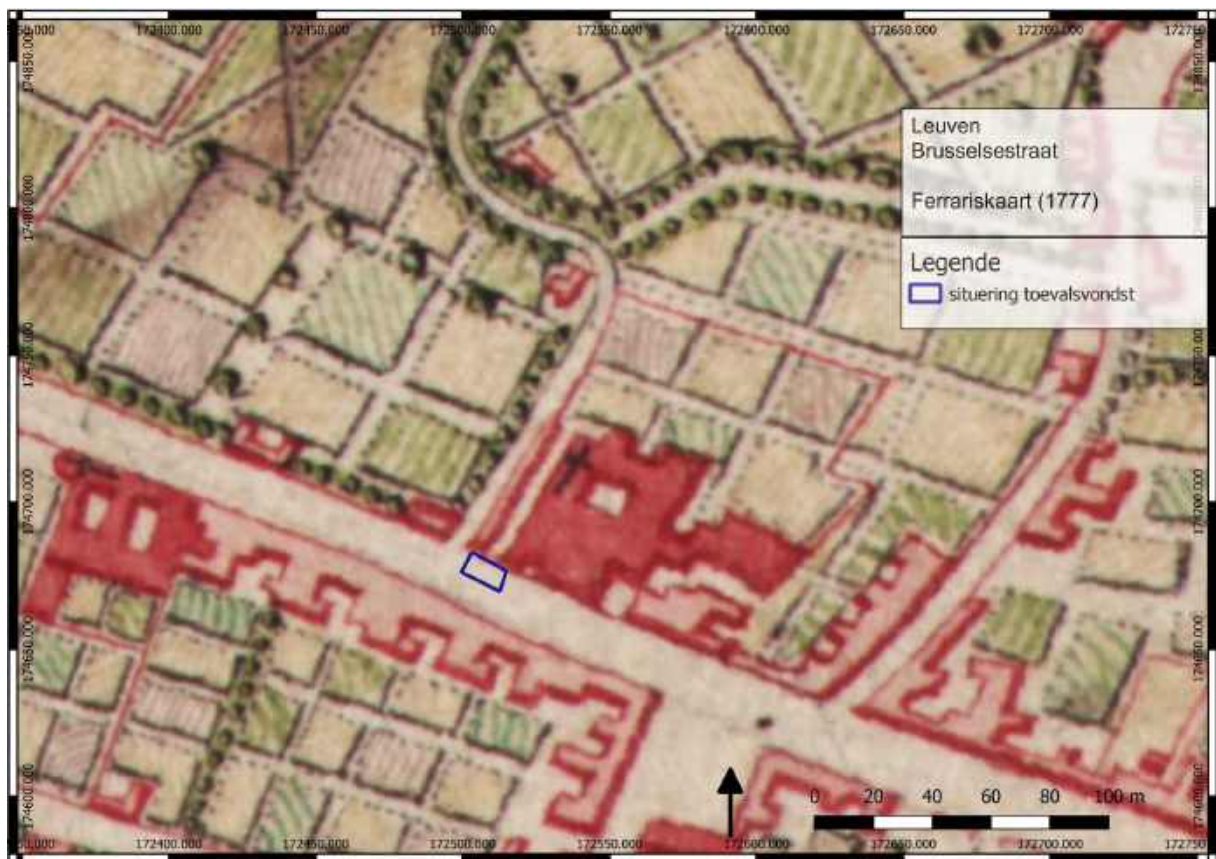
Aan de noordkant van de straat bevond zich de Kalkovenstraat (huidige Ierse-Predikherenstraat). Op de hoek van de Brusselsestraat en dit straatje werd vanaf 1650 het Ierse-Predikherenklooster met kerk opgericht (Fig. 2). In 1797 werd het klooster verkaveld.

Op basis van de 19de-eeuwse jaarverslagen van de stad Leuven (rubriek: fonteinen, pompen, enz.) kan vastgesteld worden dat er zich in de Brusselsestraat drie pompen bevonden: één aan de Ridderstraat, één aan de Ierse-Predikherenstraat en één tegen de muur van het klooster van de Alexianen (aan de zuidkant van de Wijngaardstraat)⁹⁰. De toevalsvondst betreft de waterput aan de Ierse-Predikherenstraat. De pomp werd wellicht aangebracht in het begin van de 19de eeuw. Deze pomp werd afgebroken in 1892⁹¹. Vermoedelijk werd de pomp aangebracht op een al bestaande waterput. Maar de ouderdom van de waterput kon niet vastgesteld worden.

⁸⁹ Meulemans 2004; Inventaris Onroerend Erfgoed 2022.

⁹⁰ Grootjans 1950, 19.

⁹¹ Grootjans 1950, 19.

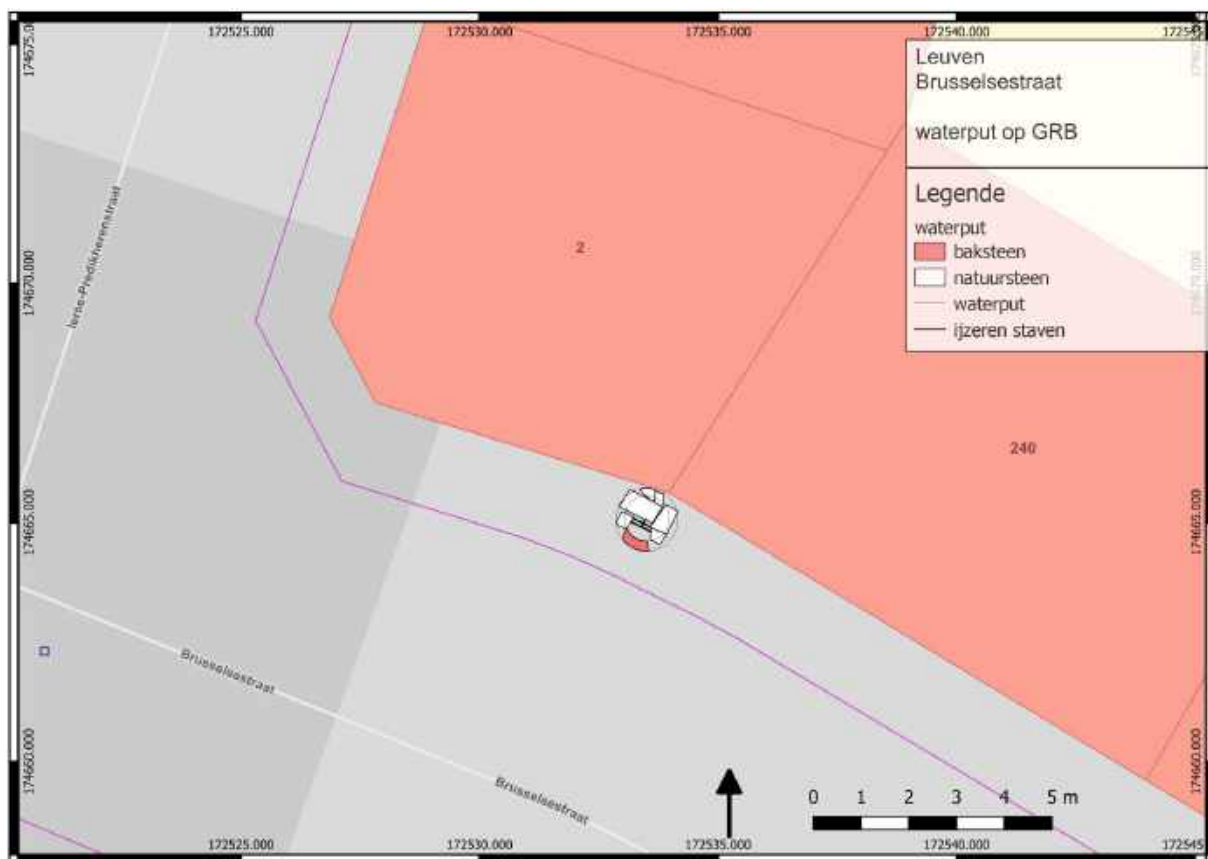

Figuur 2: Situering van de toevalsvondst op de kaart van Graaf de Ferraris: deel van de Brusselsestraat met het Ierse Predikherenklooster aan de noordkant van de straat en het klooster van de Alexianen (cellebroeders) aan de zuidzijde van de straat (© Digitaal Vlaanderen).

21.1.2 Vaststellingen en evaluaties op het terrein

Er werd een bakstenen gemetselde waterput aangetroffen. Op het metselwerk waren ijzeren stangen aangebracht en hierop bevonden zich natuurstenen blokken die de waterput grotendeels afsloten (Fig. 3-4). De natuurstenen blokken hadden allemaal een andere vorm, dikte en grootte en zijn vermoedelijk *spolia*. De put was opgemetseld met bakstenen met een lengte van minstens 21 cm (misschien langer), een breedte van 10 cm en hoogte van 5,5 cm. De gebruikte mortel was een vrij zachte lichtgroenig grijze kalkmortel met kalkstippen. De kalkzandstenen blokken bovenop de waterput zijn vermoedelijk de funderingen waarop de pomp zich bevond. In de put is ook nog een loden leiding zichtbaar waarmee het water werd opgepompt (Fig. 5). De natuurstenen bevonden zich op ca. 25 cm onder maaiveld op +26,70 m TAW, het metselwerk was zichtbaar op +26,42 m TAW. Op ca. 2 m (geschat) onder maaiveld stond er nog water in de put. Net boven het waterniveau is een zwarte en witte aanslag op de bakstenen zichtbaar (Fig. 5). Aan de buitenzijde kon de waterput niet onderzocht worden door de aanwezige nutsleidingen. Er zal hierlangs ook niet verder verdiept worden in functie van de werken.

////////////////////////////////////

Figuur 3: De situering van de waterput op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 4: Bakstenen waterput met daarop de ijzeren stangen en natuurstenen als afdekking (© Stad Leuven, foto: Lisa Van Ransbeeck).

22 19DE EEUW

LISA VAN RANSBEECK⁹²

22.1 TOEVALSVONDST ID 18119: BRUSSESESTRAAT 272 - LEUVEN (PROV. VLAAMS-BRABANT)

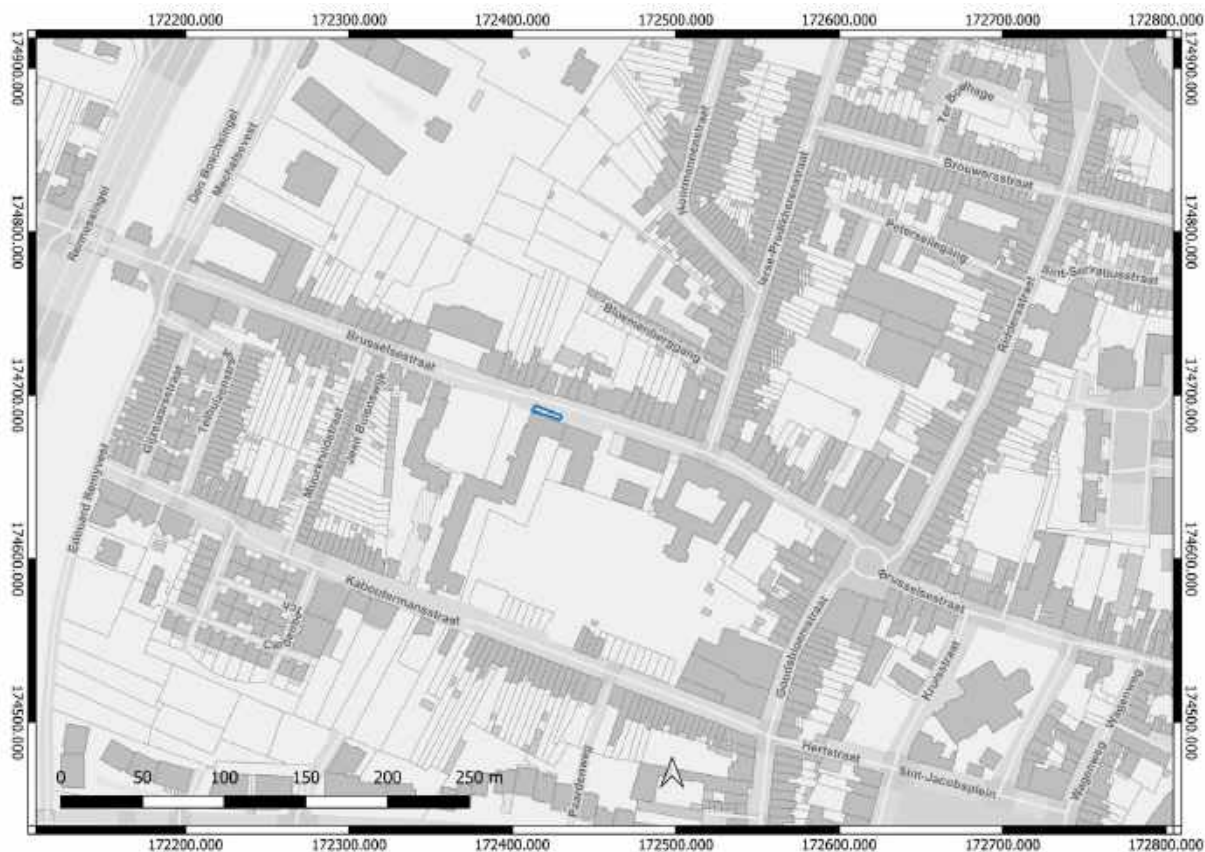
22.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

Openbaar domein
x: 172512 m / y: 17493 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/984059>

Bij rioleringswerken en heraanleg van het wegdek in de Brusselsestraat in Leuven werd, ter hoogte van huisnummer 159 een bakstenen fundering aangetroffen (Fig. 1). De stadsarcheoloog ontdekte de vondsten en deed een vondstmelding op 21 oktober 2022.

⁹² Stadsarcheoloog Stad Leuven.

Figuur 1: Situering van de vondstlocatie op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

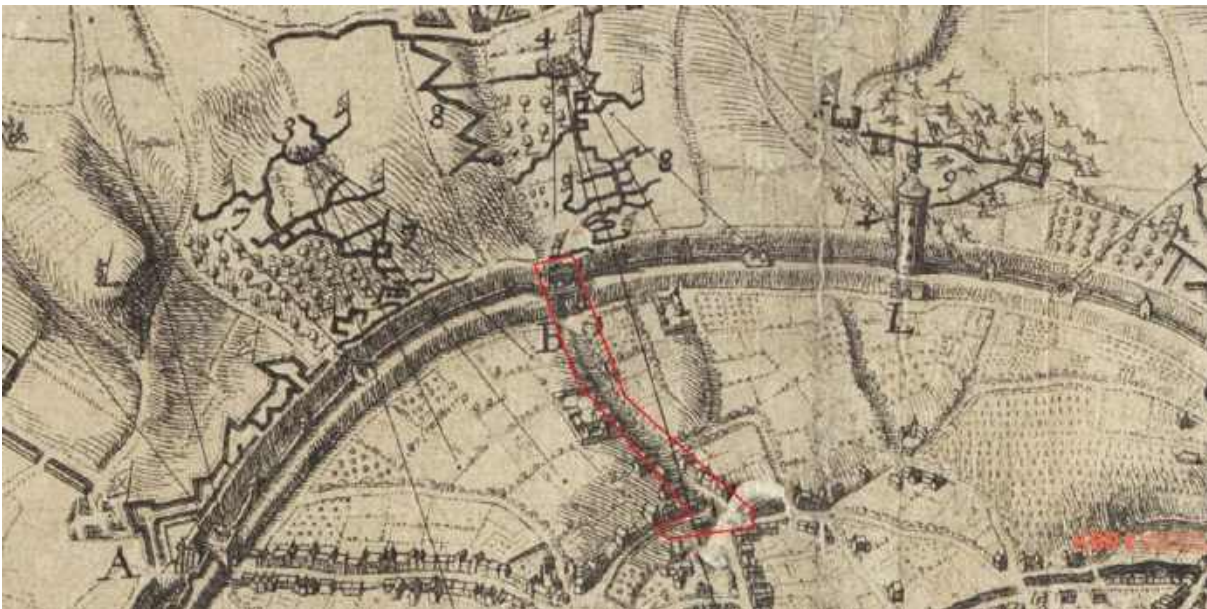
De Brusselsestraat bevindt zich in het westen van het Leuvense stadscentrum. De Brusselsestraat is één van de vijf historische hoofdassen van Leuven. De straat was vroeger opgedeeld in drie straten: Steenstraat van Grote Markt naar Handbooghof, Bieststraat van Handbooghof tot Blauwen Hoek (pleintje aan Ridderstraat-Goudsbloemstraat) en Wijngaardstraat van Blauwen Hoek tot de Wijngaardpoort van de tweede stenen stadsomwalling. De toevalsvondst werd aangetroffen in de Wijngaardstraat. De Wijngaardstraat liep als een holle weg langsheen de wijngaarden naar de Wijngaardpoort (Fig. 2). De straat wordt voor het eerst vermeld in de 13de eeuw.

Ten zuiden van de straat, ter hoogte van de huidige universitaire peda *Camilo Torres* bevond zich het Alexianenklooster. Een eerste vermelding van deze orde van Cellebroeders dateert van 1345. Ze treden op als ziekenverplegers tijdens de pest van 1578. Nadien zijn ze vooral verzorgers van geesteszieken. Op de kaart van 1635 en van Ferraris (1777) is het klooster van de Alexianen duidelijk te herkennen (Fig. 3-4). Een hevige brand in 1739 verwoestte een deel van het klooster. De kapel werd heropgebouwd. Het klooster werd niet opgeheven tijdens de Franse revolutie. Bij een volgende brand in 1889 wordt het bijna volledig vernield: enkele restanten bevinden zich nog op het domein⁹³. Een duidelijk plan van het klooster is zichtbaar op de kadasterkaart van 1813 (Fig. 5).

⁹³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2022.

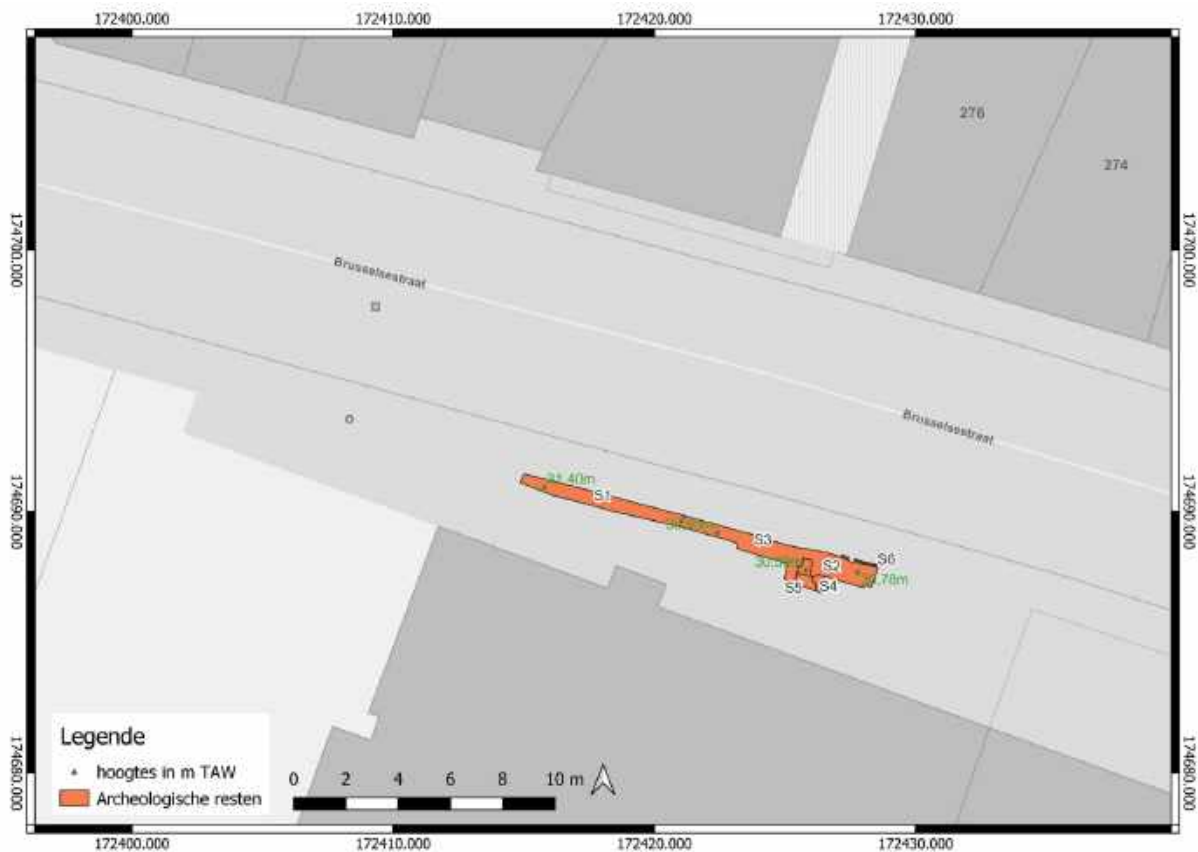
Figuur 2: Prent van rond 1600 met de Wijngaardstraat als holle weg en de gebouwen van het Alexianenklooster (© uit Cockx & Huybens)⁹⁴.

Figuur 3: Kaart van Pauli van het beleg van Leuven van 1635 met aanduiding van de Brusselsestraat. Het klooster naast de holle weg is zichtbaar. Het noorden bevindt zich links op de kaart (© Koninklijke Bibliotheek van België).

⁹⁴ Cockx & Huybens 2003, deel I, 148.

22.1.2 Vaststellingen en evaluaties op het terrein

Figuur 6: Aangetroffen resten aangeduid op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

Aan de zuidkant van de straat, onder het voetpad werd een bakstenen structuur aangetroffen op +30,95 m TAW (ca. 30 cm onder de huidige stoep) (Fig. 7). Het vlak stijgt sterk richting westen, net als de Brusselsestraat. Net naast deze muur werden ook nog enkele kasseien, boordstenen van een oud wegdek (S6), blootgelegd (Fig. 8). De aangetroffen bakstenen resten kunnen waarschijnlijk nog tot het opgaande muurwerk gerekend worden. Het gaat om een oost-westgerichte muur S2 van 120 cm breed waarop S3, een smallere (ca. 90 cm) oost-westgerichte muur aansluit (Fig. 9). S3 en S1 vormen samen één muur, maar zijn opgebouwd uit verschillende baksteenformaten (Fig. 10). De grens tussen beide is niet duidelijk zichtbaar. Mogelijk is één deel ouder of werden er verschillende bakstenen hergebruikt. Op verschillende bakstenen van S1 zitten mogelijk resten van een witte kalkmortel.

S3 is een muur die een hoek maakt richting zuiden met een baksteenformaat van 26 x 12 x 6 cm en een lichtgele kalkmortel. S1 bevindt zich tegen de westkant van S3 en heeft een baksteenformaat van 20 x 10,5 x ? cm en een lichtgele kalkmortel. S2 staat tegen de oostkant van S3 en heeft bakstenen van 21 x 10 x 6 cm en was bedekt met een roze kalkmortellaag. Ten zuiden van S3 bevinden zich S4 en S5 met eenzelfde opbouw als S2 (Fig. 9). Mogelijk maken ze deel uit van dezelfde structuur als S2 en S3, de relaties waren niet allemaal even duidelijk. Het lijkt erop dat S4 jonger is dan S5 en dan S2.

Op basis van het kadaster van 1813 zou het mogelijk zijn dat de aangetroffen bakstenen muren overeenkomen met de bebouwing net ten oosten van het Alexianenklooster of het oostelijke deel van het Alexianenklooster zelf. Doordat er weinig referentiepunten zijn die op huidige kaarten en kadaster van 1813 te vinden zijn, is dit niet met zekerheid te stellen.

23 2DE HELFT 19DE-1STE KWART 20STE EEUW

MIEL SCHURMANS & FERDI GEERTS⁹⁵

23.1 TOEVALSVONDST ID 118857: LUIKERSTEENWEG 451 – LOMMEL (PROV. LIMBURG)

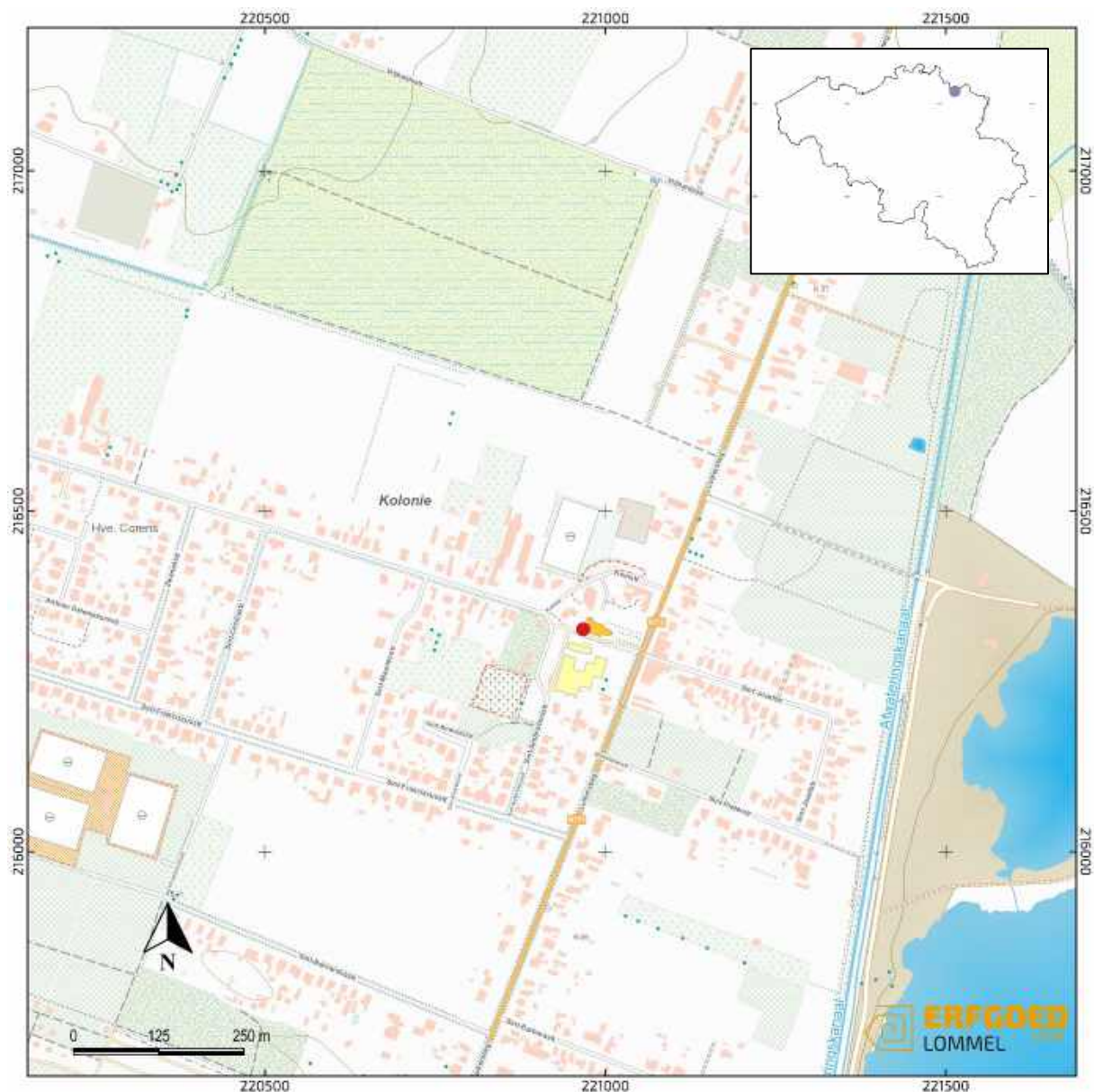

23.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

Lommel Afdeling 5, sectie B, Perceel 855b68
x: 220 967 m / y: 216 326 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/990873>

⁹⁵ Beiden archeoloog verbonden aan het Archeohuis De Kolonie / Erfgoed Lommel vzw.

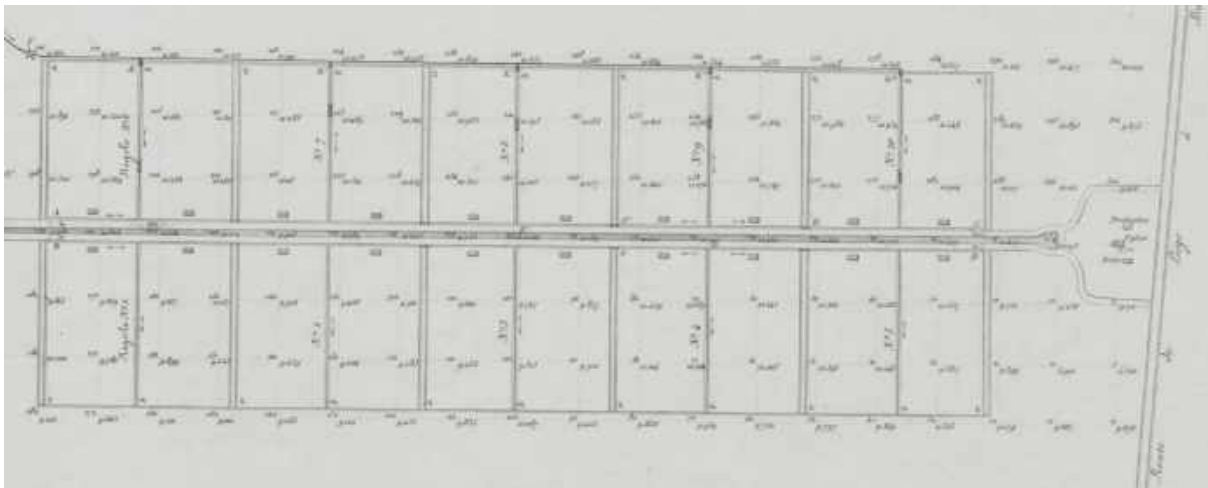

Figuur 1: Ligging van de vondstlocatie op de topografische kaart (© NGI).

23.1.2 Historische schets

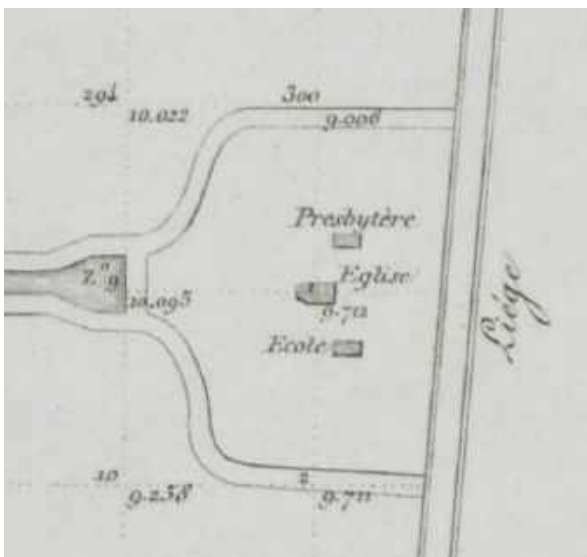
Als onderdeel van de landbouwkolonie, die bestond uit twintig boerderijen met bijhorende grond, werd in de periode 1849-1952 door de Belgische overheid een bedehuis gebouwd langs de Luikersteenweg (Fig. 9). Tegelijkertijd werden ook een pastorie en een school gebouwd (Fig. 2-3). De kerk werd op 30 december 1852 gewijd. De eerste pastoor was Petrus Sebastianus Jansen.

////////////////////////////////////

Figuur 2: Plan van de 'colonie agricole', met 20 boerderijen, kerk, pastorijschool omstreeks 1850 (© Koninklijke Bibliotheek van België).

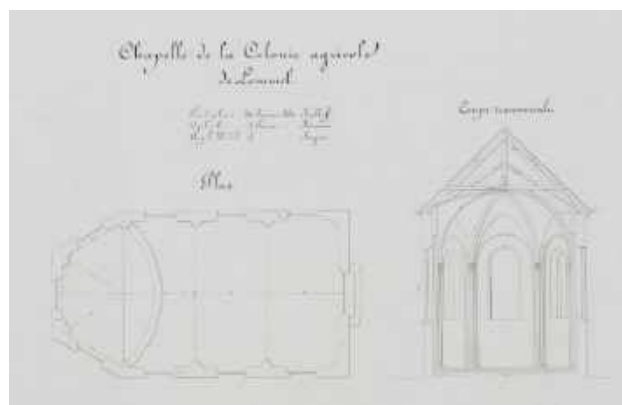
Ten westen van de kerk werd in de daaropvolgende jaren een begraafplaats ingericht (Fig. 6). In de eerste jaren zal dit kerkhof betrekkelijk klein geweest zijn, op de topografische kaart van 1887 staat het nog niet weergegeven (Fig. 10). Op een meer gedetailleerde kaart uit 1853 is de ligging dan weer wel aangegeven (Fig. 9). Omdat de landbouwkolonie geen succes was, werden in 1860 de twintig boerderijen van de staatslandbouwkolonie verkocht aan Joseph Keelhoff. Op 25 juni 1863 liep de kerk grote schade op door een onweer. Het herstel verliep traag en was pas begin 1866 voltooid. In 1869 werd, aansluitend bij de kerk, een toren gebouwd. Nadat in 1888 in Overpelt een zinkfabriek werd opgericht, kwam het nabijgelegen Lommelse gehucht Kolonie langzaam tot bloei. De bevolking groeide aan en de kerk werd te klein. Pastoor Willem De Ridder startte in 1927 met de bouw van een nieuwe kerk, die eclectisch van stijl was met een sterke neoromaanse inslag. De toren bleef behouden (Fig. 11). In 1932 was de kerk klaar en ze werd ingezegend door Mgr. Kerkhofs, bisschop van Luik. De kerk werd uitgebreid naar het westen.

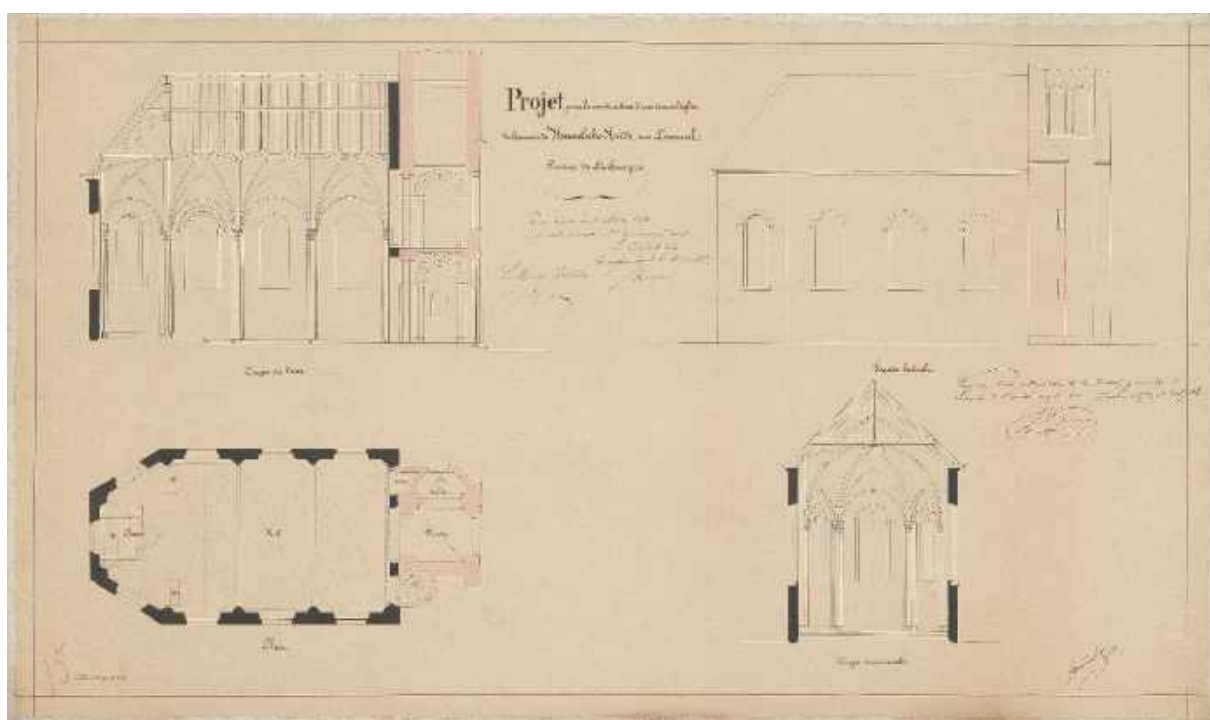
Figuur 3: Detail van het plan van de 'colonie agricole' met de ligging van de kerk, de pastorijschool, met rechts de Luikersteenweg (© Koninklijke Bibliotheek van België).

Het kerkhof dat zich ten westen van de kerk bevond (Fig. 12), diende voor deze uitbreiding geruimd en verplaatst te worden.

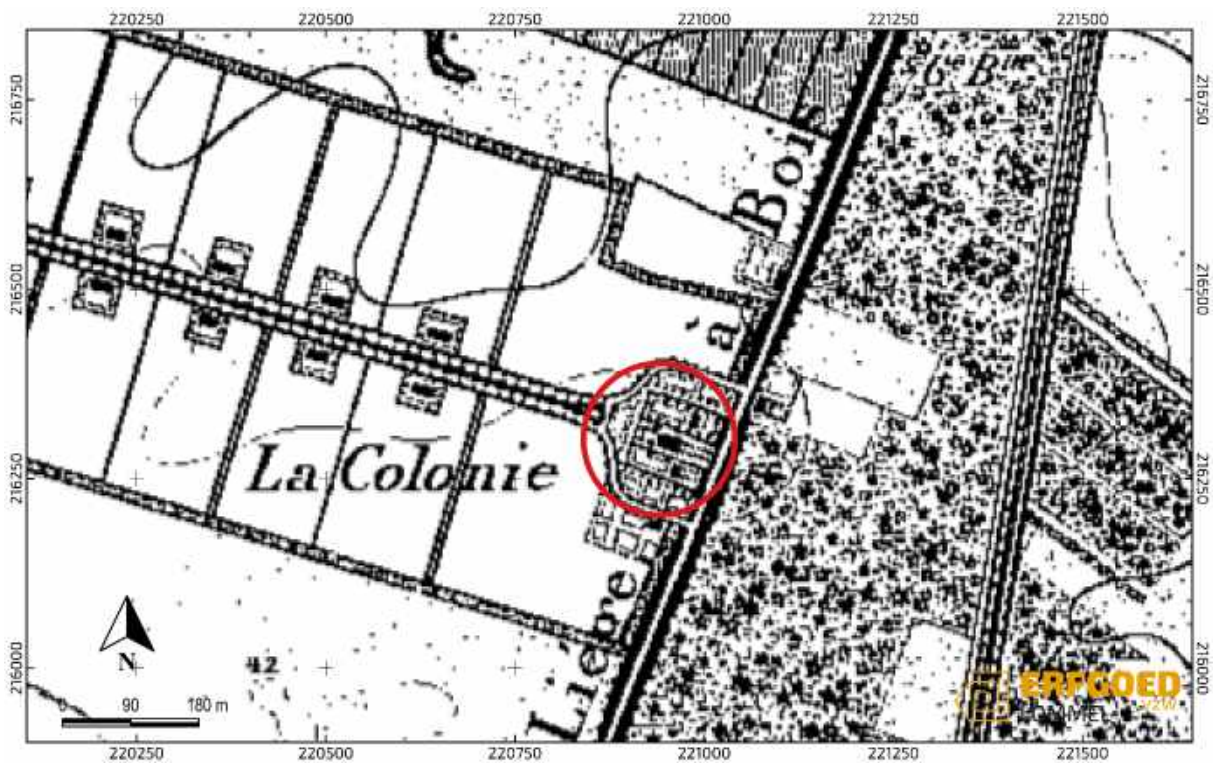

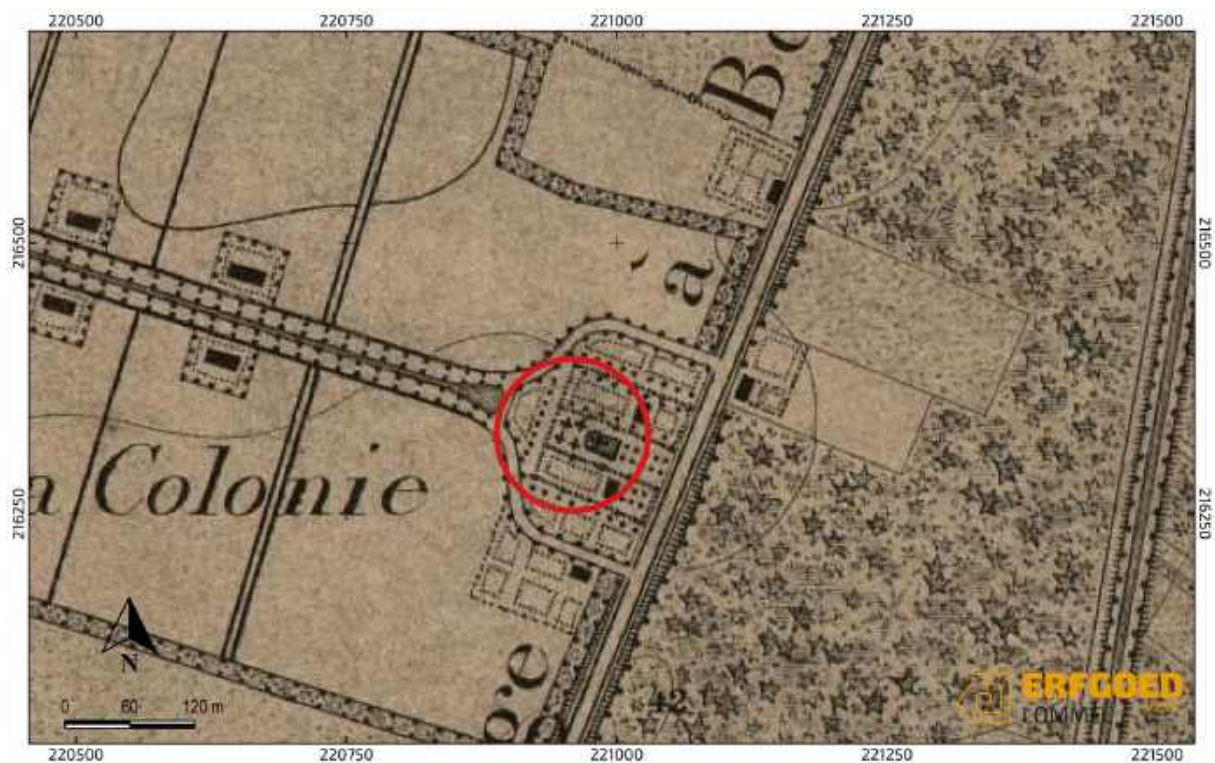
Figuur 4: Grondplan en doorsnede van de eerste bouwphase van de Sint Jozefkerk in Lommel-Kolonie (© Koninklijke Bibliotheek van België).

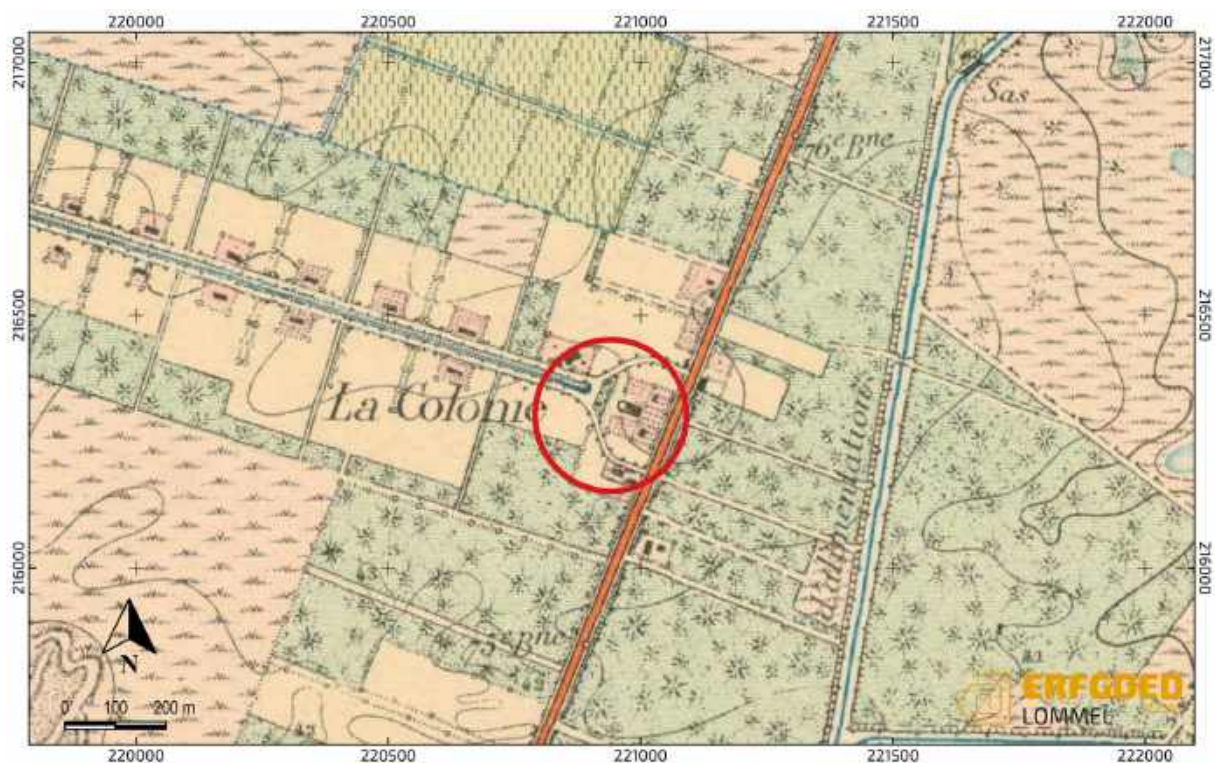
Figuur 1: Plannen van de bouw van de toren in 1869 (© Beeldbank Onroerend Erfgoed).

////////////////////////////////////

Figuur 10: Topografische kaart uit 1853 waarop het kerkhof ten westen van de Sint Jozefskerk is aangegeven (© Cartesius).

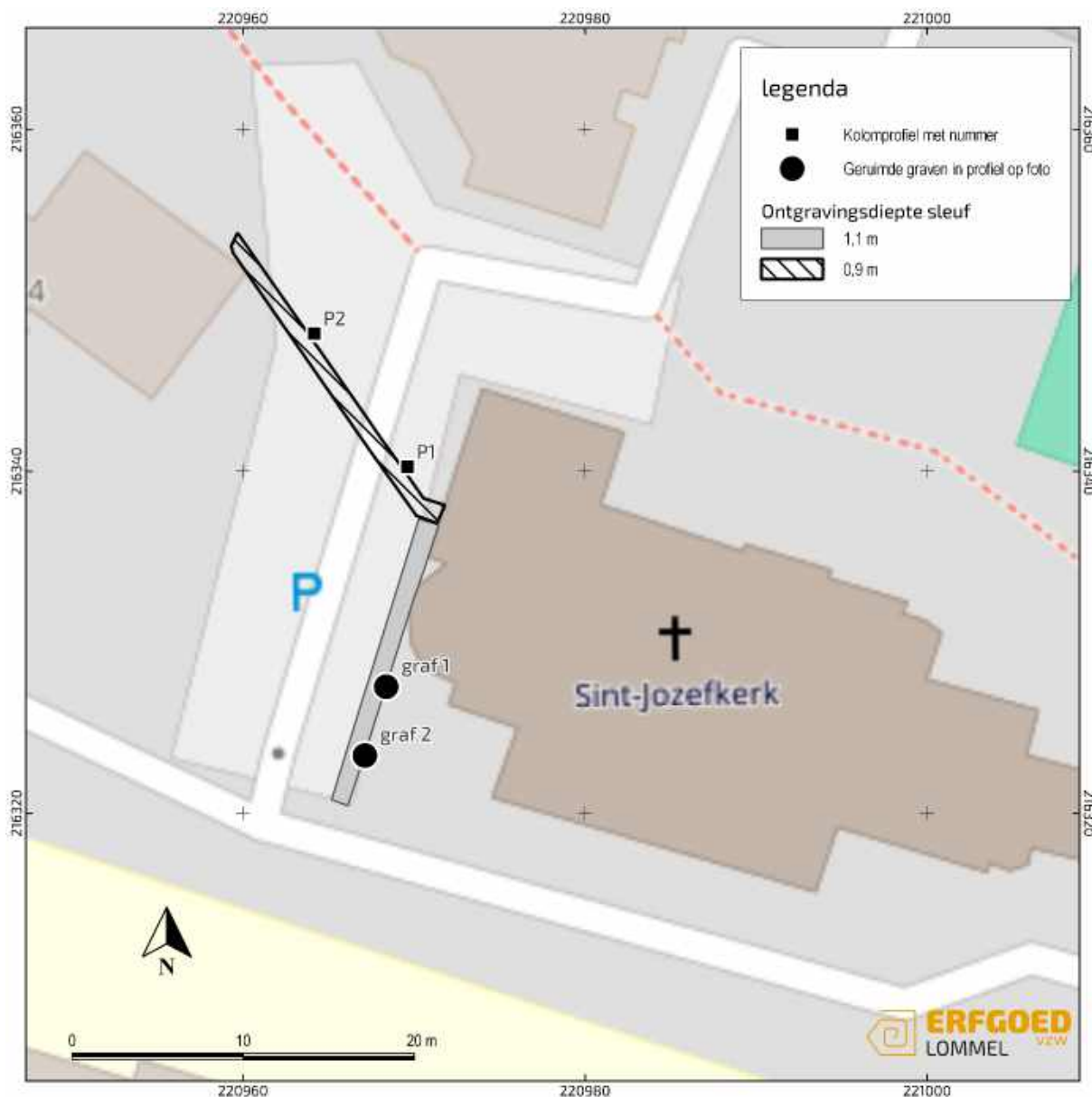

Figuur 11: Historische kaart uit 1887 met aanduiding van de ligging van de Sint Jozefskerk (© Cartesius).

23.1.3 Vaststellingen en evaluaties op het terrein

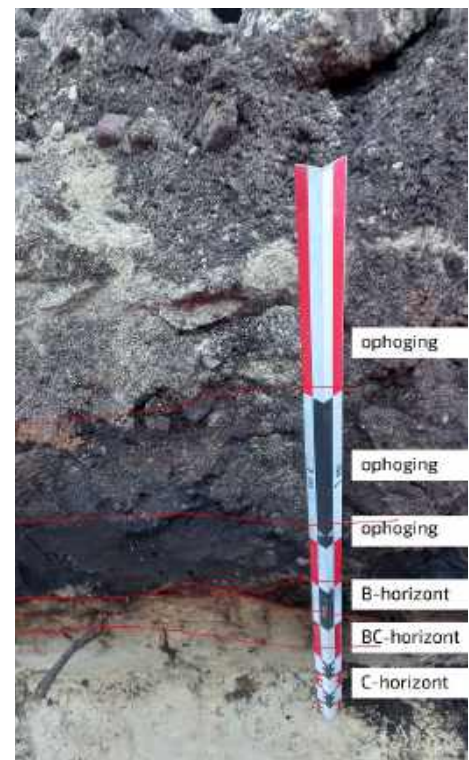
In het kader van de heraanleg van het park De Kom zijn twee sleuven voor nutsleidingen (wachtbuizen) gegraven, met een ontgravingsdiepte van 0,9 en 1,1 m onder maaiveld (Fig. 14). Bij de graafwerkzaamheden in de zuidelijke, diepe sleuf zijn verschillende resten menselijk botmateriaal aangetroffen (Fig. 16). Bij inspectie van de 90 cm brede en 1,10 m diepe sleuf was in het profiel duidelijk te zien waar de graven zich bevonden hebben en dat ze geruimd zijn. In de grafkuilen waren geen resten van kisten meer te zien.

Figuur 14: Ligging en diepte van de sleuven op GRB (© OpenstreetMap).

In de tweede sleuf (diepte: 0,9 m – maaiveld) zijn geen sporen van graven of geruimde graven aanwezig. Het bodemprofiel is in het centrale deel van de sleuf verstoord door meerdere leidingen (riolering, elektriciteit en data). Ter hoogte van P1 is sprake van een ophogingspakket op een bijna intacte podzol (E-B-C). In het noordelijke deel van de sleuf resteert plaatselijk nog een klein deel van de B-horizont.

23.1.4 Interpretatie en conclusie

Tijdens de graafwerkzaamheden in het kader van de heraanleg van het park De Kom zijn enkele resten menselijk bot gevonden. Het onderzoek heeft uitgewezen dat deze resten gerelateerd kunnen worden aan het kerkhof ten westen van de Sint Jozefkerk dat sinds 1852 in gebruik was en in 1927 werd geruimd. Intacte graven zijn niet aangetroffen.

23.1.5 Bibliografie

23.1.5.1 Literatuur

MERTENS F.P.J. 1967: *Ontstaan en ontwikkeling van Lommel-Kolonie tot 1930*, Lommel.

23.1.5.2 Digitale bronnen

BEELDBANK ONROEREND ERFGOED 2024: *Parochiekerk Sint-Jozef* [online], <https://id.erfgoed.net/afbeeldingen/433195> (geraadpleegd op 27 november 2024).

CARTESIUS 2024: [online], [Cartesius](#) (geraadpleegd op 9 december 2024).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: *Parochiekerk Sint-Jozef* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/80176> (geraadpleegd op 27 november 2024).

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK BELGIË 2024: [online] [KBR • Koninklijke Bibliotheek van België](#) (geraadpleegd op 9 december 2024).

NGI 2024: [online], [CartoWeb.be - NGI](https://www.cartoweb.be) (geraadpleegd op 9 december 2024).

OPENSTREETMAP 2024: [online], <https://www.openstreetmap.org/> (geraadpleegd op 9 december 2024).

RIJKSARCHIEF BELGIË 2024: [online], [Rijksarchief in België](#) (geraadpleegd op 9 december 2024).

24 EERSTE WERELDOORLOG

SAM DE DECKER

24.1 TOEVALSVONDST ID 85194: OOSTNIEUWKERKSESTEENWEG 123
- ROESELARE (PROV. WEST-VLAANDEREN)

Figuur 1: Een Duits Mauser *Gewehr 98* (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

Figuur 2: Kogels en kogelshelven, koolstoffilters voor gasmaskers en fragmenten van een munitietas, verzameld naast de put (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

24.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

Roeselare Afdeling 4, Sectie D, Perceel 720F
x: 60 484 m / y: 182 369 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/988829>

24.1.4 Bibliografie

DIGITAAL VLAANDEREN 2024: [online], [Digitaal Vlaanderen | Vlaanderen.be](https://www.vlaanderen.be/digitaal) (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: *Duitse bunker R32* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/215875> (geraadpleegd op 3 mei 2024).

SAM DE DECKER

Figuur 1: Een massieve bakstenen muur is zichtbaar aan de rand van de werkput, palend aan de Dumontlaan (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

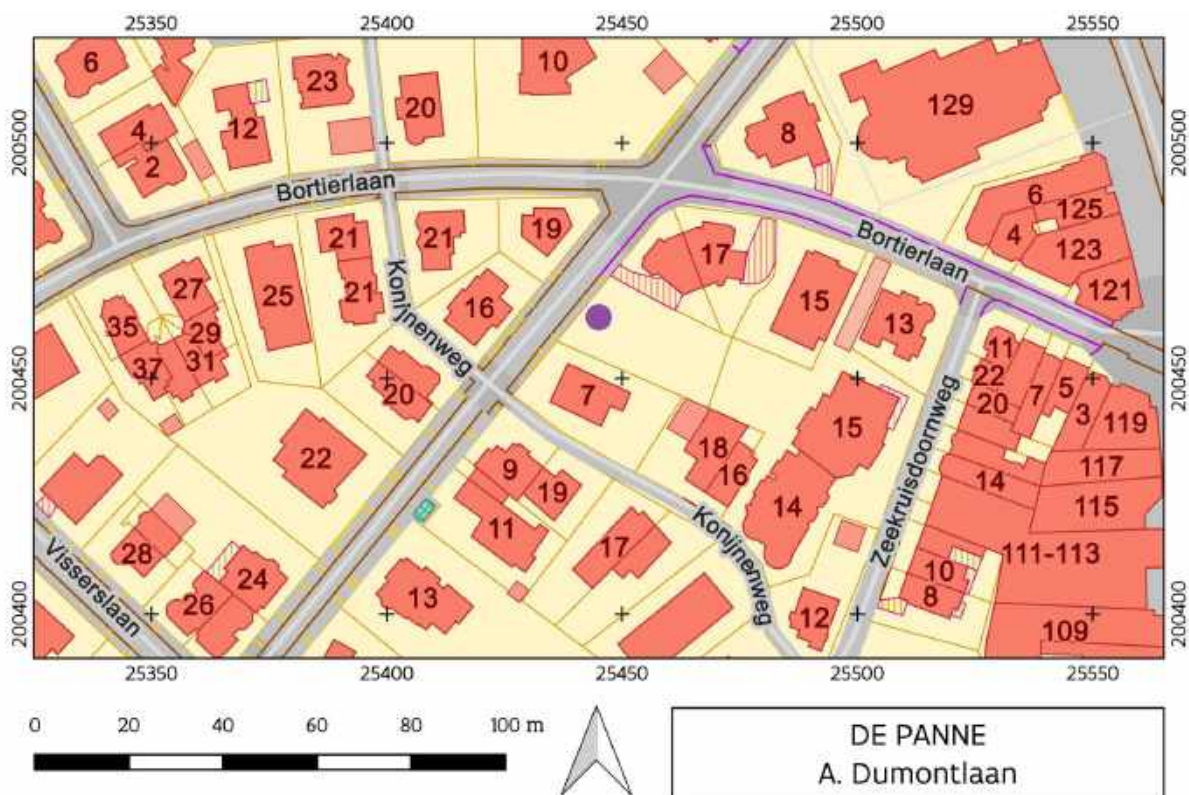

Figuur 2: Muurfragment met een duidelijke insteek (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

25.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

De Panne Afdeling 2, Sectie E, Perceel 334B
x: 25 446 m / y: 200 462 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/987993>

Figuur 3: Situering van de vondstlocatie op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

25.1.2 Vaststellingen en evaluaties op het terrein

Bij de bouw van een nieuwe woning op een onbebouwd perceel in het duingebied van de Dumontwijk in De Panne, werd een massieve muur (Fig. 1) met een opvallend kronkelend verloop aangesneden.

De aangetroffen muur heeft een hoogte van gemiddeld 1,30 m (onder het maaiveld). De muur is opgebouwd met industrieel vervaardigde bakstenen (18 x 8 x 5 cm) en met stevige cementmortel gemetst. Er is geen strak metselverband. Aan de onderzijde van de muur is een extra dikke laag cement aangebracht ter versteviging. De muur heeft een dikte van 18 cm (wat overeenstemt met één dwarse steen of een dubbele steenlaag in de lengterichting).

De muur is gebouwd in een helling van ca. 80°. Deze helling is systematisch en doelbewust – de muur vertoont geen scheuren of breuken die op een verzakking zouden wijzen.

Het lijkt erop dat voor de bouw van de muur een sleuf werd gegraven van zowat 1,50 m diep en 1,20 m breed (Fig. 2). De muur lijkt tegen één van de wanden van de sleuf te zijn gemetst, onder een lichte helling. Het deel van de muur dat zichtbaar is geworden door de graafwerken, is opvallend proper afgewerkt. Dit lijkt minder het geval aan de andere zijde van muur, waar er sprake is van uitpuilende voegen en bevestigt dat de muur hier tegen een grondmassief is gemetst.

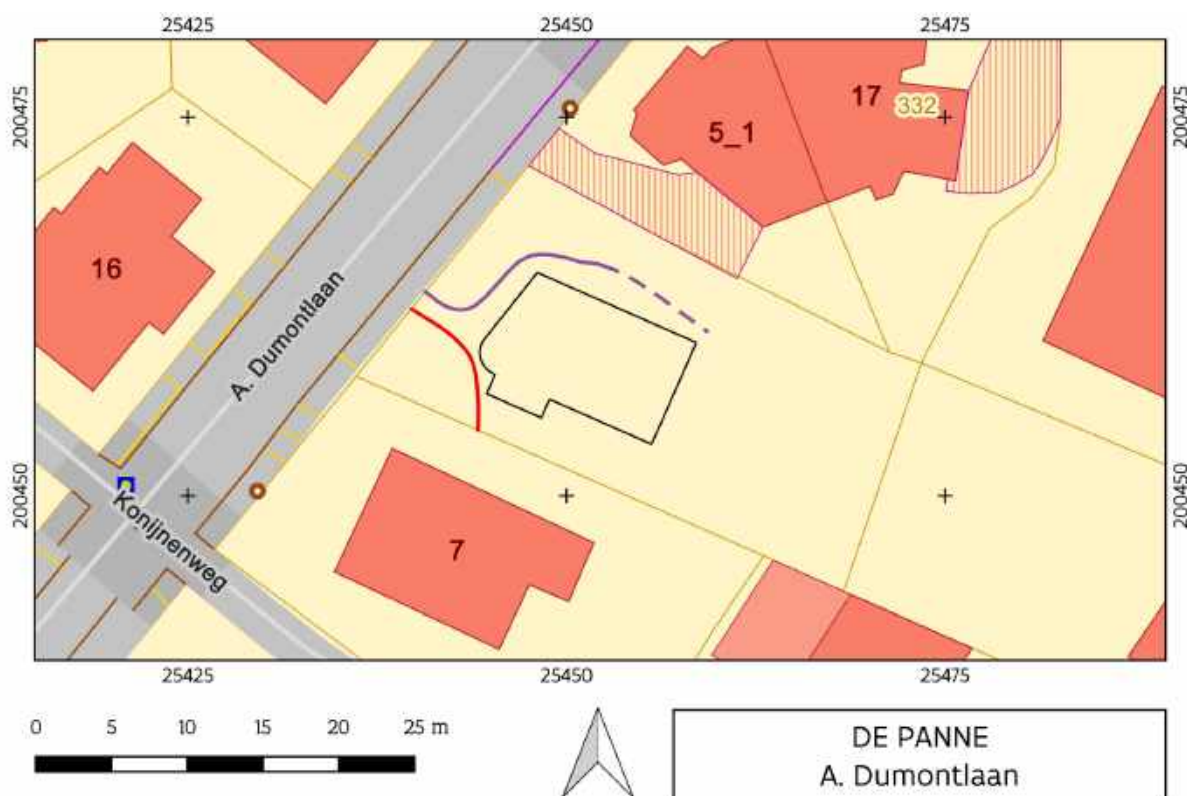
De sleuf zelf bevatte een puinrijke vulling (Fig. 2). Aan de tegenoverliggende wand van deze sleuf werd geen muur aangetroffen, maar er was slechts één locatie waar een duidelijk profiel kon worden waargenomen. Op basis van dit profiel kan niet volledig uitgesloten worden dat dit een

loopgraafconstructie met twee tegenoverliggende schuine wanden was, en een gecementeerde bodem. De vernieling was echter te groot om hierover zekerheid te bieden.

Het fragment dat bewaard bleef, heeft een opvallend kronkelend verloop, waarbij twee glooiende rechte hoeken worden gemaakt (in paars op Fig. 4). Bij de werkzaamheden werd naar verluidt een tweede gelijkaardige muur aangesneden en opgebroken, aan de andere zijde van het perceel. In overleg met de aannemer grondwerken heeft de bouwheer getracht om het verloop van deze weggebroken muur op plan te reconstrueren (in rood op Fig. 4).

Als het verloop van beide muren op plan wordt gezet, lijkt het alsof deze een bepaald areaal omgeven dat min of meer overeenstemt met de huidige bouwput. Opvallend is dat deze zone bestaat uit onverstoord duinzand, met een duidelijke gelaagde en dus natuurlijke structuur.

Zowel de stenen als de cementmortel verwijzen duidelijk naar een datering in de 20ste eeuw.

Figuur 4: Opmetingsplan van de aangetroffen muren, geprojecteerd op de plannen van de nieuwbouw (© Jan Lievens) en het GRB (© Digitaal Vlaanderen). In paars de muur die bewaard bleef, in rood de muur die al werd uitgebroken voor de melding en in zwart de contour van de nieuwbouw.

25.1.3 Interpretatie en conclusie

Zowel de functie van deze muren als de datering blijven onzeker. Er zijn verschillende opties:

- Het kronkelige verloop suggereert dat de muren een bepaalde zone omgaven. De systematische schuine helling van de muur en de massieve opbouw ervan doen denken aan een keermuur, die als doel heeft om de druk van een achterliggend grondmassief weg te nemen.

Het perceel zelf werd nooit bebouwd, maar maakte deel uit van de tuin van Villa Poquesfusse. Deze villa werd gebouwd in 1903, naar ontwerp van Albert en Alexis Dumont⁹⁶. Foto's en

⁹⁶ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024.

postkaarten uit het begin van de 20ste eeuw tonen de pittoreske villa, die via een kronkelend wandelpad en een poortje verbonden was met de Dumontlaan (Fig. 5). De locatie van het poortje correspondeert min of meer met de plaats waar de gevonden muren de straat raken. Op geen van de beschikbare foto's is een spoor te zien van keermuren, ook niet op luchtfoto's uit de jaren '50. De villa werd gesloopt in de jaren '70.

Villa Poquesfusse werd gebouwd op een iets hoger gelegen duin (Fig. 6). Ook de Dumontlaan bevindt zich wat hoger, het tussenliggende tuinperceel is een soort kleine duinpanne. Dit blijkt niet alleen uit foto's uit het begin van de 20ste eeuw, maar ook oude kaarten geven op deze plaats een laagte weer⁹⁷. De kans bestaat dat er keermuren werden gebouwd om deze laagte in stand te houden en te vermijden dat de aanpalende hogere duinen naar beneden zouden schuiven. Dit kan zowel zijn om de bebouwing op die hogere duinen te beschermen, als om in de laagte een mooi en vlak terrein in stand te houden. Dit zou op zijn beurt toelaten om deze lagergelegen vlakte in te richten als tuin of als sportterrein - van dit laatste zijn er meerdere voorbeelden gekend in de Dumontwijk (tennisvelden). Er zijn echter geen beelden die dit bevestigen voor Villa Poquesfusse.

Figuur 5: Villa Poquesfusse tussen 1900 en 1914, gefotografeerd vanaf de Dumontlaan. Op de voorgrond ligt de begroeide duinpanne (© Westhoek Verbeeldt 2024, fotonummer HEU020505142).

Figuur 6: Villa Poquesfusse in 1909. Het tuinperceel en de Dumontlaan bevinden zich links van de woning (© Westhoek Verbeeldt 2024, fotonummer HEU020511005).

⁹⁷ Omgeving cvba 2024.

26 20STE EEUW

MARIJN VAN GILS

26.1 TOEVALSVONDST ID 118648: HULSTBERGSTRAAT 84 - MEERBEEK (KORTENBERG, PROV. VLAAMS-BRABANT)

26.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie

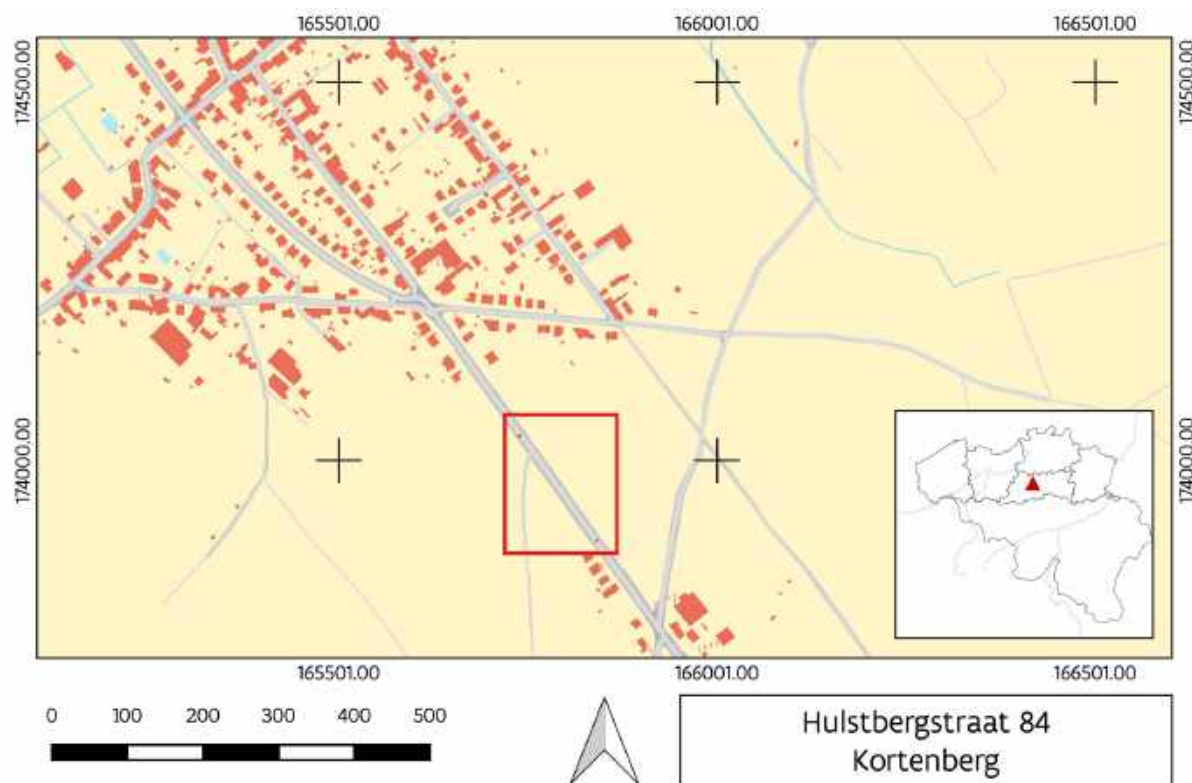
CAI ID

Openbaar domein

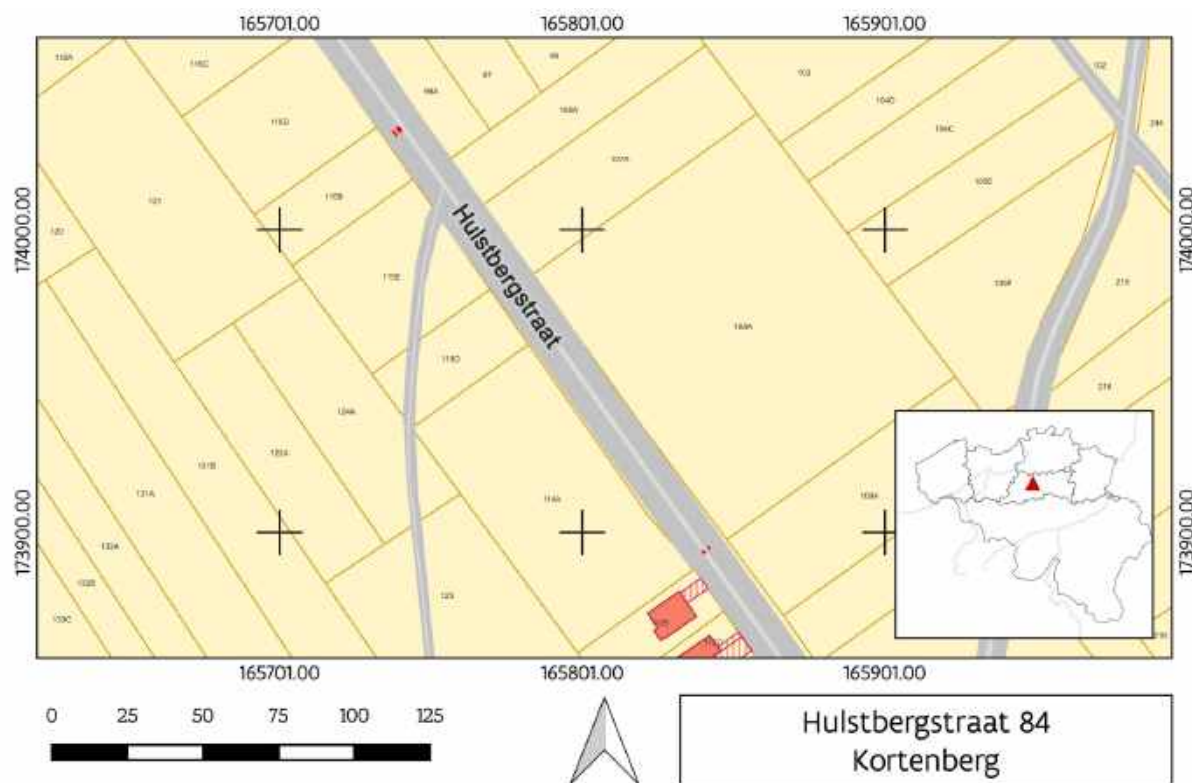
WP 1: x: 165 740 m / y: 174 032 m (Lambert72)

WP 2: x: 165 841 m / y: 173 894 m (Lambert72)

<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/990779>

Figuur 1: Situering van het onderzoeksgebied op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

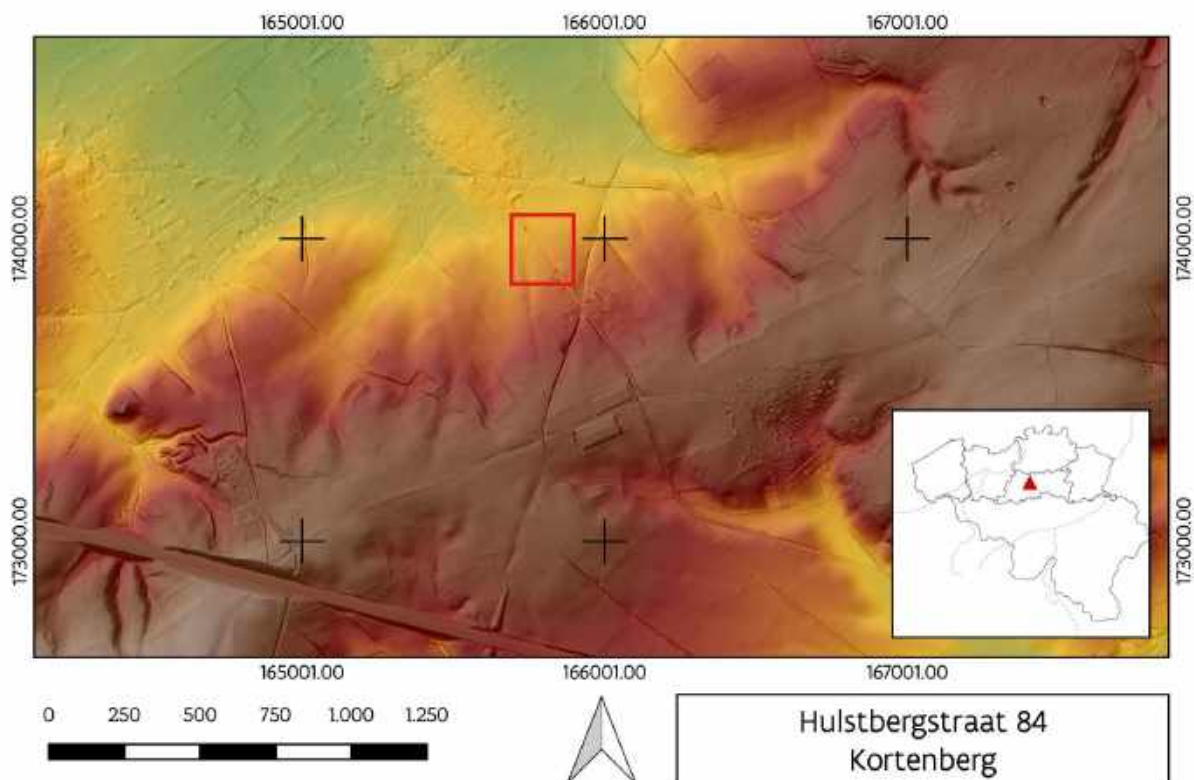
Figuur 2: Situering van de twee werkputten op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

Ter voorbereiding van de heraanleg van de Hulstbergstraat, inclusief plaatsing van riolering en aanleg van een fietspad, werden drie putten ter controle van de stabiliteit van de bodem en sondering naar

////////////////////////////////////

nutsleidingen aangelegd (Fig. 1-2). In de twee noordelijke putten trof de aannemer een stenen weg aan. In de noordelijke put bevond deze zich dicht onder het huidige wegdek, maar in centrale put was hij enkele meters diep begraven.

Aangezien de datering, aard en oriëntatie van de weg onduidelijk waren (er was een mogelijk Romeins wegtracé gekend in de omgeving⁹⁹), werd een terreinevaluatie uitgevoerd op 15 februari 2024. Hierbij werden de twee intussen gedichte putten waarin vondsten werden waargenomen opnieuw geopend door de aannemer. Al snel bleek het om een relatief recente kasseiweg te gaan die het tracé van de huidige weg volgt. Omdat deze deels door de werken verstoord zou worden, en omwille van de grote interesse vanuit de gemeente in de toevalsvondst, werd besloten om de in de putten aanwezige resten te documenteren. Twee zones van de kasseiweg werden hiertoe manueel opgeschoond, beschreven, ingemeten met precisieGPS en gefotografeerd.

Figuur 3: Situering van de toevalsvondst op het digitaal hoogtemodel (© Digitaal Vlaanderen).

26.1.2 Vaststellingen en evaluaties op het terrein

De Hulstbergstraat beklimt van noord naar zuid de helling van een heuvel (Fig. 3). De noordelijke werkput (WP 1) bevond zich bijna onderaan de helling, net ten zuiden van het kruispuntje met Voetweg 34 (Tommeveldeweg), aan de westzijde onder de huidige asfaltweg.

Hier troffen we een kasseiweg aan op amper 30 cm onder het huidige wegdek (Fig. 4-5). Hij is ongeveer 2,35 m breed en vertoont een convex oppervlak. Nabij de oostrand is een smalle goot aanwezig in de lengterichting van de weg. Dit lijkt veroorzaakt door het gebruik van de weg; de stenen zijn er sterk uitgesleten. De kasseiweg volgt dezelfde oriëntatie als de huidige weg. Hij is aan westzijde van huidige weg gelegen, maar nog eronder.

⁹⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023.

Figuur 5: Orthobeeld op basis van een fotogrammetrische opname van WP 1 (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Johan Van Laecke).

Figuur 6: De kasseiweg onderin WP 2, gefotografeerd vanuit het oosten (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Marijn Van Gils).

27 TWEEDE WERELDOORLOOG

SAM DE DECKER

27.1 TOEVALSVONDST ID 112740: WESTHOEKRESERVAAT - SCHUILHAVENLAAN – DE PANNE (PROV. WEST-VLAANDEREN)

Figuur 1: Puin van een bakstenen constructie uit WO II, aan de rand van het open duin (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

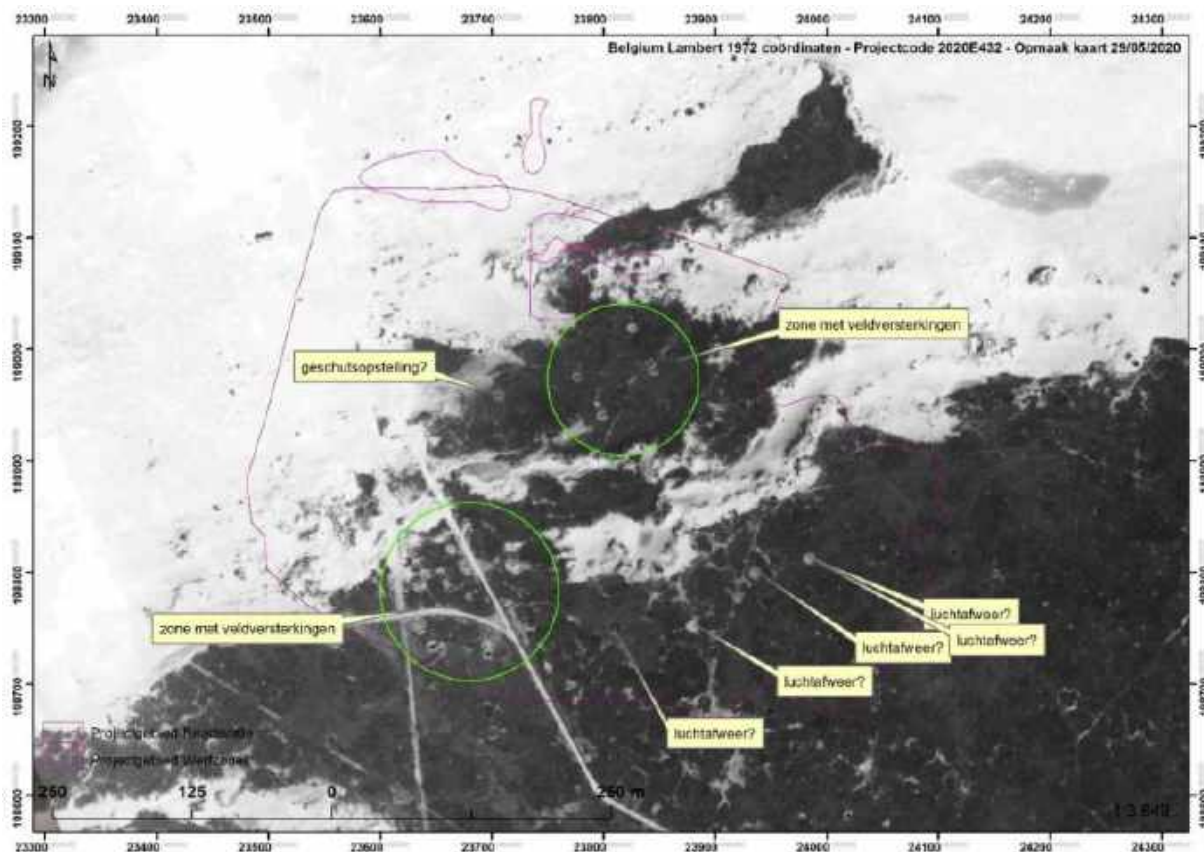
27.1.1 Situering

Kadastrale gegevens
Geografische locatie
CAI ID

De Panne Afdeling 2, Sectie D, Perceel 294A
x: 23 593 m / y: 199 054 m (Lambert72)
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/990160>

daaruit op 10 september op te rukken naar Duinkerke, dat ingericht was als een versterkte positie. Vanuit De Panne werden aanvallen uitgevoerd richting Bray-Dunes waar zich de Duitse voorposten van de verdedigingsperimeter rond Duinkerke bevond. Duinkerke bleef tot 8 mei 1945 een geïsoleerde positie binnen het bevrijde Frankrijk en bleef gedurende deze tijd onder beleg staan.

Op luchtfoto's uit het najaar van 1944 en 1945 blijkt dat er in de directe omgeving van het onderzoeksgebied meerdere constructies werden opgetrokken door de geallieerde troepen, waaronder lichte geschutopstellingen, luchtafweergeschut en kleine schuilplaatsen. Vermoedelijk kan het baksteenpuin aan één van deze verbonden worden (Fig. 3).

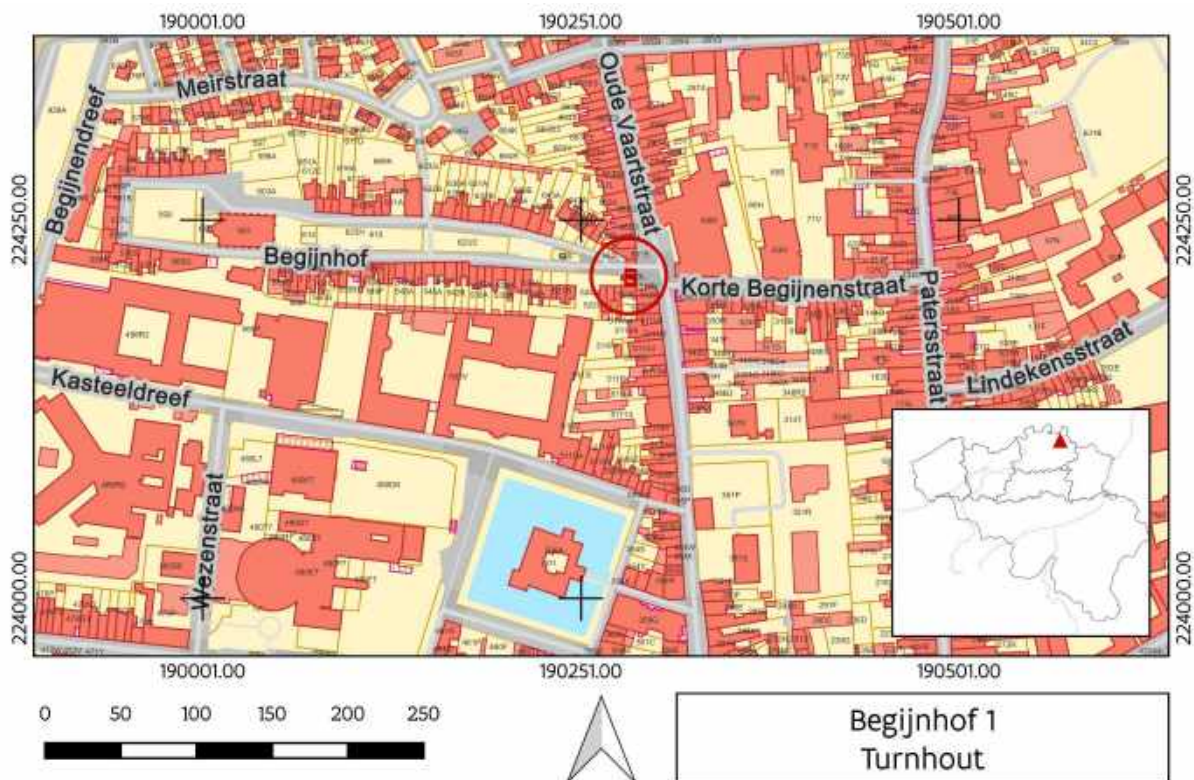
Figuur 3: Britse luchtfoto van 16 april 1945, met weergave van de versterkingen die werden opgetrokken (Beke *et al.* 2023, 28).

27.1.4 Bibliografie

BEKE F., THOMAS G. & PHILIPSEN F. 2022: Tweede Wereldoorlog structuren en begraven bodems in het natuurreservaat De Westhoek - De Panne. Archeologierapport en Eindverslag Opgraving – 2021H35 [online], <https://id.erfgoed.net/archeologie/eindverslagen/2535> (geraadpleegd op 17 juli 2024).

COUSSERIER K., DEMERRE I., MEYLEMANS E., MOENS J., VANHOUTTE S., VAN LAECKE J., VERELST K. & VYNCKIER G. 2019: Verslagen van archeologische toevalsvondsten uit 2017 waar geen verder terreinonderzoek nodig of mogelijk was, Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed 113 [online], <https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/OAOE/113/OAOE113-001.pdf> (geraadpleegd op 3 november 2023), <https://doi.org/10.55465/TRSK6908>

DIGITAAL VLAANDEREN 2024: [online], [Digitaal Vlaanderen | Vlaanderen.be](https://www.vlaanderen.be) (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

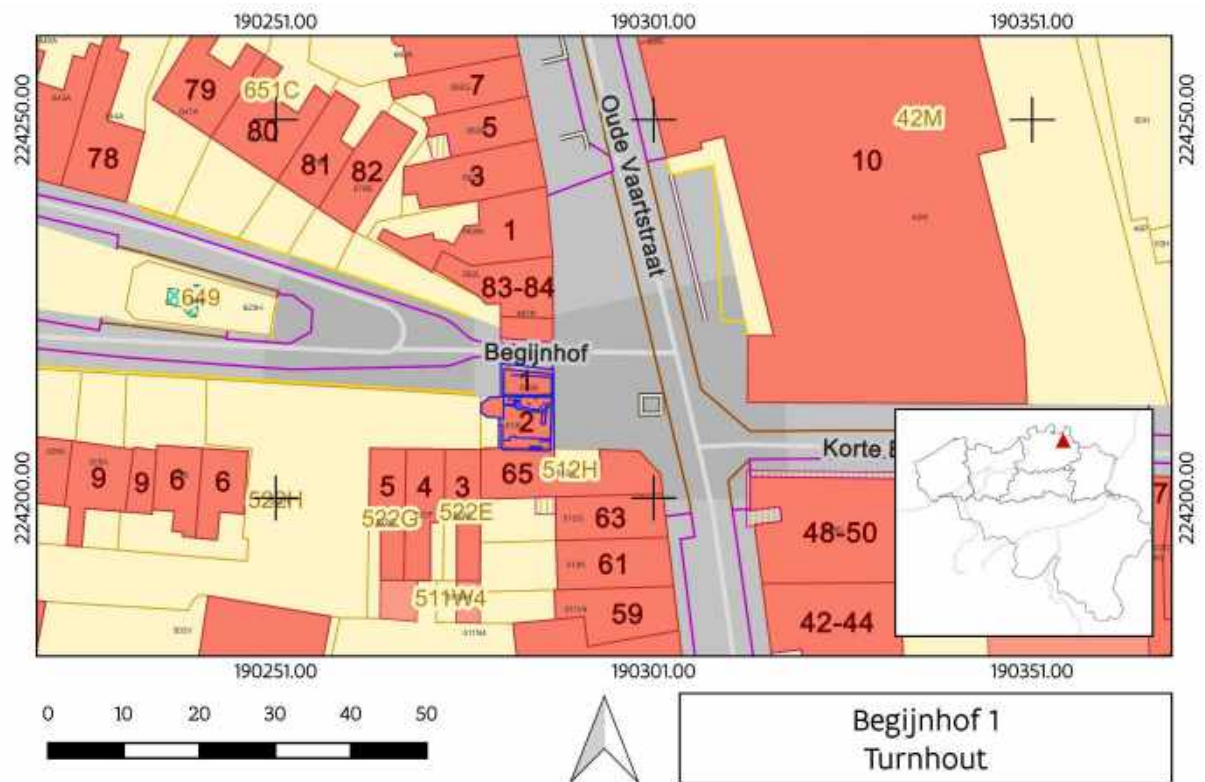

Figuur 1: Situering van de zuidelijke helft van het poortgebouw op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

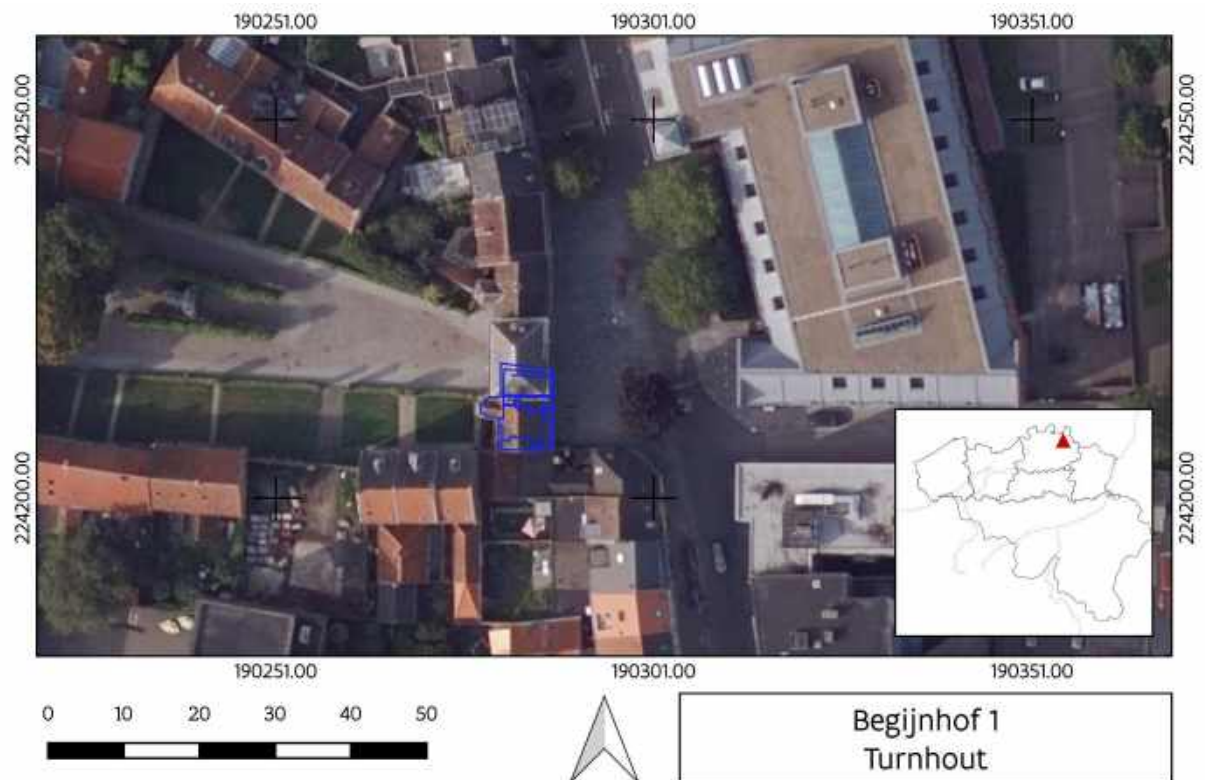
In het kader van restauratie van het poortgebouw van het Begijnhof van Turnhout werd de vloer van de gelijkvloerse verdieping van het huis op Begijnhof 1 verwijderd en uitgegraven (Fig. 1-3). Daarbij werden de gewelven van twee kelders aangetroffen, één in de kamers ten noorden van de poortdoorgang en één in de kamers ten zuiden ervan.

De noordelijke kelder was niet gekend; er was geen toegang meer aanwezig. De kelder bevond zich onder de volledige kamer en lijkt een structureel deel van het huidige gebouw. Daarom vormde deze kelder geen aanleiding tot de melding van een toevalsvondst. Hij kon bovendien *in situ* bewaard blijven.

De oriëntatie van de zuidelijke kelder week echter af van die van het huidige gebouw. Hij lijkt daarom afkomstig van een voorganger van het huidige gebouw. Bovendien bleek een binnenmuur er bovenop gebouwd wat stabiliteitsproblemen kon veroorzaken. Het gewelf van de kelder zou daarom minstens gedeeltelijk moeten verwijderd worden om de binnenmuur beter te funderen, wat *in situ* bewaring onmogelijk maakte. Deze kelder werd daarom als toevalsvondst gemeld. In samenspraak met de betrokken consultant bouwkundig erfgoed werd besloten om de aanwezige resten te documenteren. Deze kelder was echter wel vooraf gekend binnen het restauratieproject. Hij had nog een toegang in het huidige gebouw, en de opslag van bouwmaterialen getuigt dat hij tot relatief recent werd gebruikt.

Figuur 2: Situering van de ingemeten muurresten op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 3: Situering van de ingemeten muurresten op een luchtfoto van het gebied (© Digitaal Vlaanderen).

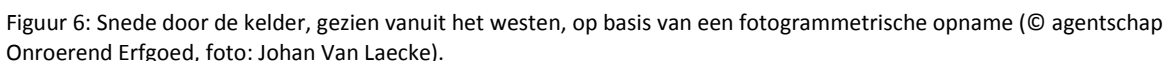
28.1.2 Vaststellingen en evaluaties op het terrein

Het zuidelijk deel van het poortgebouw, ten zuiden van de poortdoorgang, bestaat uit twee kamers: een noordelijke en een zuidelijke. De afgraving in de zuidelijke kamer had het tongewelf van de kelder blootgelegd. Hier sloot ook een muurfundering op aan en het zuiden van deze kamer werd doorkruist door een tweede muurfundering. In de noordelijke ruimte was daarnaast een bakstenen boog (de aanzet van een tweede tongewelf?) aanwezig. De aanwezige resten werden manueel opgeschoond, beschreven, ingemeten met precisieGPS en gefotografeerd. Ook de binnenzijde van de kelder werd opgeschoond en gedocumenteerd.

De kelder is langwerpig van vorm en oost-west georiënteerd, met de toegang aan de oostzijde. Deze toegang buigt af naar het noorden, waarna een trap terug westwaarts draait en in de noordelijke kamer uitkomt onder de trap naar de eerste verdieping.

Figuur 4: Zicht op de bovenzijde van het keldergewelf in de zuidelijke kamer, gefotografeerd vanuit het zuidoosten (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Marijn Van Gils).

De trap draait met acht treden geleidelijk van het zuiden naar het westen. Hij is in bakstenen (20,5 x 10 x 4 cm) gemetst met een compacte kalkmortel.

A photograph of a narrow, dimly lit tunnel or passage. The walls are made of rough, grey concrete or stone, showing signs of wear and discoloration. A small, arched opening is visible in the distance, and a vertical pipe or structure runs along the right wall.

Op en tegen het westelijk deel van het keldergewelf zijn twee kleine restanten van muurfunderingen bewaard. Beiden zijn noord-zuid georiënteerd. Eén ervan is in baksteen (22 x 10 x 4 cm) gemetst met lichtgrijze zandmortel, de andere bestaat uit kalmortel met brokken baksteen. Deze laatste is duidelijk recenter dan de kelder. De functie van beide funderingen is onduidelijk.

Tegen de noordzijde van de kelder is een smalle (één baksteen breed) muurfundering gemetst. Deze sluit aan de huidige binnenmuur aan en lijkt bedoeld om de haard van het huidige gebouw te ondersteunen.

Tegen de zuidoosthoek van de kelder is een noord-zuid georiënteerde muurfundering gebouwd. Deze is een stuk breder (dubbele rij bakstenen, 24 x 11 cm) en gemetst met een lichtgrijze kalkmortel. De functie en datering zijn onduidelijk.

Het zuiden van de zuidelijke kamer wordt van oost naar west doorkruist door een lange muurfundering. Deze is in rode baksteen (20 x 8,5 cm) gemetst met lichtgrijze kalkmortel. Lokaal zijn er aardewerk tegeltjes aanwezig aan de bovenzijde. De functie en datering zijn onduidelijk.

Aan de noordzijde van de noordelijke kamer is in de uitgraving het bovenste deel van een bakstenen boog zichtbaar. Deze wordt aan de oost- en westzijden geflankeerd door bakstenen muurfunderingen. Allen zijn gemetst met een compacte kalkmortel. Het is niet duidelijk of het misschien om de aanzet van of het restant van een tongewelf gaat.

Figuur 9: Bakstenen boog en aansluitende muurresten in de noordelijke kamer, gefotografeerd vanuit het zuiden (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Marijn Van Gils).

28.1.3 Interpretatie en conclusie

Door de afwijkende oriëntatie lijkt de kelder inderdaad niet gelijktijdig gebouwd met het huidige poortgebouw, maar afkomstig van een vroeger gebouw. Bij de bouw van het huidige poortgebouw lijkt er echter een toegang en trap aan toegevoegd om de toegang vanuit het huidige gebouw te verzekeren. Daarmee kon de kelder tot recent in gebruik blijven.

Het poortgebouw bevindt zich in het oudste deel van het Begijnhof¹⁰¹. Het huidige gebouw werd in 1700 opgetrokken¹⁰². De kelder moet dus ouder zijn, maar voor een precieze toewijzing is verder (bouw)historisch onderzoek nodig.

De functie en (relatieve) datering van de andere muurresten is momenteel niet duidelijk.

28.1.4 Bibliografie

DIGITAAL VLAANDEREN 2024: [online], [Digitaal Vlaanderen | Vlaanderen.be](https://digitaal.vlaanderen.be) (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024a: *Begijnhof* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/122152> (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024b: *Poortgebouw* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/11868> (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

¹⁰¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024a.

¹⁰² Inventaris Onroerend Erfgoed 2024b.